

A BIZONYÍTÉKON TÚL

A szavahihetőség vizsgálata az EU tagállamainak menekültügyi rendszereiben

**Response
to Vulnerability
in Asylum**

Részletek a teljes jelentésből

A fordítás az Európai Menekültügyi Alap támogatásával, a „Sérülékeny menedékkérők” című projekt keretén belül valósult meg.

A teljes jelentés a **Refworld** oldalon olvasható.

<http://www.refworld.org/docid/519b1fb54.html>

© Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának
Közép-Európai Regionális Képvisellete, 2013. május

Kép: © UNHCR

Kivitelezés és design: BakOS DESIGN

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	4
2. A kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményei	4
2.1 Az emberi emlékezőtehetség korlátai és változatai	5
2.1.1 Visszaemlékezés.....	5
2.1.2 Emlékezés „tényekre”: dátumok és tárgyak.....	7
2.1.3 Érzelem és emlékezés	8
2.1.4 Elmesélés.....	8
2.2 A trauma hatása a memóriára és a viselkedésre	9
2.3 Félelem és bizalomhiány.....	12
2.4 Kulturális háttér és szokások.....	13
2.5 Oktatás	15
2.6 Társadalmi nem	16
2.7 Szexuális irányultság és nemi identitás.....	18
2.8 Megbélyegzés és szégyen	19
2.9 A kérelmező hátterének egyéb összetevői, úgymint kora, városi vagy vidéki származása, szakmája, társadalmi-gazdasági státusza, vallása	21
3. A döntéshozót befolyásoló tényezők	22
3.1 A döntéshozó	22
3.1.1 A döntéshozó gondolkodási folyamata.....	22
3.1.2 A döntéshozó egyéni és helyzetfüggő körülményei.....	23
3.1.3 A döntéshozó lelkiállapota	24
3.2 Politikai, társadalmi és intézményi környezet	24
3.3 A feladat repetitív jellege	25
3.4 Hozzászokás, a szavahihetőség iránti bizalom eróziója, érzelmi leválás, stressz és másodlagos traumatizáció	26
4. Következtetés	28
Mellékletek	29

1. Bevezetés

A szavahihetőségi vizsgálat célját és elveit bemutató 2. fejezetben leírtaknak megfelelően a vizsgálatot végző hatóságok mérlegelési jogköre nem korlátlan a szavahihetőség menedékjogi eljárásban történő értékelése során. A szavahihetőség vizsgálatát a kérelmező alapvető jogainak tiszteletben tartásával, a vonatkozó jogelvek és normák mentén kell elvégezni. Ez szükségessé teszi, hogy a kérelem vizsgálata és a szavahihetőség értékelése az alábbiak figyelembevételével történjen:

- 1 a kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményei, valamint
- 2 a döntéshozót befolyásoló releváns tényezők.

Ezeket a tényezőket és körülményeket a szavahihetőségi vizsgálat valamennyi szakaszában figyelembe kell venni, méghozzá együttesen.¹ A tényezőket az alábbi bekezdések mutatják be.

¹ A releváns eljárási körülmények elemzését a soron következő fejezetek tartalmazzák; az elemzést a kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményeire, valamint a döntéshozót befolyásoló tényezők alapján tárgyaljuk. Megjegyzendő, hogy az érdemi elemzésből kihagytuk a kérelmező korát (ideértve a fiatal- és idősebb kort is), mivel ez a tényező kívül esett a vizsgálat tárgyán. Itt elegendő annyit rögzíteni, hogy a kérelmező életkora figyelembe veendő tényező a szavahihetőségi vizsgálat során, mégpedig két vonatkozásban is: egyrészt a kérelemben említett események idején, másrészt pedig a menedékjogi eljárás idejében; lásd: EAC 7. modul, 4.2.12. pont.

2. A kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményei²

A kérelmezőnek a kérelem alátámasztására való képességével kapcsolatos elvárások, az indikátorok, melyekkel a kérelmező állításainak hitelességét vizsgáljuk, a kétséges tények kérelmező javára történő figyelembevételének kritériumai mind-mind az emberi memóriával, viselkedéssel, értékekkel, attitűdökkel, a veszélyre vonatkozó nézetekkel és az arra adott válaszokkal, valamint a hiteles beszámolók előadásmódjával kapcsolatos előfeltevéseken alapszanak.³ Sokan úgy gondolják, hogy az emberi emlékezőtehetség, viselkedés és érzékelés egy adott normához igazodik, és az ettől való eltérés a szavahihetőség hiányát jelzi. A pszichológiai kutatások azonban azt mutatják, hogy a meghallgatást vezetőként döntéshozók előfeltevéseinek általában kevés közül van ahhoz, amit az emberi memóriáról, viselkedésről és érzékelésről tudunk. A kutatások szerint ilyen norma valójában nem létezik, az emberi emlékezőtehetség, viselkedés és érzékelés sokféle és kiszámíthatatlan, rengeteg tényező és körülmény befolyásolja.⁴

A kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményeinek figyelembevételéhez a döntéshozónak túl kell lépnie a földrajzi, társadalmi-gazdasági, műveltségi, nemi és vallási választóvonalakon, és más személyek tapasztalatait,

² Az „egyéni körülmények” alatt nem a kérelmező életrajzi adatai vagy személyazonossága, identitása értendő. A fogalom sokkal tágabb: beletartozik a kérelmező és a hasonló helyzetű személyek (pl. szomszédok, családtagok, barátok és az ugyanabba a társadalmi, vallási vagy politikai csoportban tartozó személyek) háttéré és tapasztalatai. A kérelmező ún. „helyzetfüggő körülményei” a kérelmező lakóhelyén, a származási országban, illetve a célországban fennálló körülményeket jelenti. A fogalom részletesebb magyarázatát lásd a szavahihetőségi vizsgálat célját és elveit bemutató 2. fejezetben.

³ J Herlihy, K Gleeson, S Turner: What Assumptions about Human Behaviour Underlie Asylum Judgments?, *International Journal of Refugee Law*, 22. évf., 3. sz., 2010, 351–366. o., 351. o.

⁴ J Cohen: Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies and Errors of Recall in the Testimony of Asylum Seekers, *International Journal of Refugee Law*, 13. évf., 3. sz., 2001, 293–309. o.

vérmeáerkletét és viselkedését is figyelembe kell vennie.⁵ Ezek a tényezők, körülmények több tudományterületet (pl. neurobiológia, pszichológia, a társadalmi nemek kutatása, antropológia és szociológia) érintenek. Ebből következik, hogy a szavahihetőségi vizsgálatokat segítheti az a jelentős mennyiségű empirikus bizonyíték, amelyet a fenti tudományágak eredményei kínálnak.

A meghallgatást végzőknek és a döntéshozóknak nem szabad megfeledkezniük a kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményeiről a kérelem vizsgálatának egyes szakaszaiban, beleérve természetesen a szavahihetőségi vizsgálatot. Ez jogszabályon alapuló kötelességük.⁶

2.1 Az emberi emlékezőtehetség korlátai és változatai

A kérelmezőknek a kérelmük alátámasztásához fel kell idézniük a közelmúlt és a régmúlt eseményeit. Ehhez az emlékezőtehetségükre kell hagyatkozniuk. Fontos szempont, hogy a döntéshozónak reálisak legyenek az elvárásai azzal kapcsolatban, hogy a kérelmezőnek miről kell tudnia és mire kell emlékeznie. Többen jutottak már arra a következtetésre, hogy egyes döntéshozók túlzottan magas elvárásokat támasztanak a kérelmezők emlékezőtehetségével kapcsolatban.⁷

⁵ S Conlan, S Waters, K Berg: *Difficult to Believe: The Assessment of Asylum Claims in Ireland*, Irish Refugee Council (Ír Menekültügyi Tanács), 2012.

⁶ Az eljárási irányelv 8. cikk (2) bekezdés a) pontja: „A tagállamok biztosítják, hogy a) a kérelmek elbírálására és a kérelmek tárgyában történő határozathozatalra egyénileg, tárgyilagosan és pártatlanul kerüljön sor.” Az elismerésről szóló irányelv 4. cikk (3) bekezdése: „A nemzetközi védelem iránti kérelem értékelése egyedi alapon (...) történik.” A 13. cikk (3) bekezdésének a) pontja úgy rendelkezik, hogy a tagállamok „biztosítják, hogy a meghallgatást végző személy megfelelő felkészültséggel rendelkezzen a kérelmező személyes és általános körülményeinek figyelembevételéhez, lehetőség szerint beleértve a kérelmező kulturális gyökereit vagy sérülékenységét is.”

⁷ H Evans Cameron: *Refugee Status Determinations and the Limits of Memory*, *International Journal of Refugee Law*, 22. évf., 4. sz., 469–511. o. A 4. fejezetben (A tények összegyűjtése) néhány példa olvasható az ilyen irányú kutatásokra.

A pszichológia területén számos kutatás igazolta, hogy az emlékek rögzítésére, megőrzésére és felidézésére való képességünk igen változatos képet mutat.⁸ Vannak, akik jobban emlékeznek a múltbeli eseményekre, mint mások. Sok embernek nehézséget okoz a múltbeli tények és emlékek felidézése. Sőt, a pszichológiai vizsgálatok rendszeresen arra az eredményre jutnak, hogy a legfontosabb, leginkább traumatizáló vagy a közelmúltbeli eseményekre is sokszor nehezen vagy pontatlanul emlékszünk.⁹ Az inkonzisztencia, a részletek elfelejtése, a hiányos emlékek mind-mind természetes jelenségek az emberi agy működésében.

A következő bekezdések az emlékezés néhány lényeges jellemzőjét mutatják be. A pszichológiai kutatások során felfedezett és a szavahihetőségi vizsgálatok során fontos szerepet játszó traumatikus emlékeket itt nem tárgyaljuk.

2.1.1. Visszaemlékezés

Az emlékek azt mutatják, miképpen él meg az ember bizonyos eseményeket; nem pedig magukat az eseményeket rögzítik.¹⁰ Az emlék tartalma az egyén tudatos és tudattalan élményeit rögzíti az eseményről, ez a tartalom azonban minden felidézéskor eltérő lehet.¹¹ Az önéletrajzi emlék az ember saját életével kapcsolatos, emlékezéskori ismereteinek, pl. az iskoláiról, munkáiról, barátairól, utazásairól, eredményeiről és kudarcairól, valamint az átélt eseményekről összegyűjtött emlékeit jelenti.¹² A saját életünk eseményeinek felidézése során a vizuális, a verbális és a hallott információkat az emberi agy nem az élmény

⁸ J Cohen: *Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies and Errors of Recall in the Testimony of Asylum Seekers*, *International Journal of Refugee Law*, 13. évf., 3. sz., 2001, 293–309. o., idézi: E Tulving: *Episodic and Semantic Memory*, New York Academic Press, 1972, 381–403. o.

⁹ C A Morgan-III és mások: *Accuracy of Eyewitness Memory for Persons Encountered during Exposure to Highly Intense Stress*, *International Journal of Law and Psychiatry*, 27. évf., 3. sz., 2004, 265–279. o.; T Valentine, J Mesout: *Eyewitness Identification under Stress in the London Dungeon*, *Applied Cognitive Psychology*, 23. évf., 2. sz., 2009, 151–161. o.

¹⁰ M Conway, E Holmes: *Memory and the Law: Recommendations from the Scientific Study of Human Memory*, Leicester: The British Psychological Society Press, 2008, 2. o.

¹¹ M Conway, E Holmes: *Memory and the Law: Recommendations from the Scientific Study of Human Memory*, Leicester: The British Psychological Society Press, 2008, 2. o.

¹² M Conway, E Holmes: *Memory and the Law: Recommendations from the Scientific Study of Human Memory*, Leicester: The British Psychological Society Press, 2008, 2. o.

pontos másolatként őrzi meg, hanem visszaidézéskor rekonstruálja azokat verbális elbeszélés formájában.¹³

A rekonstrukciós folyamat eredményeként létrejött emlékek tartalma és sorrendje alkalmanként eltérő lehet. Nincs két tökéletesen egyező visszaemlékezés, magyarul elkerülhetetlen némi belső ellentmondás.¹⁴ Saját életünk eseményeinek felidézése egyben azok értelmezését is jelenti, amelyeket meglévő ismereteink alapján rekonstruálunk, egyben torzítva is azokat.¹⁵ Tehát az önéletrajzi emlékek idővel megváltoznak, gyakran jelentős mértékben.¹⁶ Az idő múlásával a memória „kopik”, a részletek elvesznek. Ez *ismétléssel*, vagyis az esemény elmesélésével megváltoztatható. Bizonyos emlékek elhalványulnak, mások eltorzulnak, megint mások pedig élénkebbé válnak.¹⁷

Többszöri felidézés esetén egyre több részletre emlékezik az ember (ez a jelenség hypermnésziaként, emlékezetfokozódásként ismert).¹⁸ Kutatások bizonyították, hogy a második felidézéskor az első változat jobban „kidolgozott” változatára emlékszik az adott személy, például szó szerint tud idézni néhány

¹³ Bár előfordulhat, hogy érzékszervi élményt is kiváltak az eredeti eseményről: J Herlihy, S Turner: The Psychology of Seeking Protection, International Journal of Refugee Law, 21. évf., 2. sz., 2009, 171–192. o., 175. o. M Conway, E Holmes: Memory and the Law: Recommendations from the Scientific Study of Human Memory, Leicester: The British Psychological Society Press, 2008.

¹⁴ S Black, L J Levine, T M Laulhere: Autobiographical Remembering and Hypernesia: A Comparison of Older and Younger Adults, Psychology and Ageing, 14. évf., 4. sz., 1999, 671–682. o.

¹⁵ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 470. o. Lásd még: J Herlihy, S Turner: The Psychology of Seeking Protection' International Journal of Refugee Law, 21. évf., 2009, 171–192. o.; J Cohen: Errors of Recall and Credibility of Testimony: Can Omissions and Discrepancies in Successive Statements Reasonably Be Said to Undermine Credibility of Testimony, Medico-Legal Journal, 69. évf., 1. sz., 2001, 25–34. o.

¹⁶ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o. Lásd még az idő memóriára gyakorolt hatását elismerő bírói döntéseket: Az ügyészség kontra Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac és Zoran Vukovic, IT-96-23-T and IT-96-23/1-T, ítélet, 2001. február 22., 564. bek., idézi: P. Levrincova, Did It Really Happen? Testimonies before the International Criminal Tribunals and Refugee Status Determination, disszertáció, Károly Egyetem, Prága, 2010, 140. o.

¹⁷ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 491. o.

¹⁸ D G Payne: Hypernesia and Reminiscence in Recall: A Historical and Empirical Review, Psychological Bulletin, 101. évf., 1. sz., 1987, 5–27. o.; H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 495. o.

elhangzott dolgot és sok új részlettel ki tudja egészíteni a beszámolót.¹⁹ Tehát ha az első meghallgatáson elfelejtett említeni valamit a kérelmező, az nem ellentmondás, hanem a memória normális működésének jele.²⁰ A kevert vagy generikus emlékek (*schema*) több konkrét eset összekeveredéséből jönnek létre,²¹ függetlenül attól, hogy az esemény felzaklató, jelentős vagy hétköznapi volt.²² Így nehéz pontosan felidézni a különálló, de ismétlődő eseményeket, és könnyen előfordulhat, hogy valaki egy komplett eseménysort elfelejt.²³

A fiatal felnőttek emlékei és a frissebb emlékek könnyebben módosulnak.²⁴ Az idősebb felnőttek emlékei stabilabbak, de nagyobb mértékben támaszkodnak az adott személy ismereteire és kevésbé az átélt események dinamikus rekonstruálására.²⁵

¹⁹ S J Anderson, G Cohen, S Taylor: Rewriting the Past: Some Factors Affecting the Variability of Personal memories, Applied Cognitive Psychology, 14. évf., 5. sz., 2000, 435–454. o.

²⁰ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 496. o. „A hypernesia és a visszaemlékezés jelenségei olyan erősek volt, hogy az egyik kutatócsapat arra az egyértelmű következtetésre jutott, hogy ha törvényszerű környezetben a tanú tanúvallomása következtelené válik a hozzáadott információk miatt, ezért a tanút nem lehet kevésbé szavahíetőnek tekinteni”: hivatkozás a következő cikkre: R P Kern, T M Libkuman, H Otani: Memory for Negatively Arousing and Neutral Pictorial Stimuli Using a Repeated Testing Paradigm, Cognition & Emotion, 16. évf., 6. sz., 2002, 749–767. o.

²¹ A Baddeley, M W Eysenck, M C Anderson: Memory, Hove: Psychology Press, 2009. Lásd még: J A List: Age and Schematic Differences in Reliability of Eyewitness Testimony, Development Psychology, 22. évf., 1. sz., 1986, 50–57. o.

²² H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 482. o.

²³ S Bidrose, G S Goodman: Testimony and Evidence: A Scientific Case Study of Memory for Child Sexual Abuse, Applied Cognitive Psychology, 14. évf., 3. sz., 2000, 197–213, 209. o.

²⁴ S J Anderson, G Cohen, S Taylor: Rewriting the Past: Some Factors Affecting the Variability of Personal memories, Applied Cognitive Psychology, 14. évf., 5. sz., 2000, 435–454. o.

²⁵ S J Anderson, G Cohen, S Taylor: Rewriting the Past: Some Factors Affecting the Variability of Personal memories, Applied Cognitive Psychology, 14. évf., 5. sz., 2000, 435–454. o.

2.1.2. Emlékezés „tényekre”: dátumok és tárgyak

Az emberek a tényekre jobban emlékeznek, mint a tények forrására,²⁶ tehát nem jó módszer a tudás tesztelésére az, ha rákérdeznek arra, hogy hogyan szerzett tudomást az adott információról. Az emberek általában rosszul vagy egyáltalán nem emlékeznek az idővel kapcsolatos információkra, pl. a dátumokra, időpontokra, az események gyakoriságára, tartamára, sorrendjére,²⁷ a tulajdonnevekre, a beszélgetések szó szerinti tartalmára, a kevésbé fontos információkra²⁸ és a köznapi tárgyak megjelenésére.²⁹

Az emberek szinte mindig következtetés, becslés és találgatás útján próbálják felidézni az események dátumát, gyakoriságát és tartamát, és ennek eredménye ritkán pontos.³⁰ Ez mind az önéletrajzi emlékekre, mind pedig az egyéb eseményekre igaz.³¹ Az ember pontosabban emlékszik a dátumokra olyankor, ha kifejezetten megjegyzi és rendszeresen felidézi azokat, mint teszik sokan a születésnapokkal és a fontos évfordulókkal. Ennek ellenére számtalan kutatás igazolja, hogy minden személy saját egyéni módján jegyzi meg a dátumokat. Nem feltétlenül és nem megbízhatóan jegyezzük meg az események dátumát, ideértve a traumatikus vagy érzelmileg fontos élmények napját is.³² Ha megpróbáljuk megmondani, hogy mikor történt egy esemény, vagy egy esemény tartamáról, illetve gyakoriságáról kell beszélnünk, általában becsléssel élünk. A becslés valószínűleg pontatlan lesz, de ez a pontatlanság

²⁶ J S McIntyre és F I M Craik: 'Adult Age Differences for Item and Source Information', Canadian Journal of Psychology, 41. évf., 2. sz., 1987, Adult age differences for item and source information, Canadian Journal of Psychology, 41. évf., 1987, 175–192. o.

²⁷ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o.

²⁸ S A Christianson és M A Safer: Emotional Events and Emotions in Autobiographical Memories, in: D C Rubin (szerk.), Remembering our Past: Studies in Autobiographical Memory, Cambridge, 1995, 218–241. o.

²⁹ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 470. o.

³⁰ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 470. o., 475. o., több tanulmányra is hivatkozik.

³¹ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o.; a 471–472. oldalon több olyan tanulmányra is hivatkoznak, amelyek igazolják, hogy az emberek jellemzően pontatlanul emlékeznek a személyes és közéleti események dátumaira.

³² H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 473. o.

nem feltétlenül a szavahihetőség hiányának jele. Lehetséges, hogy az adott személy őszintén próbálja felidézni az információt. Ha egy kis idő elteltével megint megkérjük, hogy adja meg az esemény dátumát vagy írja le az eseményt, ismét becsülni fog, és könnyen előfordulhat, hogy eltérő napot nevez meg.³³ Az ellentmondás így inkább azt jelzi, hogy az illető magára az élményre próbál visszaemlékezni, nem pedig arra, hogy az előbb mit mondott. A tulajdonnevekre nem könnyű visszaemlékezni.³⁴ Az emberek ugyan eltérő hatékonysággal emlékeznek vissza tulajdonnevekre, de mindannyiunkkal előfordul, hogy barátok vagy ismerősök neve sem jut hirtelen eszünkbe. Sőt, vannak emberek, akiknek kifejezetten rossz a névmemóriájuk. Nem kell feltétlenül megbízhatatlannak gondolni valakit azért, mert nem jut eszébe egy név, hiszen ez csak annyit jelent, hogy a tulajdonneveket nehéz felidézni.

Az események ezen aspektusait többnyire csak akkor tudják felidézni az emberek, ha az adott jellemző megragadta az érdeklődésüket, ez pedig nagyon szubjektív kritérium. A megfigyelő a figyelmé középpontjától távolabb eső részletekre jellemzően nem emlékszik pontosan, általában még akkor sem, ha látó- és hallótávolságon belül voltak.³⁵ Így nem elvárható a kérelmezőtől, hogy az esemény valamennyi részletére vissza tudjanak emlékezni, még akkor sem, ha a döntéshozó szerint az adott eseménynek *emlékezetesnek* kellett lennie.³⁶

Számtalan kutatás jutott arra a következtetésre, hogy az emberek vizuális memóriája a köznapi tárgyakat illetően különösen rossz, mivel a hasznosnak nem tűnő információkat nemigen jegyezzük meg.³⁷ Ez a törvényszerűség különösen olyan esetekben releváns, amikor a szavahihetőség megítélése érdekében hétköznapi tárgyak, pl. bankjegyek, pénzermék vagy személyi igazolványok leírására kéri a kérelmezőt. Ez nagyobb méretű hétköznapi

³³ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 491. o.

³⁴ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 486–488. o.

³⁵ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 484. o.

³⁶ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 483. o.

³⁷ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 480. o.

tárgyakra (pl. épületek, hidak stb.) is igaz. A köznapi tárgyak leírásának sikertelensége nem feltétlenül a szavahihetőség hiányának jele. Az embernek a környezettel kapcsolatos emlékei többnyire tájékozódási pontok, látványosságok, pl. egy emlékmű vagy egy közért köré csoportosulnak, de ez torzíthatja a távolsággal, a méretekkel és a térbeli elrendezéssel kapcsolatos emlékeket.³⁸

2.1.3. Érzelem és emlékezés

A mérsékelt intenzív érzelmek erősítik az emlékek rögzülését egy adott eseménnyel kapcsolatban, a heves érzelmek viszont gyengítik bármilyen emlék³⁹ kódolását.⁴⁰ Az önéletrajzi memória visszaidézését gyakran befolyásolja az adott személy hangulata. Ha például az adott személy elkeseredett, a negatív élményeket könnyebben felidézi, mint a pozitívakat.⁴¹

2.1.4. Elmesélés

A visszaemlékezés körülményei alapvetően meghatározzák az emlékek helyreállítását. Az események elmesélésekor előfordulhat, hogy a beszélő a hallgatóság összetételétől vagy az előadás céljától függően más-más szempontból meséli el az eseményeket.⁴² Megeshet tehát, hogy a korábban és később elmondottak közt ellentmondások lesznek, amikor más-más környezetben és közönségnek meséli el az illető ugyanazt az eseményt.

³⁸ M Conway és E Holmes: Memory and the Law: Recommendations from the Scientific Study of Human Memory, Leicester: The British Psychological Society Press, 2008, 21. o.: a tanulmányok összefoglalója.

³⁹ J Herlihy, S Turner: Asylum Claims and Memory of Trauma: Sharing our Knowledge, The British Journal of Psychiatry, 191. évf., 1, 2007, 3–4. o., 3. o.; T Valentine, J Mesout: Eyewitness Identification under Stress in the London Dungeon, Applied Cognitive Psychology, 23. évf., 2. sz., 2009, 151–161. o.; K A Deffenbacher, S D Penrod, B H Bornstein és E K McGorty: A Meta-Analytic Review of the Effects of High Stress on Eyewitness Memory, Law and Human Behaviour, 28. évf., 6. sz., 2004, 687–706. o.

⁴⁰ Az „AllPsych” online szakmai enciklopédia szerint a kódolás az információ olyan átalakítását jelzi, melynek célja a memóriában való tárolás.

⁴¹ J M G Williams, T Barnhofer, C Crane, D Hermans, F Raes, E Watkins és T Dalgliesh: Autobiographical Memory Specificity and Emotional Disorder, Psychological Bulletin, 133. évf., 1. sz., 2007, 122–148. o.

⁴² M Eastmond: Stories as Lived Experience: Narratives in Forced Migration Research, Journal of Refugee Studies, 20. évf., 2. sz., 2007, 248–64. o.; B Tversky, E J Marsh: Biased Retellings of Events Yield Biased Memories, Cognitive Psychology, 40. évf., 1. sz., 2000, 1–38. o.

A memória működését befolyásolja az információ szerzésére használt kérdés vagy végszó jellege (pl. hogy eldöntendő vagy kifejtendő kérdés-e) és a kérdés feltevésének módja. Az emlékezést befolyásolják a sugallatok,⁴³ különösen akkor, ha a válaszadó nyomás alatt van, kevés az önbizalma, vagy a kérdezőt negatívnak, illetve kritikusként látja.⁴⁴ Kutatások bizonyították, hogy más lehet az előhívott információ attól függően is, hogy interjú keretében vagy önállóan kitölthető kérdőív formájában kérdezik rá.⁴⁵ A kérdező viselkedése és vélt szándékai is befolyásolják a visszaemlékezést.⁴⁶ Nagyon is lehetséges tehát, hogy az esetleges újabb interjú során más fog elhangzani, vagy az írásbeli beszámolóban más fog szerepelni a kérdés formája vagy folyamata miatt, de ennek nincs kihatása az illető szavahihetőségére, illetve a történet hitelességének megítélésére.

Elegendő kutatási eredmény áll tehát rendelkezésre a memória működéséről annak a megfigyelésnek igazolásához, hogy „az előadott történet sok okból változhat meg, de ezek a változások nem azt jelzik, hogy az elbeszélő hazudik.”⁴⁷ Épp ellenkezőleg, a kutatások inkább azt bizonyítják, hogy az események többszöri egyező tartalmú előadása szokatlanul ritka jelenség, és inkább az eltérő változatok tekinthetők általánosnak.

⁴³ G Gisli: The Psychology of Interrogations, Confessions and Testimony, Chichester: J Wiley and Son, 1992; E Loftus: Planting Misinformation in the Human Mind: A 30-year Investigation of the Malleability of Memory, Learning & Memory, 12. évf., 4. sz., 2005, 361–366. o. Lásd még: J Herlihy, S Turner, The Psychology of Seeking Protection, International Journal of Refugee Law, 21. évf., 2. sz., 2009, 171–192. o., 181. o. és J Cohen: Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies and Errors of Recall in the Testimony of Asylum Seekers, International Journal of Refugee Law, 13. évf., 3. sz., 2001, 293–309. o. a kritikákhoz.

⁴⁴ J Baxter, J Boon, C Marley: Interrogative Pressure and Responses to Minimally Leading Questions, Personality and Individual Difference, 40. évf., 1. sz., 2006, 87–98. o.

⁴⁵ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 506. o.

⁴⁶ D Bögner, J Herlihy, C Brewin: Impact of Sexual Violence on Disclosure during Home Office Interviews, British Journal of Psychiatry, 191. évf., 1. sz., 2007, 75–81. o.; D Bögner, C Brewin, J Herlihy: Refugees' Experiences of Home Office Interviews: A Qualitative Study on the Disclosure of Sensitive Personal Information, Journal of Ethnic and Migration Studies, 36. évf., 3. sz., 2009, 519–535. o.

⁴⁷ J Cohen: Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies and Errors of Recall in the Testimony of Asylum Seekers, International Journal of Refugee Law, 13. évf., 3. sz., 2001, 293–309. o.

2.2 A trauma hatása a memóriára és a viselkedésre

A nemzetközi védelmet igénylők a lakosság többi tagjánál⁴⁸ nagyobb valószínűséggel éltek át traumatikus eseményeket.⁴⁹ A pszichológiai szakirodalom szerint a traumával kapcsolatos emlékek eltérnek a normál emlékektől.⁵⁰ A tudomány bebizonyította, hogy a trauma feldolgozásának igénye befolyásolja az emléket.⁵¹ A trauma visszaemlékezésre és viselkedésre gyakorolt hatásával kapcsolatban is jelentős mennyiségű kutatás készült.⁵²

A poszttraumatikus stressz szindróma tünetei közé tartozik az esemény felkavaró újbóli átélése, az esemény érzékszervi kódolása, az eseménnyel kapcsolatos emlékek tudatos vagy tudatalatti kerülése, ingerlékenység, gyenge koncentrációs készség, valamint a fokozott éberségi szint egyéb tünetei.⁵³ Előfordulhat, hogy az érintett személy ezeket a nehézségeket úgy tapasztalja,

⁴⁸ Lásd például: S Dahl, A Mutapic, B Schei: Traumatic Events and Predictive Factors for Posttraumatic Symptoms in Displaced Bosnian Women in a War Zone, *Journal of Traumatic Stress*, 11. évf., 1. sz., 1998, 137–145. o.; C Gorst-Unsworth, E Goldenberg: Psychological Sequelae of Torture and Organised Violence Suffered by Refugees from Iraq. Trauma-Related Factors Compared with Social Factors in Exile, *The British Journal of Psychiatry*, 172. évf., 1. sz., 1998, 90–94. o.; M Hollifield, T Warner, N Lian, B Krakow, J H Jenkins, J Kesler, J Stevenson, J Westermeyer: Measuring Trauma and Health Status in Refugees: A Critical Review, *Journal of the American Medical Association*, 288. évf., 5. sz., 2002, 611–621. o.

⁴⁹ American Psychiatric Association (Amerikai Pszichiátriai Társaság): DSM-IV-TR: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 2000: „A diagnosztikai és statisztikai kézikönyv a pszichiátriai diagnózisokhoz használt két legnagyobb nemzetközi kézikönyv egyikeként a következőképp határozza meg a traumatikus élmény fogalmát: »olyan eset, amikor az adott személy tényleges halálesetet vagy halálvesztélyt, súlyos sérülést, illetve mások vagy saját maga fizikai sérülésére vonatkozó fenyegetést él át, ilyen esettel szembesül, vagy ilyen eset szemtanúja.«”

⁵⁰ J Herlihy, S Turner: The Psychology of Seeking Protection, *International Journal of Refugee Law*, 21. évf., 2. sz., 2009, 171–192. o., 176. o.; J Herlihy, L Jobson, S Turner: Just Tell Us What Happened to You: Autobiographical Memory and Seeking Asylum, *Applied Cognitive Psychology*, 26. évf., 5. sz., 2012, 661–76. o.

⁵¹ J Cohen: Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies and Errors of Recall in the Testimony of Asylum Seekers, *International Journal of Refugee Law*, 13. évf., 3. sz., 2001, 293–309. o.; lásd még: Ausztrália Kormánya, Guidance on Vulnerable Persons (Útmutató a sérülékeny személyekkel való bánásmóddhoz), Migration Review Tribunal (Bevándorlásügyi Fellebbviteli Törvényszék), Refugee Review Tribunal (Menekültügyi Fellebbviteli Törvényszék), 2012. jún., 64. és 92. bek.

⁵² J Herlihy, L Jobson, S Turner: Just Tell Us What Happened to You: Autobiographical Memory and Seeking Asylum, *Applied Cognitive Psychology*, 26. évf., 5. sz., 2012, 661–76. o.

⁵³ American Psychiatric Association (Amerikai Pszichiátriai Társaság): Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4. kiadás), Washington DC: American Psychiatric Association, 1994; lásd még: Ausztrália Kormánya, Guidance on Vulnerable Persons (Útmutató a kiszolgáltatott személyekkel való bánásmóddhoz), Migration Review Tribunal (Bevándorlásügyi Fellebbviteli Törvényszék), Refugee Review Tribunal (Menekültügyi Fellebbviteli Törvényszék), 2012. jún., 79. bek.

hogy közben a pszichiátriai diagnózishoz szükséges összes kritériumnak nem felel meg.⁵⁴

A traumát átélő személyek gyakran az elkerülés jeleit mutatják, vagyis nem hajlandók a traumát okozó eseményekre gondolni és azokról beszélni, továbbá kerülnek az esemény felidézését kiváltó helyzeteket.⁵⁵ Ez egy természetes túlélési stratégia, amelyet a menedékjogi eljárásban le kell küzdeni, hogy a hatóság minden releváns információhoz hozzájuthasson. Így előfordulhat, hogy a kérelmezőnek nagyon nehéz, felzaklató vagy káros lehet a traumatikus élményekkel kapcsolatos emlékek elmesélése.⁵⁶ Az is lehetséges, hogy a kérelmező tudat alatt kerüli az olyan helyzeteket, amelyek kiválthatják a traumatikus élmények felidézését.⁵⁷ A háritás, elkerülés lehet a magyarázat arra is, ha a kérelmező érezhetően nem akar megválaszolni egy kérdést, lényeges információkat hagy ki a tanúvallomásból, homályosan fogalmaz és összefüggéstelennek tűnik a története, de a menedékjogi eljárás későbbi szakaszában eszébe jutnak a kérdéses tények.⁵⁸

⁵⁴ J Herlihy, S Turner: Should Discrepant Accounts Given by Asylum Seekers be Taken as Proof of Deceit?, *Torture*, 16. évf., 2. sz., 2006, 81–92. o., 86. o.

⁵⁵ American Psychiatric Association (Amerikai Pszichiátriai Társaság): Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4. kiadás), Washington DC: American Psychiatric Association, 1994; lásd még: Svéd Migrációs Tanács (Migrationsverket), Gender-Based Persecution: Guidelines for Investigation and Evaluation of the Needs of Women for Protection (Nemi alapú üldöztetés: útmutató a védelmet igénylő nők szükségleteinek vizsgálatához és értékeléséhez), 2001. március 28., 14. o.: „Egy eseménysor leírása kevésbé részletezett és konkrét lehet, ha egy nő adja elő, mivel egy nő nem feltétlenül akarja, hogy eszébe jussanak a részletek és a körülmények. Erről nem szabad megfélemlíteni a nők által szolgáltatott információk értékelésekor.”

⁵⁶ J Herlihy, S Turner: Should Discrepant Accounts Given by Asylum Seekers be Taken as Proof of Deceit?, *Torture*, 16. évf., 2. sz., 2006, 81–92. o., 83. o.

⁵⁷ J Herlihy, L Jobson, S Turner: Just Tell Us What Happened to You: Autobiographical Memory and Seeking Asylum, *Applied Cognitive Psychology*, 26. évf., 5. sz., 2012, 661–76. o.

⁵⁸ D Bögner, J Herlihy, C Brewin: Impact of Sexual Violence on Disclosure during Home Office Interviews, *British Journal of Psychiatry*, 191. évf., 1. sz., 2007, 75–81. o.; lásd még: EAC 7. modul, 4.2.5. pont: „A traumát átélő ember nem feltétlenül akar részletesen beszámolni a tapasztalatairól. (...) A poszttraumatikus stressz szindróma egyik diagnosztikai jellemzője, hogy az érintett erőfeszítéseket tesz azért, hogy ne kelljen beszélgetnie a traumáról. Előfordulhat, hogy a meghallgatás alatt a kérelmező háritó pozíciót vesz fel.”

Kutatások azt is igazolták, hogy a traumatikus élményeket átélő kérelmezők disszociációt tapasztalnak.⁵⁹ A disszociációra sok kerülhet a traumát okozó esemény időpontjában vagy később, a visszaemlékezéskor.⁶⁰ Ha a disszociáció a traumatizáló esemény során történik, az gátolja az emlékként történő kódolást. Előfordul, hogy disszociatív amnéziát tapasztal a kérelmező, ami azt jelenti, hogy nem tudja felidézni a trauma egyes vagy valamennyi aspektusát, mivel azok eredetileg sem rögzültek. A disszociáció is oka lehet annak, ha a kérelmező kevés részletet ad elő, homályosan fogalmaz, vagy nem emlékszik mindenre.⁶¹ A disszociáció akkor is előfordulhat, amikor arra kéri az érintettet, hogy mesélje el a traumatikus élményét.⁶² Az illető zavartnak tűnhet, vagy azt a benyomást keltheti, hogy nem hajlandó az együttműködésre.

A traumatikus élmények érintettjei érzelmi bénulást is átélhetnek és így érzelmileg eltávolodhatnak azoktól a tényektől, amelyekre vissza kellene emlékezniük. A kérelmező akár közömbösnek is tűnhet. Ha a kérdező nincs tisztában azzal, hogy a közömbösség pszichológiai stratégia lehet, tévesen úgy is értelmezheti a helyzetet, hogy az interjúalany nem szavahihető.⁶³ A kérelmező

⁵⁹ A disszociáció meghatározása: „A tudat, memória, személyazonosság és a külvilág érzékelése mint jellemzően integrált funkciók zavarai.” American Psychiatric Association (Amerikai Pszichiátriai Társaság): *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4. kiadás), Washington DC: American Psychiatric Association, 1994; D Bögner, J Herlihy, C Brewin: *Impact of Sexual Violence on Disclosure during Home Office Interviews*, *British Journal of Psychiatry*, 191. évf., 1. sz., 2007, 75–78. o.; hivatkozásokhoz lásd: J Cohen: *Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies and Errors of Recall in the Testimony of Asylum Seekers*, *International Journal of Refugee Law*, 13. évf., 3. sz., 2001, 293–309. o.

⁶⁰ Zubeda kontra Ashcroft, 333 F.3d 463, 476–77 (3. körzeti bíróság, 2003): „Körülméköntően kell eljárni, mert számtalan olyan tényező van, amelyek megnehezíthetik a külföldi számára azt, hogy a körülményeiről egy traumatikus emlékekkel rendelkezőtől elvárhatóan összefüggően beszéljen, és ez akadályozhatja a kommunikációt a tisztviselő és a menedékkérő között a menedékjogi meghallgatás során. Ez különösen olyan esetekben releváns, amikor sejthető, hogy a külföldi éppen azokat az emlékeket fojtja el magában, amelyek hirtelen fontossá váltak a kérelme megalapozásához.”

⁶¹ J Herlihy, S Turner: *The Psychology of Seeking Protection*, *International Journal of Refugee Law*, 21. évf., 2. sz., 2009, 171–192. o., 178. o.; lásd még: EAC 7. modul, 4.2.5. pont.

⁶² D Bögner, J Herlihy, C Brewin: *Impact of Sexual Violence on Disclosure during Home Office Interviews*, *British Journal of Psychiatry*, 191. évf., 1. sz., 2007, 75–78. o.; lásd még: Falcon Rios kontra Kanada, CAT/C/33/D/133/1999, 2004. december 17., 8.5. bek.: „A Bizottság úgy véli, hogy a részes állam által hivatkozott homályosság a kérelmezőnek a jelentésben is említett pszichológiai sérülékenységére vezethető vissza, továbbá a homályosság mértéke nem olyan jelentős, hogy az alapján feltételezhető lenne, hogy a kérelmező nem szavahihető.”

⁶³ J Herlihy, S Turner: *The Psychology of Seeking Protection*, *International Journal of Refugee Law*, 21. évf., 2. sz., 2009, 171–192. o., 177. o.; lásd még: Sheikh kontra Kanada (állampolgárság- és bevándorlásügyi miniszter) [2000] FCJ, 568. sz., 28. bek. (Kanadai Szövetségi Bíróság), idézi: H Evans Cameron: *Refugee Status Determinations and the Limits of Memory*, *International Journal of Refugee Law*, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 469. o.

másképp is reagálhat, például nevetéssel, mosolygással, vigyorgással vagy épp mély hallgatással, és ezek a reakciók szokatlanok lehetnek a pszichológiai leküzdési mechanizmusokat kevésbé ismerők számára.⁶⁴ Többek között ez is bizonyítja, hogy miért helytelen, ha a döntéshozó a viselkedés alapján ítéli meg a szavahihetőséget.

A traumatikus élmények emlékei más jellegűek, mint a többi önéletrajzi emlék.⁶⁵ Előfordul, hogy a kérelmező nem tudja elmesélni, pontosan mi történt vele, amikor a trauma érte, mert csak érzékszervi benyomásai maradtak az esetről (pl. érzelmek, érzések, hangok, szagok, képek, visszapergetett emlékképek, rémálmodok).⁶⁶ Az ilyen emlékeket akaratlagosan nem lehet visszaidézni, csak ha valami kiváltja az újbóli felidézésüket. Ilyenkor az adott személy ismét átéli az esetet, mintha az a jelenben történe.⁶⁷ Így a traumatikus élményt átélő kérelmező szavakkal nem tudja koherens módon előadni a történetet, mert nincs ilyen emléke, ami azt jelenti, hogy csak töredékek és benyomások jutnak eszébe az esettel kapcsolatban.⁶⁸ Mivel az érzékelési benyomások felidézése nem

⁶⁴ EAC 7. modul, 4.2.5. pont.

⁶⁵ A nemzetközi védelmet kérelmezők körében az átlagosnál magasabb a mentális problémákkal küszködők aránya. Megesik, hogy a kérelmező olyan mentális zavarral küzd, amely a származási országában, a menekülés során vagy a feltételezhetően menedéket nyújtó országban tapasztaltakkal függ össze. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy a stressz, a szorongás, a depresszió és az alvászavarok korlátozhatják az önéletrajzi memóriát és befolyásolhatják a viselkedést. Lásd: M Fazel, J Wheeler, J Danesh: *Prevalence of Serious Mental Disorder in 7000 Refugees Resettled in Western Countries: A Systematic Review*, *Lancet*, 365. évf., 9467. sz., 2005, 1309–1314. o.; M J Ouimet, M Munoz, L Narsiah, V Rambure, J A Correa: *Pathologies courantes chez les demandeurs d’asile à Montréal: prévalence et facteurs de risque associés*, *Canadian Journal of Public Health*, 99. évf., 6. sz., 2008, 499–504. o.; J Cohen: *Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies and Errors of Recall in the Testimony of Asylum Seekers*, *International Journal of Refugee Law*, 13. évf., 3. sz., 2001, 293–309. o.

⁶⁶ C Brewin, J D Gregory, M Lipton, N Burgess: *Intrusive Images in Psychological Disorders: Characteristics, Neural Mechanisms and Treatment Implications*, *Psychological Review*, 117. évf., 1. sz., 2010, 210–232. o.; J Cohen: *Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies and Errors of Recall in the Testimony of Asylum Seekers*, *International Journal of Refugee Law*, 13. évf., 3. sz., 2001, 293–309. o. több ilyen kutatásra hivatkozik. Lásd még: J Herlihy, S Turner: *Should Discrepant Accounts Given by Asylum Seekers be Taken as Proof of Deceit? Torture*, 16. évf., 2. sz., 2006, 81–92. o., 86. o.; J Herlihy, L Jobson, S Turner: *Just Tell Us What Happened to You: Autobiographical Memory and Seeking Asylum*, *Applied Cognitive Psychology*, 26. évf., 5. sz., 2012, 661–676. o.; lásd még: EAC 7. modul, 4.2.5. pont.

⁶⁷ J Herlihy, S Turner: *The Psychology of Seeking Protection*, *International Journal of Refugee Law*, 21. évf., 2. sz., 2009, 171–192. o., 176. o.

⁶⁸ J Herlihy, S Turner: *Should Discrepant Accounts Given by Asylum Seekers be Taken as Proof of Deceit? Torture*, 16. évf., 2. sz., 2006, 81–92. o., 86. o.; lásd még: EAC 7. modul, 4.2.5. pont: „Ez azt jelenti, hogy amikor a meghallgatáson a kérelmezőt egy traumatikus élményéről kérdezik, és kizárólag vagy nagyrészt csak emléktöredékei vannak, valószínűtlen, hogy a kérelmező összefüggően el tudja mesélni a vele történteket, mert nem teljesek az emlékei. Csak benyomásokról és emlékmorzásokról tud beszámolni, viszont ezek kiválthatják benne azokat az érzéseket, amelyeket az élmény időpontjában tapasztalt.”

megy magától, előfordulhat, hogy a különböző meghallgatásokon eltérő lesz a felidézett emlékkép.

A traumákkal kapcsolatban bizonyos részletekre jobban emlékeznek az emberek, másokra pedig kevésbé. Valószínűbb, hogy jobban emlékeznek azokra a központi részletekre, amelyekre koncentráltak és kevesebbet tudnak felidézni a mellékes részletekből.⁶⁹ A tudomány bebizonyította, hogy az emlékekben a mellékes részleteket illetően gyakoribb az eltérés a valóságtól.⁷⁰

Maga a fogva tartás is befolyásolja az esemény egyes részleteinek rögzítését vagy azok felidézését, függetlenül attól, hogy a fogva tartásra a származási országban vagy a befogadó állam területén kerül sor. Ha az üldöztetés során többször is fogva tartották a kérelmezőt, hajlamos nehezebben megkülönböztetni az egyes eseteket, különösen, ha az események hasonlóak voltak. Egyes memóriakutatások eredményei szerint⁷¹ az emberek gyakran általános információkra hagyatkoznak (sematikus memória), különösen azért,⁷² hogy ne kelljen visszaemlékezniük bizonyos fájdalmas eseményekre.⁷³

Az emlékek természetes változatosságát csak súlyosbíthatja az esetleges trauma.⁷⁴ A korlátozott emlékezés és a nehézkes koncentráció a posztraumatikus stressz szindróma két fontos tünete. A felidézett emlék pontosságát egyéb, a traumatikus élményekhez kapcsolódó tünetek, pl. a

⁶⁹ J Herlihy, S Turner: Asylum Claims and Memory of Trauma: Sharing our Knowledge, *The British Journal of Psychiatry*, 191. évf., 1. sz., 2007, 3–4. o., 3. o.; lásd még: Ausztrália Kormánya, *Guidance on the Assessment of Credibility (Útmutató a szavahihetőség vizsgálatához)*, Migration Review Tribunal (Bevándorlástügyi Fellebbviteli Törvényszék), Refugee Review Tribunal (Menekültügyi Fellebbviteli Törvényszék), 2012. márc., 4.3. bek.

⁷⁰ J Herlihy, S Turner: Should Discrepant Accounts Given by Asylum Seekers be Taken as Proof of Deceit?, *Torture*, 16. évf., 2. sz., 2006, 81–92. o., 86. o., 88. o.; J Herlihy, S Turner: The Psychology of Seeking Protection, *International Journal of Refugee Law*, 21. évf., 2. sz., 2009, 171–192. o., 179. o.; S A Christianson, E F Loftus, H Hoffman, G R Loftus: Eye Fixations and Memory for Emotional Events, *Journal of Experimental Psychology, Learning, Memory and Cognition*, 17. évf., 4. sz., 1991, 693–70. o.

⁷¹ További információkért ezzel kapcsolatban lásd fent a „Visszaemlékezés” c. fejezetet, különös tekintettel a sematikus memóriával kapcsolatban előadottakat.

⁷² J Herlihy, L Jobson, S Turner: Just Tell Us What Happened to You: Autobiographical Memory and Seeking Asylum, *Applied Cognitive Psychology*, 26. évf., 5. sz., 2012, 661–76. o.

⁷³ J M G Williams: Capture and Rumination, Functional Avoidance, and Executive Control (CaRFAX): Three Processes that Underlie Overgeneral Memory, *Cognition & Emotion*, 20. évf., 3–4. sz., 2006, 548–568. o.

⁷⁴ Tala kontra Svédország, CAT/C/17/D/43/1996, 1996. november 15., 10.3. bek.

depresszió,⁷⁵ szorongás, alvászavar, rémálmok, fejfájás, szív-és érrendszeri tünetek, fájdalom és traumatikus agykárosodás is befolyásolhatják.⁷⁶

Megjegyzendő, hogy a trauma fizikai és pszichológiai hatásai a kérelmező viselkedését is meghatározhatják.

A nemzetközi⁷⁷ és nemzeti jogtudomány,⁷⁸ valamint a bíróságoknak készült útmutatók⁷⁹ is elismerik, hogy a traumatikus élmények feldolgozásának kényszere befolyásolja az emlékezést, valamint elismerik ezek hatását a kérelmező vallomására és viselkedésére is. A Kínzás Elleni Bizottság például

⁷⁵ Kutatások igazolták, hogy a depresszió jelentős hatással van a memóriára, ami magyarázhatja a részletek hiányát vagy az ellentmondásokat a kérelmező előadásában. Kifejezetten szoros a kapcsolat a depresszió és a túlzottan általános emlékek közt, vagyis amikor az érintett nehezen tud konkrétumokat felidézni. Lásd L Wilson-Shaw, N Pistrang, J Herlihy: Non-Clinicians' Judgments about Asylum Seekers' Mental Health: How do Legal Representatives of Asylum Seekers Decide When to Request Medico-Legal Reports?, *European Journal of Psychotraumatology*, 3. sz.: 18406, 2012; J M G Williams, T Barnhofer, C Crane, D Hermans, F Raes, E Watkins, T Dalgleish: Autobiographical Memory Specificity and Emotional Disorder, *Psychological Bulletin*, 133. évf., 1. sz., 2007, 122–148. o.; EAC 7. modul, 4.2.7. pont.

⁷⁶ J Cohen: Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies and Errors of Recall in the Testimony of Asylum Seekers, *International Journal of Refugee Law*, 13. évf., 3. sz., 2001, 293–309. o.

⁷⁷ Az ügyészség kontra Alfred Musema (fellebbviteli ítélet), ICTR-96-13-A, 2001. november 16., 20. bek., idézi: R Byrne, *Assessing Testimonial Evidence in Asylum Proceedings: Guiding Standards from the International Criminal Tribunals*, *International Journal of Refugee Law*, 19. évf., 4. sz., 2007. december, 609–638. o. Lásd még: Az ügyészség kontra Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac és Zoran Vukovic, IT-96-23-T and IT-96-23/1-T, ítélet, 2001. február 22., 564. és 679. bek., idézi: P. Levricova, *Did It Really Happen? Testimonies before the International Criminal Tribunals and Refugee Status Determination*, disszertáció, Károly Egyetem, Prága, 2010, 95. o. A szemtanúk által átélte trauma természete miatt nem várható el tőlük, hogy vissza tudják idézni „a szóban forgó eset aprólékos részleteit, például a pontos eseménysort, az egyes dátumokat és időpontokat”; lásd még: Az ügyészség kontra Alfred Musema (fellebbviteli ítélet), ICTR-96-13-A, 2001. november 16., 60. bek., Az ügyészség kontra Anto Furundzija (ítélet), IT-95/17/1-T, Hágai Nemzetközi Törvényszék (ICTY), 1998. december 10., 113. bekezdés.

⁷⁸ A. M. kontra Szövetségi Menekültügyi Fellebbviteli Tanács, Közigazgatási Fellebbviteli Bíróság (Verwaltungsgerichtshof) 2005/01/0080 2005.06.28.; Tribunale di Napoli, Sezione Civile I bis, 2011. február 2., 30. sz. ítélet; F. C. kontra a Szlovák Köztársaság Belügyminisztériumának Bevándorlástügyi Hivatala, a Szlovák Köztársaság Legfelsőbb Bírósága (Najvyšší súd Slovenskej republiky) 1Sža/12/2009, 2009. május 26.

⁷⁹ Ausztrália Kormánya, *Guidance on the Assessment of Credibility (Útmutató a szavahihetőség vizsgálatához)*, Migration Review Tribunal (Bevándorlástügyi Fellebbviteli Törvényszék), Refugee Review Tribunal (Menekültügyi Fellebbviteli Törvényszék), 2012. márc., 4.3. bek.: „Bárkit érhetnek olyan traumatikus élmények, illetve szenvedhet olyan rendelleneségtől vagy betegségtől, ami miatt nem tud bizonyítékot szolgáltatni, illetve képtelen visszaemlékezni konkrét eseményekre vagy részletekre.” Lásd még az 5.3. bekezdést: „A traumatikus élmények (pl. a kínzás) a kérelmező ügyét jó néhány szempontból befolyásolják, így érinthetik a kérelem időzítését, a bevándorlási jogszabályoknak való megfelelést, valamint az Ausztráliába érkezés óta tett nyilatkozatok egybehangzó mivoltát. Sőt, negatív hatással lehetnek a kérelmező azon képességére, hogy ezekről a traumát okozó eseményekről beszámoljon.”

több ízben megállapította, hogy a kínzást átélőktől aligha várható el teljesen pontos beszámoló:

„A részes állam a kérelmező történetének ellentmondásaira és következetlenségeire hivatkozott, de a Bizottság úgy véli, hogy a kínzást átélőktől aligha várható el teljesen pontos beszámoló, ráadásul ezek a következetlenségek lényegtelenek és általában nem vetnek fel komoly kétségeket a kérelmező szavahihetőségével kapcsolatban.”⁸⁰

A Bizottság, továbbá a Hágai Nemzetközi Törvényszék és a Ruandai Nemzetközi Törvényszék részletesen kifejtették, hogy a lényeges tényekkel kapcsolatos következetlenség sem kérdőjelezi meg feltétlenül a kérelmező vallomásának hitelét.⁸¹

A kérelmező félelmet, zavart és dezorientáltságot is érezhet egy idegen környezetben. Természetes, ha egy idegen kultúra jogrendszerével és közigazgatásával való találkozás összezavarja a kérelmezőt, viszont a visszaemlékezés képességét is korlátozhatja. A kérelmező ráadásul érthetően feszült is lehet a menedéjogi eljárás és annak eredménye miatt, ez pedig befolyásolhatja a beszédmódját, a hanghordozását, a kérelem alapjául szolgáló lényeges tények előadásának képességét, a kérelmező viselkedését (zavartnak,

⁸⁰ Ismail Alan kontra Svájc, CAT/C/16/D/21/1995, 1996. május 8. Lásd még: Tala kontra Svédország, CAT/C/17/D/43/1996, 1996. november 15., 10.3. bek. és Kisoki kontra Svédország, CAT/C/16/D/41/1996, 1996. május 8., 9.3. bek.

⁸¹ Halil Haydin kontra Svédország, CAT/C/21/D/101/1997, 1998. december 16., 6.7. bek.: „A Bizottság rögzíti, hogy a részes állam ellentmondásokat és következetlenségeket talált a kérelmező előadásában, de egyben rögzíti a kérelmező magyarázatait is ezekkel kapcsolatban. A Bizottság úgy véli, hogy aligha várható el a kínzások áldozataitól az, hogy pontosan beszámoljanak a velük történetéről, különösen akkor, ha az áldozat poszttraumatikus stressz szindrómában szenved; a Bizottság szerint továbbá a szigorú pontosság elvéhez nem kell feltétlenül ragaszkodni akkor sem, ha az ellentmondások lényeges természetűek. Az adott ügyben a Bizottság úgy ítéli meg, hogy a kérelmező által előadott tények nem vetnek fel súlyos kétségeket az állításai általános igazságtartalmát illetően.” Lásd még: Az ügyészség kontra Juvénal Kajelijeli (marasztaló ítélet), ICTR-98-44A-T, 2003. dec. 1., 40. bek., mely hivatkozik a Delalic és társai ügyre (fellebbviteli tanács); Az ügyészség kontra Kupreskic és társai (másodfokú ítélet), IT-95-16-A, 2000. január 14., 31. bek.; Az ügyészség kontra Anto Furundzija (ítélet), IT-95-17/1-T, ICTY, 1998. december 10., 113. bekezdés: „[...] A következetlenségek valójában – bizonyos körülmények fennállása esetén – a történet igaz voltát bizonyíthatják.”

idegesnek és nem túl meggyőzőnek tűnhet), illetve kihagyásokhoz és ellentmondásokhoz vezethet.⁸²

2.3 Félelem és bizalomhiány

Rossz tapasztalataik miatt a nemzetközi védelemért folyamodók gyakran nem bíznak a származási vagy szokásos tartózkodási helyük szerinti ország hatóságaiban és tolmácsaiban, illetve más személyekben.⁸³ Egyes kérelmezők őszintén úgy gondolják, hogy a származási országukban vagy a szokásos tartózkodási helyük szerinti országban lévő üldözőik komoly kapcsolatrendszerrel rendelkeznek más országokban, beleértve a feltételezhetően menedéket nyújtó országot is. Ráadásul előfordulhat, hogy a kérelmező azért nem hajlandó bizonyos releváns tények megosztására, mert félti a származási országban vagy szokásos tartózkodási helye szerinti országban maradt rokonai, barátai vagy munkatársai életét.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) megállapította: „Ha egy adott személy a tapasztalatai miatt tartott a hatóságoktól a hazájában, természetes, ha nyugtalanul viselkedik más országok hatóságaival szemben is. Így az is megeshet, hogy nem szívesen beszél őszintén, és tart attól, hogy minden részletre kiterjedően és pontosan beszámoljon az ügyéről.”⁸⁴

⁸² Ausztrália Kormánya. Guidance on the Assessment of Credibility (Útmutató a szavahihetőség vizsgálatához), Migration Review Tribunal (Bevándorlásügyi Fellebbviteli Törvényszék), Refugee Review Tribunal (Menekültügyi Fellebbviteli Törvényszék), 2012. márc., 4.3. bek.: „A törvényszék tagjainak nem szabad elfeledkezniük arról, hogy az interjúalany gyakran a meghallgatás körülményei vagy az eljárás eredménye miatt szorong, illetve feszült.”

⁸³ J Herlihy, S Turner: The Psychology of Seeking Protection, International Journal of Refugee Law, 21. évf., 2. sz., 2009, 171–192. o., 174. o., idézi a következő művet: Turner: Torture, refuge and trust, in: D E Valentine, J C Knudsen (szerk.), Mistrusting Refugees, Berkeley: University of California Press, 1995. UNHCR, Nemzetközi védelemre vonatkozó irányelvek, 1. irányelv; W Kälin: Troubled Communication: Cross-Cultural Misunderstandings in the Asylum-Hearing, International Migration Review, 20. évf., 2. sz., különszám: Refugees: Issues and Directions, 1986. nyár, 230–241. o.

⁸⁴ UNHCR, Kézikönyv, 198. bek.

Az állami szervekkel kapcsolatos félelem vagy bizalomhiány megmagyarázhatja, ha az előzetes⁸⁵ vagy a személyes meghallgatáson nem szívesen beszél a kérelmező. Ezt a tényt a nemzetközi jogtudomány⁸⁶ és bíróságoknak készült útmutatók is elismerik.⁸⁷

A nemzetközi védelmet a nemükre, szexuális vagy nemi alapú erőszakra, szexuális irányultságra, nemi identitásra vagy emberkereskedelemre alapozva kérelmező személyek tarthatnak a családjuk, a közösségük vagy az emberkereskedők megtorlásától.⁸⁸ Vannak továbbá kérelmezők, akik azoktól az embercsempészekről tartanak, akik segítettek nekik eljutni és belépni a tagállam területére; ez magyarázhatja, hogy a kérelmező miért nem hajlandó bizonyos információkat, okiratokat vagy más bizonyítékot átadni.⁸⁹

⁸⁵ Guan kontra Gonzales, 432 F.3d 391, 396 (2. körzeti bíróság, 2005); AZ (emberkereskedelem áldozatául esett nők) Thaiföld kontra a Belügyminisztérium államtitkára, CG [2010] UKUT 118 (IAC), 2010. április 8., 116. bek.

⁸⁶ Tala kontra Svédország, CAT/C/17/D/43/1996, 1996. november 15. Ebben a Kínzás Elleni Bizottság előtt folyamatban levő ügyben a szerző beismerte, hogy valótlan, ellentmondásos és következtelen állításokat tett a kezdeti menedékjogi eljárás során, de jelezte, hogy a másodfokú eljárásban viszont összefüggően, alaposan és részletesen beszámolt a vele történekről. Az eltérést magyarázata szerint a pszichológiai állapota és az okozta, hogy félt részletes nyilatkozatot tenni a hatóságoknak; ezt az indoklást a Bizottság hallgatólágon el is fogadta.

⁸⁷ Ausztrália Kormánya, Guidance on the Assessment of Credibility (Útmutató a szavahihetőség vizsgálatához), Migration Review Tribunal (Bevándorlásügyi Fellebbviteli Törvényszék), Refugee Review Tribunal (Menekültügyi Fellebbviteli Törvényszék), 2012. márc., 4.3. bek.: „Előfordul, hogy a kérelmező azért nem beszél szabadon, mert nem bízik a hatóság képviselőiben.” Lásd még az 5.6. bekezdést: „A kérelmező nem feltétlenül mondja el a teljes történetet (...), mert tart attól, hogy ezzel veszélybe sodorná a rokonait, barátait, vagy mert nem bízik a hatóság képviselőiben.”

⁸⁸ UNHCR, 9. sz. irányelv, 63. bek. (i)–(viii). pontok. Lásd még: UKBA (az Egyesült Királyság határőrsége): Asylum Instructions (Menekültügyi utasítások), Gender Issues in Asylum Claims (Nemi problémák a menedékkérelmek vonatkozásában), 2010. szeptember. Lásd még: UNHCR, 7. sz. irányelv.

⁸⁹ Például míg a legtöbb elsőfokú eljárás során tiszteletben tartják a titoktartási elvárásokat, de ez nem feltétlenül igaz a másodfokú eljárásra.

2.4 Kulturális háttér és szokások

A kulturális háttér számtalan szempontból befolyásolhatja a szavahihetőség vizsgálatát. A kérelmező és a döntéshozó kulturális háttérének különbsége meghatározza a két fél kommunikációját és az elhangzottak interpretációját. Az információ megértése és értelmezése kulturálisan determinált.⁹⁰ Nehéz meghatározni, hogy a szóbeli vagy írásbeli információ átadását és felfogását hogyan érinti a kulturális háttér, mivel a kultúra szubjektív és objektív is lehet.⁹¹ A nyilatkozatok és a magatartás félreértése különösen veszélyes következménye lehet az eltérő kultúrákhoz tartozók párbeszédének.

A kommunikációban a szavaknak, véleményeknek és fogalmaknak más és más lehet a tartalma az egyes kultúrákban.⁹² Ha nem ismerik fel a szavak, vélemények és fogalmak kulturális viszonylagosságát, ez súlyos félreértésekhez

⁹⁰ S Bryant, J K Peters: The Five Habits: Building Cross-Cultural Competence in Lawyers, Clinical Law Review, 8. évf., 1. sz., 2001, 33–94. o., 39. o. „Vegyük annak az ügyfélnek a példáját, aki azt nyilatkozta, hogy azért hagyta el a szülőföldjét, mert Isten megjelent az álmában, és azt mondta neki, itt az ideje a távozásra. Ha az illető indulásának időpontja kritikus a történet hitelessége szempontjából, a tényeket értékelő személy hogyan fogja megítélni ez alapján a kérelmező szavahihetőségét? A tényeket értékelő személy egy olyan, az álmoknak nagy jelentőséget tulajdonító, az emberek sorsát aktívan irányító Istenben hívő kultúrából származik, amelyben megszokott dolog az élet során a jelentős döntéseket ilyen értékek és vallásos szempontok alapján meghozni? A tényeket értékelő személy vajon a kulturális különbségek miatt kételkedni fog a történet hitelességében, vagy úgy látja majd, hogy a gondolatmenet zavaros? Vagy épp ellenkezőleg, a kulturális hasonlóságok miatt szavahihetőnek találja az ügyfelet?”

⁹¹ Az objektív kultúra a megfigyelhető része a kultúrának: tárgyak, ételek, ruházat stb. A szubjektív kultúra láthatatlan: ilyen elemek pl. az egyes emberek értékei, hozzáállása, hitvilága. A szubjektív kultúra a terepe a legtöbb kultúra közti félreértésnek. S Bryant, J K Peters: The Five Habits: Building Cross-Cultural Competence in Lawyers, Clinical Law Review, 8. évf., 1. sz., 2001, 33–94. o., idézi a következő művet: K Cusher, R W Brislin (szerk.), Intercultural Interactions: A Practical Guide, 1996, 6. és 10. o. A szerzők által hozott példa az ügyfél–ügyvéd kapcsolatra vonatkozik, de releváns menekültügyekben is az alábbiak miatt: „Képzeli el egy az esetet, amikor az ügyvéd a következőkkel fordul az ügyfélhez: »Ha bármit nem ért, kérem, szóljon, hogy magyarázzam el!« vagy »Ha nem világos, amit mondok, kérdezzen nyugodtan!«”. Az ügyvéd ilyenkor feltételezheti, hogy a további felvilágosítást nem kérő ügyfél pontosan érti, hogy mit akart mondani az ügyvéd. A kulturális különbségek miatt előfordulhat, hogy az ügyfél nem kérdez, mert úgy érzi, rosszul kommunikál az ügyvéd (a második kérdés), vagy épp saját magát okolja, hogy nem érti az ügyvédet (az első kérdés). Bizonyos kulturális háttérű ügyfelek ezen eseteket udvariatlanságnak érezhetik a saját vagy az ügyvéd részéről, így nem szívesen kérdeznek, mert attól tartanak, hogy megsértik az ügyvédet, vagy kellemetlen helyzetbe hozzák saját magukat.” 5. oldal.

⁹² W Kálin: Troubled Communication: Cross-Cultural Misunderstandings in the Asylum-Hearing, International Migration Review, 20. évf., 2. sz., különszám: Refugees: Issues and Directions, 1986. nyár, 230–241. o., 233. o.: „Ugyanazok a szavak, fogalmak és koncepciók más kultúrákban gyakran eltérő tartalommal bírnak.” Lásd még: X ügyét az Egyesült Államok Bevándorlás-ellenőrzési Hivatala (United States Executive Office for Immigration Review, EOIR) előtt, 2011. augusztus 9., 8. oldal: „A bíróság meglátása szerint az alperes nyilatkozata és vallomása közti eltérés főként arra vezethető vissza, hogy a »nemi erőszak« kifejezés az egyes kultúrákban mást-mást jelent, még ha csekélyek is a különbségek.”

és téves szavahihetőségi vizsgálatokhoz vezethet.⁹³ A példa kedvéért: a meghallgatást végző vagy döntéshozó számára a „testvér” szó vér szerinti vagy örökbefogadás útján testvérnek minősülő személyt jelent, de egy más kultúra szülöttének gyakran szélesebb kört jelöl, pl. az egyazon etnikai csoporthoz vagy klánhoz tartozókat. Az ilyen és ehhez hasonló jelentésbeli különbségek magyarázatul szolgálhatnak a kérelmező állításainak látszólagos pontatlanságára vagy inkonzisztenciájára. Ezt a Ruandai Nemzetközi Törvényszék (ICTR) is megerősítette, amely egy nyelvi szakértő véleményét is kikérte, hogy a kinyarwanda nyelv kifejezéseinek tartalmát pontosabban értse.⁹⁴

Még az idő, távolság és hely koncepcióját is befolyásolja a megfigyelő kultúrája. Az egyes kultúrák időszemlélete is más és más.⁹⁵ Bizonyos helyeken az idő fogalmi nem időegységeken és a Nyugaton használatos naptáron alapszanak. Előfordul, hogy az eseményeket bizonyos helyeken inkább évszakokhoz, vallási ünnepekhez, fesztiválokhoz stb. kötik. Még a naptárt használó kultúrák esetén is előfordul, hogy az idővel kapcsolatos fogalmaik eltérnek a Nyugaton megszokottaktól. Továbbá a nyugati világban fontosnak tekintett információk közül többnek (pl. születésnap, különböző évfordulók) más kultúrában nincsen akkor jelentősége.⁹⁶ Ezzel kapcsolatban tanulságos, hogy az ICTR elismerte, a tanúk eltérő kulturális háttere azt is jelentheti, hogy nem emlékeznek jól konkrét dátumokra, időpontokra, távolságokra, helyekre; az ICTR leszögezte, hogy nem von le a szavahihetőség megállapíthatóságára nézve hátrányos következtetést abból, ha ebben a körben a válaszadó tartózkodó vagy

⁹³ W Kälin: Troubled Communication: Cross-Cultural Misunderstandings in the Asylum-Hearing, *International Migration Review*, 20. évf., 2. sz., különszám: Refugees: Issues and Directions, 1986. nyár, 230–241. o., 234. o.

⁹⁴ Az ügyészség kontra Jean-Paul Akayesu, ICTR-96-4-T, ítélet, 1998. szeptember 2., 146. bek., idézi: P. Levrincova, *Did It Really Happen? Testimonies before the International Criminal Tribunals and Refugee Status Determination*, disszertáció, Károly Egyetem, Prága, 2010, 132. o.

⁹⁵ W Kälin: Troubled Communication: Cross-Cultural Misunderstandings in the Asylum-Hearing, *International Migration Review*, 20. évf., 2. sz., különszám: Refugees: Issues and Directions, 1986. nyár, 230–241. o., 236. o. Lásd: EAC 7. modul, 4.2.20. pont: „mit jelent a »hosszú idő«? 15 évet? 1 évet?”

⁹⁶ H Evans Cameron: Refugee Status Determinations and the Limits of Memory, *International Journal of Refugee Law*, 22. évf., 4. sz., 2010, 469–511. o., 475. o.

körülményes választ ad.⁹⁷ A kérelmező előadásában azonosított részlethiány vagy homályosság így nem feltétlenül szavahihetőségi problémát jelent, hanem kulturális különbségekre is utalhat.

Mint arról az 5. fejezetben (Szavahihetőségre utaló tényezők) szó lesz, a „kellő részletezettség” mint szavahihetőségre utaló tény azon a feltételezésen alapszik, hogy a tényleges élményen alapuló beszámoló jellemzően részletesebb és kifejezőbb, így többek közt érzékszervi érzékelésen alapuló információkat is tartalmaz. Egyre több szakirodalmi mű bizonyítja, hogy az emberek önéletrajzi emlékek tárolására és visszaidézésére vonatkozó képessége is kultúrafüggő.⁹⁸

Az emberek kulturális háttere és a társadalom kulturális normái is befolyásolhatják, hogyan adják elő történetüket az meghallgatást végzőnek.⁹⁹ Egy nő esetében a kulturális háttér például jelentheti azt, hogy zárkózottan él, alig kommunikál idegenekkel és a hatóságokkal, és természetesnek tartja, hogy egy férfi rokona beszél helyette a nyilvánosság előtt.¹⁰⁰

Tanulságos, hogy az ICTR az antropológiai szakértői véleményt rendkívül fontosnak tartja abból a célból, hogy megismerhető legyen a vallomástétel kulturális kerete. Például az eljáró tanács egy ügyben azért kért szakértői véleményt, hogy megtudja, a ruandai kultúra bizonyos jellemzői hogyan befolyásolhatják a vallomástételt. A szakértő elmondta a bíróságnak, hogy a ruandaiak nem mindig válaszolnak nyíltan egy kérdésre, és különösen

⁹⁷ Az ügyészség kontra Alfred Musema (ítélet), ICTR-96-13-T, 2000. január 27., 103. bek., idézi: P. Levrincova, *Did It Really Happen? Testimonies before the International Criminal Tribunals and Refugee Status Determination*, disszertáció, Károly Egyetem, Prága, 2010, 125. o. Lásd még: R Byrne, *Assessing Testimonial Evidence in Asylum Proceedings: Guiding Standards from the International Criminal Tribunals*, *International Journal of Refugee Law*, 19. évf., 4. sz., 2007. december, 609–38. o.

⁹⁸ J Herlihy, L Jobson, S Turner: Just Tell Us What Happened to You: Autobiographical Memory and Seeking Asylum, *Applied Cognitive Psychology*, 26. évf., 5. sz., 2012, 661–676. o., 668–669. o. a kultúráról és az önéletrajzi memóriáról.

⁹⁹ Refugee, Asylum and International Operations Directorate (RAIO), U.S. Citizenship and Immigration Services (Az Egyesült Államok Állampolgársági és Bevándorlási Szolgálatának Menekültügyi, Menekültügyi és Nemzetközi Művelési Igazgatósága), *Asylum Officer Basic Training Module: Gender-Related Claims (Menekültügyi tisztképzés, bevezető modul: nemmel kapcsolatos állítások)*, 2012. október, 7.1.3. bek.

¹⁰⁰ Ausztrália Kormánya, *Guidance on the Assessment of Credibility (Útmutató a szavahihetőség vizsgálatához)*, *Migration Review Tribunal (Bevándorlásügyi Fellebbviteli Törvényszék)*, *Refugee Review Tribunal (Menekültügyi Fellebbviteli Törvényszék)*, 2012. márc., 4.3. bek.: „Egy adott személy végzettsége, illetve társadalmi és kulturális háttere befolyásolhatja azt, hogy az illető hogyan adja elő a bizonyítékokat, illetve hogy milyen mélységben érti meg a különböző fogalmakat” (kiemelés tőlünk).

ódkodnak az egyértelmű választól olyankor, ha a kérdést szenzitívnek tartják. A fentiekén túl a szakértő azt is elmondta, hogy a ruandaiak többsége szóbeli hagyományok szerint él, a tényeket úgy adják elő, ahogy azt tanúként megtapasztalták. Az eseményeket gyakran első kézből szerzett tapasztalatként mesélik el, még akkor is, ha a beszélő nem saját maga élte át a történeteket.

Ez magyarázatul szolgálhat arra, hogy miért úgy beszélnek egyes tanúk, mintha személyesen látták volna a történeteket, pedig valójában másodkézből származik az információ. Erre figyelemmel az ICTR tanácsa módosított is a kérdezés módján, valamint úgy határozott, hogy nem kérdőjelezi meg a tanú szavahihetőségét azon az alapon, hogy körülményes válaszokat ad, ha a kérdés szenzitívnek vélhető.¹⁰¹ A bíróság hangsúlyozta is, hogy a kulturális tényezőket illetően fontos az óvatosság, mégpedig nem csak a meghallgatások és a szavahihetőség vizsgálata során, hanem az adatok gyűjtésével és előkészítésével kapcsolatban is.¹⁰²

2.5 Oktatás

A szavahihetőség vizsgálatokor figyelembe kell venni a kérelmező iskolai végzettségét is. Vannak olyan kérelmezők, akik csak alig vagy egyáltalán nem vettek részt szervezett oktatásban, míg más kérelmezők komoly tanulmányi háttérrel bírnak.

A kérelmező iskolázottsága is meghatározhatja azt, hogy mennyire hatékonyan tudja elmagyarázni a kérelme okait, megfelelő válaszokat tud-e adni a kérdésekre. A kifejtendő kérdésekre adott rövid válaszok korlátozott szókinccsre,¹⁰³ a folyékony beszéd képességének hiányára, vagy

¹⁰¹ Az ügyészség kontra Alfred Musema (ítélet), ICTR-96-13-T, 2000. január 27., 103. bek., idézi: P. Levrincova, Did It Really Happen? Testimonies before the International Criminal Tribunals and Refugee Status Determination, disszertáció, Károly Egyetem, Prága, 2010, 125. o. Lásd még: R Byrne, Assessing Testimonial Evidence in Asylum Proceedings: Guiding Standards from the International Criminal Tribunals, International Journal of Refugee Law, 19. évf., 4. sz., 2007. december, 609–38. o.

¹⁰² Az ügyészség kontra Alfred Musema (ítélet), ICTR-96-13-T, 2000. január 27., 105. bek., idézi: P. Levrincova, Did It Really Happen? Testimonies before the International Criminal Tribunals and Refugee Status Determination, disszertáció, Károly Egyetem, Prága, 2010, 125. o.

¹⁰³ EAC 7. modul, 4.2.16. pont.

arra vezethetők vissza, hogy az illető nem feltétlenül volt tisztában azzal, hogy részletesebb választ várnak tőle. Ha valaki nem tudja összefüggően és belső ellentmondásoktól mentesen előadni a saját történetét, ezt lehet, hogy a logikus gondolkodásmódot megalapozó iskolázottság hiánya, és nem az illető szavahihetőségének hiánya okozza.¹⁰⁴

A kérelmező írástudatlan is lehet, nem ismeri például az idő, a dátumok és a távolság alapegységeit.¹⁰⁵ Az ICTR eljáró tanácsa egy esetben például megállapította, hogy a szemtanúk alacsony végzettségű földművesek. Ebből azt a következtetést vonta le, hogy ezeknek a szemtanúknak nehézséget fog okozni, hogy olyan bizonyítékokra reagáljanak, mint pl. a térképek, a helyszínekről készült fényképfelvételek, filmek és más vizuális művek, továbbá dátumok, időpontok, távolságok, színek és gépjárművek.¹⁰⁶ Így a bíróság nem kérdőjelezte meg a szavahihetőségüket akkor sem, ha ezekkel kapcsolatban szűkszavú vagy körülményes választ adtak.¹⁰⁷

A kérelmező végzettsége is meghatározhatja azt, hogy jól értelmezi-e az átértelt események tágabb kontextusát, továbbá azt, hogy a szavahihetőségének ellenőrzését szolgáló, általános tudással kapcsolatos kérdésekre képes-e válaszolni. A kevésbé művelt kérelmező nem feltétlenül ismeri jól a származási országa vagy régiója történelmét, földrajzát, továbbá társadalmi, politikai és gazdasági körülményeit.¹⁰⁸

A kérelmező iskolázottságának hatása a vallomástételi képességre nemektől ugyan független, de fontos szem előtt tartani, hogy egyes országokban és kultúrákban a nőknek nincs lehetőségük tanulni, vagy korlátozott a

¹⁰⁴ EAC 7. modul, 4.2.16. pont.

¹⁰⁵ EAC 7. modul, 4.2.16. és 4.2.17. pontok.

¹⁰⁶ Az ügyészség kontra Georges Anderson Nderubumwe Rutaganda (ítélet), ICTR-96-3-T, 1999. december 6., 23. bek., idézi: P. Levrincova, Did It Really Happen? Testimonies before the International Criminal Tribunals and Refugee Status Determination, disszertáció, Károly Egyetem, Prága, 2010, 125. o.

¹⁰⁷ Az ügyészség kontra Alfred Musema (ítélet), ICTR-96-13-T, 2000. január 27., 103. bek., idézi: P. Levrincova, Did It Really Happen? Testimonies before the International Criminal Tribunals and Refugee Status Determination, disszertáció, Károly Egyetem, Prága, 2010, 125. o. Lásd még: R Byrne, Assessing Testimonial Evidence in Asylum Proceedings: Guiding Standards from the International Criminal Tribunals, International Journal of Refugee Law, 19. évf., 4. sz., 2007. december, 609–38. o.

¹⁰⁸ EAC 7. modul, 4.2.17. pont.

hozzáférésük az iskolarendszerhez. Több, nagyszámú menekültet kibocsátó országban alacsony az írástudók aránya a nők között.¹⁰⁹

2.6 Társadalmi nem

A társadalmi nem jelentős mértékben meghatározza az ember identitását, státuszát, szerepét, feladatait és az alá-fölé rendeltségi kapcsolatait az adott társadalomban, illetve kultúrában.¹¹⁰ A nemi szerepeket a társadalom hozza létre, és nem a férfiak és nők közti biológiai különbségek miatt alakulnak ki.¹¹¹ A nemi szerepek kultúránként, sőt, egyes kultúrákon belül is eltérőek lehetnek, és a társadalmi, politikai és kulturális közeghez alkalmazkodva változhatnak.¹¹² Más tényezők – pl. kor, vallás, etnikai származás és társadalmi helyzet – is alakíthatnak rajtuk.¹¹³ A nemi szerepek befolyásolják a férfiak és nők viselkedését, feladatait és tevékenységét. A nemi szerepek és identitás többnyire azt jelenti, hogy a férfiak és a nők korántsem egyenlők, hatalmi

¹⁰⁹ Refugee, Asylum and International Operations Directorate (RAIO), U.S. Citizenship and Immigration Services (Az Egyesült Államok Állampolgársági és Bevándorlási Szolgálatának Menekültügyi, Menedékügyi és Nemzetközi Műveleti Igazgatósága), Asylum Officer Basic Training Module: Gender-Related Claims (Menekültügyi tisztképzés, bevezető modul: nemmel kapcsolatos állítások), 2012. október, 7.1.4. bek. Lásd még: Ausztrália Kormánya, Guidance on the Assessment of Credibility (Útmutató a szavahihetőség vizsgálatához), Migration Review Tribunal (Bevándorlásügyi Fellebbviteli Törvényszék), Refugee Review Tribunal (Menekültügyi Fellebbviteli Törvényszék), 2012. márc., 4.3. bek.: „Egy adott személy végzettsége, illetve társadalmi és kulturális háttere befolyásolhatja azt, hogy az illető hogyan mutatja be a bizonyítékokat, illetve hogy milyen mélységben érti meg a különböző fogalmakat” (kiemelés tőlünk).

¹¹⁰ UNHCR, Sexual and Gender-Based Violence against Refugees: Returnees and Internally Displaced Persons, Guidelines for Prevention and Response (Szexuális és nemi alapú erőszak a menekültekkel, hazatérőkkel és az otthonukat az országon belül elhagyni kényszerült emberekkel szemben: útmutató a megelőzéshez és a reakcióhoz), 2003. május, 11. o.

¹¹¹ UNHCR, 1. sz. irányelv, 3. bek. „A társadalmi nem (gender) a nők és a férfiak viszonyában azokat a társadalmilag és kulturálisan meghatározott, kialakított identitásokat, státuszokat, szerepeket és felelősségi köröket jelenti, amelyeket valamely nemhez társítanak. Az ember biológiai neme (sex) ezzel szemben biológiai ténykérdés.”

¹¹² UNHCR, Sexual and Gender-Based Violence against Refugees: Returnees and Internally Displaced Persons, Guidelines for Prevention and Response (Szexuális és nemi alapú erőszak a menekültekkel, hazatérőkkel és az otthonukat az országon belül elhagyni kényszerült emberekkel szemben: útmutató a megelőzéshez és a reakcióhoz), 2003. május, 11. o. UNHCR, Ensuring Gender Sensitivity in the Context of Refugee Status Determination and Resettlement (A társadalmi nemmel kapcsolatos érzékenység biztosítása a menekültstátusz megállapítása és az áttelepülés során), 2005. október.

¹¹³ UNHCR, Sexual and Gender-Based Violence against Refugees: Returnees and Internally Displaced Persons, Guidelines for Prevention and Response (Szexuális és nemi alapú erőszak a menekültekkel, hazatérőkkel és belső menekültekkel szemben: útmutató a megelőzéshez és a reakcióhoz), 2003. május, 11. o.

egyensúlytalanság áll fenn közöttük.¹¹⁴ A világon rengeteg nő van a hasonló társadalmi és gazdasági háttérrel rendelkező férfiakhoz képest hátrányos helyzetben.

A nemek közti különbségeket a visszaemlékezésre vonatkozó tudományos kutatások is megerősítették. Vezető memóriakutatók a következőket figyelték meg:

„A nemek társadalmi szerepének történelmi alakulása nyilvánvalóan azzal járt, hogy a férfiaknak és a nőknek eltérő érdeklődési köre fejlődött ki, valamint mások lettek azok a tevékenységek, amelyekben a társadalmi elvárások szerint a két nem képviselőinek jól kell teljesíteniük. Így a férfiak és a nők eltérő memóriateljesítménye a pszichológiai képességeikre, érdeklődési körükre, a velük kapcsolatos elvárásokra és ezen tényezők bonyolult kombinációjára is visszavezethető.”¹¹⁵

A nemi szerepek az üldöztetéssel és a súlyos sérelemmel kapcsolatos élményeket, és ekként a menedékjogi kérelem tartalmát is meghatározzák. A nőket gyakran más típusú üldöztetés éri, mint a férfiakat. Az üldöztetés sok esetben a saját társadalmukon belüli alacsony státuszuk következménye.¹¹⁶

A meghallgatást végzőknek és a döntéshozónak figyelemmel kell lennie arra, hogy a nők sokszor csak korlátozottan férnek hozzá információkhoz, és keveset tudnak bizonyos eseményekről és tevékenységekről. Így például a nemi szerepekre vonatkozó kulturális és társadalmi erkölcs alapján a nők politikai szervezetben való részvételi joga gyakran szűkebb, mint a férfiaké. Ezért előfordulhat, hogy a női kérelmező nem tud részletekkel szolgálni a szervezet

¹¹⁴ UNHCR, Sexual and Gender-Based Violence against Refugees: Returnees and Internally Displaced Persons, Guidelines for Prevention and Response (Szexuális és nemi alapú erőszak a menekültekkel, hazatérőkkel és belső menekültekkel szemben: útmutató a megelőzéshez és a reakcióhoz), 2003. május, 12. o.

¹¹⁵ E F Loftus, M R Banaji, J W Schooler, R A Foster: Who Remembers What?: Gender Differences in Memory, Michigan Quarterly Review, 26. évf., 1. sz., 1987, 64–85. o., 83. o.

¹¹⁶ A Belügyminisztérium államtitkára (alperes) kontra K (FC) (fellebbező); és Fornah (fellebbező) kontra a Belügyminisztérium államtitkára (alperes), [2006] UKHL 46, 2006. okt. 18., 86. bek., eljáró bíró: Hale bárónő.

felépítéséről és működéséről annak ellenére, hogy tagja a szervezetnek, és maga is kockázatot vállal a szervezet céljainak előmozdítása érdekében.¹¹⁷

Bizonyos kultúrákban a férfiak nem beszélnek nőrokonaikkal a szakmai, politikai, katonai, sőt még a társadalmi tevékenységükről sem, ez pedig szintén magyarázhatja a női kérelmező alulinformáltságát.¹¹⁸ Gyakori, hogy a családjuk vagy férfitrokonai politikai véleményét a női családtagokra is kivetítik, és emiatt megalapozottan tarthatnak üldöztetéstől a nők is, még akkor is, ha a nőknek nincs tudomásuk a család felnőtt férfitagjainak tevékenységéről. Ezeket a tényezőket figyelembe kell venni a kérelmező fenti témákra vonatkozó ismereteinek vizsgálatakor.¹¹⁹

A kérelmező neme, kulturális háttere és iskolázottsága is befolyásolja azt, hogy milyen hatékonyan tudja előadni történetét.¹²⁰ Egy nő például sokszor nem rendelkezik kellő tapasztalattal vagy önbizalommal ahhoz, hogy hivatalos személlyel felszabadultan tudjon beszélni.¹²¹ Egy nő nem feltétlenül van hozzá szokva ahhoz, hogy idegenekkel vagy közhivatalt betöltő személyekkel kommunikáljon, mert kultúrájában a nőket elszigetelik, vagy a társadalmi

¹¹⁷ Refugee, Asylum and International Operations Directorate (RAIO), U.S. Citizenship and Immigration Services (Az Egyesült Államok Állampolgársági és Bevándorlási Szolgálatának Menekültügyi, Menedékügyi és Nemzetközi Műveleti Igazgatósága), Asylum Officer Basic Training Module: Gender-Related Claims (Menekültügyi tisztképzés, bevezető modul: nemmel kapcsolatos állítások), 2012. október, 7.1.1. bek.

¹¹⁸ A meghallgatások során a kérelmező társadalmi neme is befolyásolja azt, hogy az interjúalany hogyan érti az adott kérdést, hogyan válaszolja meg, és milyen jellegű választ ad. A férfiak tipikus ismeretein vagy tevékenységén alapuló kérdés alkalmatlan lehet annak elérésére, hogy a kérdező a női kérelmezőtől is megtudja a lényeges és releváns tényeket. Lásd: UNHCR, Nyugat-Európai Regionális Képviselő, Note du Haut Commissariat des Nations Unies pour les réfugiés relative à l'évaluation des demandes d'asile introduites par des femmes. Lásd még: UKBA (az Egyesült Királyság határőrsége): Asylum Instructions (Menekültügyi utasítások), Gender Issues in the Asylum Claim (Nemi problémák a menedékkérelmek vonatkozásában), 2010. szeptember.

¹¹⁹ Refugee, Asylum and International Operations Directorate (RAIO), U.S. Citizenship and Immigration Services (Az Egyesült Államok Állampolgársági és Bevándorlási Szolgálatának Menekültügyi, Menedékügyi és Nemzetközi Műveleti Igazgatósága), Asylum Officer Basic Training Module: Gender-Related Claims (Menekültügyi tisztképzés, bevezető modul: nemmel kapcsolatos állítások), 2012. október, 7.1.1. bek.

¹²⁰ Refugee, Asylum and International Operations Directorate (RAIO), U.S. Citizenship and Immigration Services (Az Egyesült Államok Állampolgársági és Bevándorlási Szolgálatának Menekültügyi, Menedékügyi és Nemzetközi Műveleti Igazgatósága), Asylum Officer Basic Training Module: Gender-Related Claims (Menekültügyi tisztképzés, bevezető modul: nemmel kapcsolatos állítások), 2012. október, 7.1.3. bek.

¹²¹ UNHCR, Handbook for the Protection of Women and Girls (Kézikönyv a nők és a lányok védelméről), 2008. január.

erkölcs azt írja elő, hogy ilyen helyzetekben egy férfi rokona beszéljen helyette.¹²² Az is természetes lehet egy női kérelmező számára, hogy a származási vagy a szokásos tartózkodási helye szerinti országban engedelmességet várnak el tőle. A férfi kérelmezők általában nem szívesen beszélnek azokról a múltbeli vagy aktuális tapasztalataikról, amelyek nem egyeztethetők össze a tőlük elvárt nemi szereppel. Ez a tényező magyarázatul szolgálhat a rövid, homályos vagy látszólag következtelen válaszokra.

Számos oka lehet annak, ha egy női kérelmező nem rendelkezik személyazonosító okmányokkal és más, a kérelmét alátámasztó okiratokkal. Így például megeshik, hogy a nők számára a származási ország nem biztosítja az állampolgári jogok teljességét, vagy a férfi családtagok kezelik a nők hivatalos iratait.¹²³

A kérelmező vallomását a társadalmi nemére és más tényezőkre, így többek közt a korára, kultúrájára, vallására, családi kapcsolataira és a származási vagy szokásos tartózkodási helye szerinti országában élvezett társadalmi-gazdasági státuszára figyelemmel kell értékelni. A meghallgatást végzőknek és a döntéshozóknak objektív és pártatlan megközelítést kell alkalmazniuk, hogy semmiképpen se sztereotip, felszínes, téves vagy nem megfelelő nemi felfogások alapján vonjanak le következtetéseket.¹²⁴

¹²² Refugee, Asylum and International Operations Directorate (RAIO), U.S. Citizenship and Immigration Services (Az Egyesült Államok Állampolgársági és Bevándorlási Szolgálatának Menekültügyi, Menedékügyi és Nemzetközi Műveleti Igazgatósága), Asylum Officer Basic Training Module: Gender-Related Claims (Menekültügyi tisztképzés, bevezető modul: nemmel kapcsolatos állítások), 2012. október, 7.1.3. bek. Lásd még: UNHCR, Handbook for the Protection of Women and Girls (Kézikönyv a nők és a lányok védelméről), 2008. január.

¹²³ Refugee, Asylum and International Operations Directorate (RAIO), U.S. Citizenship and Immigration Services (Az Egyesült Államok Állampolgársági és Bevándorlási Szolgálatának Menekültügyi, Menedékügyi és Nemzetközi Műveleti Igazgatósága), Asylum Officer Basic Training Module: Gender-Related Claims (Menekültügyi tisztképzés, bevezető modul: nemmel kapcsolatos állítások), 2012. október, 8. bek.

¹²⁴ T Spijkerboer: Stereotyping and acceleration: gender procedural acceleration and marginalised judicial review in the Dutch asylum system, 5. fejezet a következőkben: G Noll, Proof, Evidentiary Assessment and Credibility in Asylum Procedures, Leiden: Martinus Nijhoff, 2005.

2.7 Szexuális irányultság és nemi identitás¹²⁵

A szexuális irányultságuk, illetve nemi identitásuk miatti üldöztetés vagy súlyos sérelem elől menekülő személyek is jogosultak lehetnek nemzetközi védelemre. Ha a nemzetközi védelem iránti kérelmet a kérelmező a szexuális irányultságára vagy a nemi identitására alapítja, alapvetően szavahihetőségi kérdés annak megállapítása, hogy az illető lesbikus, meleg, biszexuális, transznemű vagy interszexuális-e (a továbbiakban: LMBTI).¹²⁶

Előfordul azonban, hogy egyes LMBTI kérelmezők nem közlik a kérelmük valódi okát. Az LMBTI kérelmezők sokszor emberi jogi sérelmeket, hátrányos megkülönböztetést, zaklatást és marginalizációt szenvedtek el, illetve kirekesztették őket a társadalomból. Az ilyen bánásmód elkerülése érdekében arra is kényszerülhetnek, hogy elrejtsek vagy tagadják az identitásukat. Súlyos pszichológiai és egyéb károkat okozhat az, ha valakinek el kell hallgatnia a szexuális irányultságát vagy nemi identitását. Önmegtagadást, szorongást, szégyenérzetet, elszigetelődést, sőt öngyűlöletet válthat ki, ha valaki nem beszélhet nyíltan a szexuális irányultságáról, illetve nemi identitásáról.¹²⁷ Az ilyen érzések korlátozzák a kérelmezőt abban, hogy megossza a meghallgatást végzővel és a döntéshozóval a releváns információkat továbbá azt, hogy az üldöztetéstől vagy a súlyos sérelemtől való féltelme a szexuális irányultságára, illetve a nemi identitására vezethető vissza.

Azok a kérelmezők, akik még nem fogadták el teljesen a szexuális irányultságukat vagy a nemi identitásukat, illetve félnek erről nyíltan beszélni, gyakran elhallgatják az átélt vagy félt üldöztetés mértékét. Az LMBTI kérelmezők gyakran módosítják kérelmük tartalmát az eljárás során úgy, hogy

¹²⁵ A szexuális irányultság és a nemi identitás fogalmait a Yogyakarta alapelvek tartalmazzák; ez a jelentés átveszi a Yogyakarta alapelvek terminológiáját. A szexuális irányultság „az egyén azon képessége, hogy más nemű vagy azonos nemű vagy bármely nemű személyek iránt képes mély érzelmi és szexuális vonzalmat érezni, és velük intim és szexuális kapcsolatot kialakítani”. A nemi identitás: „az egyén belső érzése és tapasztalata a társadalmi nemére vonatkozóan, mely nem feltétlenül egyezik meg a születés kori biológiai nemével, ideértve a személyes testképét és a nemével kapcsolatos más kifejezési formákat (pl. öltözködés, beszédmód, modor).” Jogászok Nemzetközi Bizottsága (International Commission of Jurists, ICJ): Yogyakarta alapelvek a nemzetközi emberi jogi rendelkezések alkalmazásáról a szexuális orientáció és a nemi identitás vonatkozásában (a továbbiakban: Yogyakarta alapelvek), 2007. március.

¹²⁶ Lásd: UNHCR, 9. sz. irányelv, 10. bek. a terminológiához kapcsolt jelentésekért.

¹²⁷ UNHCR, 9. sz. irányelv, 33. bek.

először azt állítják, a nekik tulajdonított szexuális irányultság valótlan, vagy mielőtt beismernék valós szexuális irányultságukat illetve nemi identitásukat, az eljárás elején ezektől független alapon kérnek menedéket.¹²⁸

Fontos annak biztosítása, hogy szavahihetőségi vizsgálat során ne az LMBTI kérelmezők tapasztalatainak felületes ismeretére, vagy téves, kulturális szempontból helytelen vagy sztereotípián alapuló felfogásra alapítsák a döntést. Az LMBTI kérelmezők tapasztalatai nagymértékben eltérőek lehetnek, és a kulturális, gazdasági, családi, politikai, vallási és társadalmi környezet határozza meg azokat. A kérelmező háttere befolyásolja azt, hogy az illető hogyan fejezi ki szexuális irányultságát vagy nemi identitását, illetve a személyes háttér arra is magyarázatul szolgálhat, hogy az adott személy miért nem vállalja nyíltan a másságát. Fontos, hogy a döntéshozó a menedékjogi kérelem kontextusát és a kérelmező történetét is megértse, figyelemmel arra, hogy a hagyományos, elsősorban nyugati tapasztalatok alapján nehéz ezeket pontosan feltérképezni.¹²⁹

Nem szabad bizonyos sztereotip viselkedésminták vagy külső jellemzők megléte vagy hiánya alapján következtetést levonni a kérelmező szexuális irányultságával, illetve nemi identitásával kapcsolatban.¹³⁰ Nincsenek olyan egyetemes jellemzők, amelyek alapján minden LMBTI személy leírható lenne, pontosabban körülbelül ugyanannyira vannak ilyenek, mint a heteroszexuális emberek esetében. Az ilyen kérelmezők élettapasztalatai többnyire nagyon különbözőek, még az ugyanabból az országból származók is.¹³¹ Ez is oka annak, hogy az UNHCR ellenzi, hogy a viselkedést szavahihetőségre utaló tényezőként vizsgálják. A viselkedéssel kapcsolatos részleteket lásd a 6.

¹²⁸ UNHCR, 9. sz. irányelv, 59. bek.

¹²⁹ UNHCR, 9. sz. irányelv, 4. bek.

¹³⁰ A kérdést már több egyesült államokbeli bíróság vizsgálta: Shahinaj kontra Gonzales, 481 F.3d 1027, 1029, (8. körzeti bíróság, 2007); Razkane kontra Holder, főügyész, 562 F.3d 1283, 1288, (10. körzeti bíróság, 2009); Todorovic kontra főügyész, 621 F.3d 1318, 1325-1327, (11. körzeti bíróság, 2010). Lásd még: S Jansen and T Spikerboer, Fleeing Homophobia: Asylum Claims Related to Sexual Orientation and Gender Identity in Europe, 2011. Egy egyesült királysági szakpolitikai útmutató szerint: „A sztereotip képzetársítások – pl. a meleg férfiak »nőies« viselkedése vagy a lesbikusok maszkulin megjelenése, illetve ezek hiánya – nem befolyásolhatják a szavahihetőségi vizsgálat eredményét.” UKBA (az Egyesült Királyság Határügynöksége): Asylum Instructions (Menekültügyi utasítások), Guidelines on Sexual Orientation Issues in the Asylum Claim (Szexuális orientációval kapcsolatos problémák a menedékkérelmek vonatkozásában – útmutató), 2010. október.

¹³¹ UNHCR, 9. sz. irányelv, 60. bek. (ii) pont.

fejezetben („A szavahihetőségre utaló tényezőkön túl: egyéb, a szavahihetőségi vizsgálatot befolyásoló tényezők az állami gyakorlatban).

A társadalmi nem szerepe lényeges az LMBTI férfiak és nők kérelmei szempontjából is.¹³² A döntéshozóknak szem előtt kell tartaniuk azt is, hogy e két csoport tapasztalatai is eltérhetnek egymástól. A heteroszexuális vagy meleg férfiakra vonatkozó normák vagy a velük kapcsolatos országinformáció nem feltétlenül egyezik a leszbikus nők tapasztalataival, akik pozíciója egy adott társadalmon belül gyakran inkább a többi nőéhez hasonlít.¹³³ Teljes mértékben figyelembe kell venni e csoportok sajátos és változó tapasztalatait, illetve ezek kifejezési módját, az egyén aktuális körülményeit, valamint a származási vagy szokásos tartózkodási helye szerinti ország kulturális, jogi, politikai és társadalmi közegét.¹³⁴

¹³² UNHCR, 9. sz. irányelv, 3. és 14. bek. Lásd még: UNHCR, Ensuring Gender Sensitivity in the Context of Refugee Status Determination and Resettlement (A társadalmi nemmel kapcsolatos érzékenységbiztosítása a menekültstátusz megállapítása és az áttelepülés során), Module 2: Ensuring Gender Sensitivity in Refugee Status Determination – Procedural Issues (2. modul: A társadalmi nemmel kapcsolatos érzékenységbiztosítása – eljárási kérdések), 2005. október, 59. o.: „Bizonyos társadalmakban úgy tekintik, hogy a meleg férfiak társadalmi normákat és nemi szerepeket is sértenek, és ezért éri őket üldöztetés.”

¹³³ H Crawley, Gender-Related Persecution and Women's Claims to Asylum, The Fahamu Refugee Programme: „Sok leszbikus nőt gyakorlatilag teljesen megfosztanak a szexuális orientáció szabadságától azzal, hogy rákényszerítik őket a házasságra egy férfival.”

¹³⁴ UNHCR, 9. sz. irányelv, 14. bek., mely idézi a következő anyagot: UNHCR, Summary Conclusions: Asylum-Seekers and Refugees Seeking Protection on Account of their Sexual Orientation and Gender Identity (Összegző következtetések: szexuális irányultságra és nemi identitásra figyelemmel védelmet igénylő menedékkérelmezők és menekültek), 5. bek.

2.8 Megbélyegzés és szégyen

Kutatások eredménye szerint a megbélyegzés, a szégyenérzet és a család, illetve a közösség elutasításától való félelem megakadályozhatja a kérelmezőt a releváns információk megosztásában.¹³⁵ Ez különösen áll a nemükre, a szexuális és nemi alapú erőszakra, illetve a szexuális irányultságukra/nemi identitásukra hivatkozva nemzetközi védelmet igénylőkre, akik sokszor szégyenkeznek, vagy félnek attól, hogy a családjuk, illetve a közösségük kirekeszti őket.¹³⁶

A társadalmi nemmel összefüggő alapon kérelmet benyújtó személyek közül azok, akik esetében a lényeges tények például kényszerprostitúcióval, emberkereskedelemmel, nemi szervek megcsonkításával vagy kényszerített magzatelhajtással kapcsolatosak,¹³⁷ vélhetően nem tudják vagy több okból sem hajlandók elmesélni a tapasztalataikat.¹³⁸ Ilyen okok lehetnek egyebek mellett az átélt trauma hatásai, egyéb pszichológiai problémák, megbélyegzés, szégyen, a hatóságokba vetett bizalom hiánya, az elutasítástól vagy a kirekesztéstől való félelem, valamint az esetleges megtorlás és az azzal járó súlyos sérelem. Ezek a tényezők magyarázatot nyújthatnak arra, amikor a kérelmező nem szívesen

¹³⁵ Lásd D Bögner, J Herlihy, C Brewin: Impact of Sexual Violence on Disclosure during Home Office Interviews, *British Journal of Psychiatry*, 191. évf., 1. sz., 2007, 75. o.; J Millbank: “The Ring of Truth”: A Case Study of Credibility Assessment in Particular Social Group Refugee Determinations, *International Journal of Refugee Law*, 21. évf., 1. sz., 2009, 1–33. o., 14. o.; Asylum Aid: I feel like as a woman, I am not welcome: A gender analysis of the UK asylum law, policy and practice, *Women's Asylum News*: 107. sz., 2001. december–2012. január. Lásd még: UNHCR, Note du Haut Commissariat des Nations Unies pour les réfugiés relative à l'évaluation des demandes d'asile introduites par des femmes, 2012. december 14.

¹³⁶ UNHCR, 1. sz. irányelv Fontos szem előtt tartani, hogy a nemi alapú kérelmeket nők és férfiak is benyújthatják, de az üldöztetés sajátos jellege miatt többnyire nők fordulnak ilyen alapon kérelemmel a hatóságokhoz. Lásd még: UNHCR: Women and Girls Fleeing Conflict: Gender and the Interpretation and Application of the 1951 Refugee Convention (Konfliktus elől menekülő nők és lányok: az 1951. évi menekültügyi egyezmény értelmezése, alkalmazása a nemek szempontjából), 2012. szeptember, 44. o.; UNHCR: Handbook for the Protection of Women and Girls (Kézikönyv a nők és a lányok védelméhez), 2008. január, 4.2.6. pont, 137–138. o.; Asylum Aid: Unsustainable: The Quality of Initial Decision-making in Women's Asylum Claims (Fenntarthatatlan: a nők menedékkérelmével kapcsolatos előzetes döntéshozatal minősége), 2011. január.

¹³⁷ A szexuális irányultságra hivatkozó kérelmek általában nemi alapú üldöztetésen is alapszanak. Ilyen esetekben többnyire arról van szó, hogy a kérelmező nem tartotta be a társadalmi vagy kulturális normákat, illetve nem követte a biológiai nemére tekintettel tőle elvárt viselkedési normákat. UNHCR, 1. sz. irányelv, 16. bek.

¹³⁸ D Bögner, J Herlihy, C Brewin: Impact of Sexual Violence on Disclosure during Home Office Interviews, *British Journal of Psychiatry*, 191. évf., 1. sz., 2007, 75–81. o.; D Bögner, C Brewin, J Herlihy: Refugees' Experiences of Home Office Interviews: A Qualitative Study on the Disclosure of Sensitive Personal Information, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36. évf., 3. sz., 2009, 519–535. o.

nevezi meg a kérelme okait, vagy az üldöztetés valódi mértékét, amelyet átélt, vagy amelytől tart.¹³⁹

A nemi alapú erőszakról nem mindig áll rendelkezésre statisztikai adat vagy beszámoló, tekintettel az üldözés hiányára, illetve az alacsony feljelentési arányra. Bizonyos országokban a hatóságok nőknek nem adnak ki semmilyen igazolást magánjellegűnek tekintett eseményekkel kapcsolatban, vagy ha a dokumentáció átadása súlyos sérelem veszélyének tenné ki a nőt.¹⁴⁰ A nemi alapú erőszak túlélőit esetenként erkölcsileg felelősnek tartják a kulturálisan elfogadhatatlannak és szégyenteljesnek vélt cselekményért.¹⁴¹ A szexuális erőszak áldozatává vált kérelmezők általában traumát élnek át, amely önvádat, szégyent, emlékezetkiesést, illetve emléktorzulást eredményez egyéb tünetek mellett.¹⁴²

Előfordul, hogy a kérelmező olyan kulturális környezetben nőtt fel, ahol szexuális irányultságát, nemi identitását szégyennek vagy tabunak tekintik.¹⁴³ Az LGBTI kérelmezők például gyakran szégyellik, vagy az internalizált homofóbia következtében tagadják szexuális irányultságukat, olyan verbális és fizikai viselkedési formákat vesznek fel, amelyek megfelelnek a heteroszexuális normáknak és szabályoknak.¹⁴⁴ A különösen intoleráns országokból érkező LGBTI kérelmezők például nem is mindig hajlandók jelezni az eljárásban

¹³⁹ UNHCR, 1. sz. irányelv, 35. bek., lásd még: Irish Council for Civil Liberties, Women's Committee, Women and the Refugee Experience: Towards a Statement of Best Practice, Irish Times, 2000, 18. o.; Guan kontra Gonzales, 1 F.3d 35, 2000 (2. körzeti bíróság, 18); AZ (emberkereskedelem áldozatául esett nők) Thaiföld kontra a Belügyminisztérium államtitkára, CG [2010] UKUT 118 (IAC), 2010. április 8., 116. bek.

¹⁴⁰ Svéd Migrációs Tanács (Migrationsverket), Gender-Based Persecution: Guidelines for Investigation and Evaluation of the Needs of Women for Protection (Nemi alapú üldöztetés: útmutató a védelmet igénylő nők szükségleteinek vizsgálatához és értékeléséhez), 2001. március 28., 15. o.

¹⁴¹ Svéd Migrációs Tanács (Migrationsverket), Gender-Based Persecution: Guidelines for Investigation and Evaluation of the Needs of Women for Protection (Nemi alapú üldöztetés: útmutató a védelmet igénylő nők szükségleteinek vizsgálatához és értékeléséhez), 2001. március 28., 15. o.

¹⁴² UKBA (az Egyesült Királyság határőrsége): Asylum Instructions (Menekültügyi utasítások), Guidelines: Gender Issues in the Asylum Claim (Nemi problémák a menedékkérelmek vonatkozásában – útmutató), 2010. szeptember.

¹⁴³ UNHCR, 9. sz. irányelv, 63. bek. (i)–(viii). pontok; J Millbank: From Discretion to Disbelief: Recent Trends in Refugee Determinations on the Basis of Sexual Orientation in Australia and the United Kingdom, The International Journal of Human Rights, 13. évf., 2-3. szám, 2009, 391–414. o.

¹⁴⁴ L Berg, J Millbank: Constructing the Personal Narratives of Lesbian, Gay and Bisexual Asylum Claimants, Journal of Refugee Studies, 22. évf., 2. sz., 2009, 195–223. o.

a szexuális irányultságukat vagy nemi identitásukat.¹⁴⁵ Gyakori, hogy már korábban megbélyegezték vagy kirekesztették őket, illetve marginalizálódtak a származási vagy a szokásos tartózkodási helyük szerinti országban vagy közösségben. Kutatások igazolták, hogy az ilyen élmények és érzések ahhoz vezetnek, hogy az LGBTI személyek nem szívesen mondják el a hatóságnak a lényeges tényeket.¹⁴⁶ Ezt a megfigyelést megerősítette a nemzetközi¹⁴⁷ és nemzeti jogtudomány,¹⁴⁸ a bíróságoknak készült útmutatók,¹⁴⁹ továbbá a nemzeti szakpolitikai útmutatók¹⁵⁰ is.

A stigmatizáció is oka lehet annak, hogy nem áll rendelkezésre tárgyi vagy más bizonyíték. A nemi hovatarozással, a szexuális és nemi alapú erőszakkal és a szexuális irányultsággal, illetve nemi identitással kapcsolatos stigmák miatt sok eset nem jut a hatóságok tudomására.¹⁵¹ Előfordul, hogy bántalmazásokat vagy azzal való fenyegetéseket nem jelentenek be, vagy

¹⁴⁵ UNHCR, 9. sz. irányelv, 63. bek. (i)–(viii). pontok.

¹⁴⁶ D Bögner, J Herlihy, C Brewin: Impact of Sexual Violence on Disclosure during Home Office Interviews, British Journal of Psychiatry, 191. évf., 1. sz., 2007, 75–81. o.

¹⁴⁷ V.L. v. Svájc, CAT/C/37/D/262/2005, 2006. november 20., 8.8. bek.

¹⁴⁸ 75665. sz. menekültügyi fellebbezés, Új-Zéland: Refugee Status Appeals Authority (Menedékkérelmek vizsgálatához), 2004. július 7.: A fellebbezési hatóság elfogadta, hogy a kérelmező eredetileg azért adott be valótlan tartalmú kérelmet és csatolt hamis bizonyítékokat, mert el akarta leplezni azt, amiről úgy gondolta, nem fedheti fel, nevezetesen a szexuális irányultságát.

¹⁴⁹ Ausztrália Kormánya, Guidance on the Assessment of Credibility (Útmutató a szavahihetőség vizsgálatához), Migration Review Tribunal (Bevándorlásiügyi Fellebbezési Törvényszék), Refugee Review Tribunal (Menekültügyi Fellebbezési Törvényszék), 2012. márc., 4.5, 4.6 és 5.6. bek.

¹⁵⁰ UKBA (az Egyesült Királyság határőrsége): Asylum Instructions (Menekültügyi utasítások), Guidelines: Gender Issues in the Asylum Claim (Nemi problémák a menedékkérelmek vonatkozásában – útmutató), 2010. szeptember, 18. o.; ugyanakkor a dokumentumnak az 1.0-ás változata, 2011. június 8., 12. o.; UKBA: Asylum Instructions (Menekültügyi utasítások), Guidelines on Sexual Orientation Issues in the Asylum Claim (Szexuális orientációval kapcsolatos problémák a menedékkérelmek vonatkozásában – útmutató), 4.1-es változat, 2011. június 8., 10. o., Verslag van een algemeen overleg, vastgesteld 2012. július 24., kamerstuk 19 637 nr. 1570. A miniszter a következőket mondta a „coming out”-tal kapcsolatban: “Gisteren heb ik gezegd dat dat wat mij betreft een nieuw feit oplevert. Dit komt niet in de Vreemdelingencirculaire te staan, maar het komt wel in het Kamerstuk. Ik doe die toezegging dus niet zomaar. Het is wel degelijk een punt waarmee wij rekening gaan houden.” A külföldiekéről szóló körlevelet később, 2012. szeptember 27-én módosították; Besluit van de Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel, 2012. szeptember 18., WBV 2012/21, kiadás: Staatscourant nr. 19403, 27; lásd még: Lásd D Bögner, J Herlihy, C Brewin: Impact of Sexual Violence on Disclosure during Home Office Interviews, British Journal of Psychiatry, 191. évf., 1. sz., 2007, 75–81. o., Svéd Migrációs Tanács (Migrationsverket), Guidelines for Investigation and Evaluation of Asylum Cases in Which Persecution Based on Given Sexual Orientations is Cited as a Ground (Útmutató olyan menedékkérelmek vizsgálatához és értékeléséhez, amelyekben szexuális irányultságra hivatkoznak üldöztetési okként), 2002. január 28., 14. o.

¹⁵¹ UNHCR, 9. sz. irányelv, 66. bek.

bizonyos országokban tabunak tekintik az adott jelenséget, és így a hatóságok nem bocsátanak ki igazolást az esetről.¹⁵² Sőt, önmagában a hatósági igazolás igénylése is üldöztetést eredményezhet bizonyos országokban, például lányok és asszonyok esetében olyan helyeken, ahol a nemi erőszak áldozatául esett nőt házasságtörésért vonhatják felelősségre, vagy ahol a házasságtörés, illetve a homoszexualitás bűncselekmény.¹⁵³ Az ilyen típusú erőszakról a származási országgal kapcsolatos információk a szükségesnél kisebb súllyal számolnak be, és az is előfordulhat, hogy nem vagy alig áll rendelkezésre ilyen információ.¹⁵⁴

2.9 A kérelmező háttérének egyéb összetevői, úgymint kora, városi vagy vidéki származása, szakmája, társadalmi-gazdasági státusza, vallása

A döntéshozóknak a kérelmező életkorát is figyelembe kell vennie. A kutatás erőforrásainak szűkösségére tekintettel az életkor jelentőségét nem lehetett teljes körűen vizsgálni, erre a CREDO projekt későbbi szakaszában kerül majd sor. A vizsgált mintában szerepeltek olyan, felnőttek által benyújtott kérelmek is, amelyekben a lényeges tények a gyermekkorhoz kapcsolódtak, és az akkori életkoruk olyan tényező volt, melyet a döntéshozónak figyelembe kellett vennie. A jelentés konkrét példákat is tartalmaz olyan esetekre, amikor ezt a tényezőt figyelembe vették.

A nemzetközi védelmet igénylők a legkülönbözőbb társadalmi háttérrel rendelkeznek. Vannak, akik távoli falvakból és vannak, akik nagyvárosokból érkeztek. Vannak, akik a mezőgazdaságból éltek, de olyanok is, akik szakmájukban komoly pozíciókat töltöttek be. Egyes kérelmezők hozzáfértek

¹⁵² Svéd Migrációs Tanács (Migrationsverket), Gender-Based Persecution: Guidelines for Investigation and Evaluation of the Needs of Women for Protection (Nemi alapú üldöztetés: útmutató a védelmet igénylő nők szükségleteinek vizsgálatához és értékeléséhez), 2001. március 28., 15. o.; D Bögner, J Herlihy, C Brewin: Impact of Sexual Violence on Disclosure during Home Office Interviews, British Journal of Psychiatry, 191. évf., 1. sz., 2007, 75. o.

¹⁵³ Svéd Migrációs Tanács (Migrationsverket), Gender-Based Persecution: Guidelines for Investigation and Evaluation of the Needs of Women for Protection (Nemi alapú üldöztetés: útmutató a védelmet igénylő nők szükségleteinek vizsgálatához és értékeléséhez), 2001. március 28., 15. o.

¹⁵⁴ UNHCR, 9. sz. irányelv, 66. bek. Lásd még: UNHCR, 1. sz. irányelv, 36. bek. (x) pont.

különböző média forrásokhoz, utaztak és rendszeresen érintkeztek a származási, illetve szokásos tartózkodási helyük szerinti országon belül élőkkel, míg mások a világtól elzárkózva éltek. Vannak olyan kérelmezők is, akik szigorúan egy adott vallás vagy szokásrendszer normáit követik.

Habár ezek csak kiragadott példák a kérelmező vallomását befolyásoló tényezők közül, de fontos, hogy a meghallgatást végző vegye figyelembe az összes ilyen szempontot a szavahihetőséget tesztelő kérdések összeállításánál, illetve a szavahihetőségi értékelés lefolytatásakor. Bíróságoknak készült útmutatók¹⁵⁵ is megerősítették a felsorolt tényezők jelentőségét a szavahihetőségi vizsgálat szempontjából.

¹⁵⁵ Ausztrália Kormánya, Guidance on the Assessment of Credibility (Útmutató a szavahihetőség vizsgálatához), Migration Review Tribunal (Bevándorlásügyi Fellebbviteli Törvényszék), Refugee Review Tribunal (Menekültügyi Fellebbviteli Törvényszék), 2012. márc., 4.3. bek.

3. A döntéshozót befolyásoló tényezők

A döntéshozó köteles a szavahihetőségi vizsgálat célját és elveit bemutató 2. fejezetben meghatározott normákat figyelembe venni a szavahihetőség vizsgálatakor. Az alábbi bekezdések azon tényezők közül mutatnak be néhányat, amelyek közvetlenül a döntéshozóval kapcsolatosak és többek között érintik a kérelem értékelését is.

3.1 A döntéshozó

A nemzetközi védelem megadása vagy megtagadása a legnehezebb döntések közé tartozik. Általános jelenség, hogy a kérelmező vallomását megerősítő független bizonyítékok alig állnak rendelkezésre, így sok döntéshozónak gyakorlatilag élet és halál kérdésében kell döntenie úgy, hogy döntése kizárólag a kérelmező vélemezett szavahihetőségén alapul.

Az objektivitás és pártatlanság követelményére tekintettel olyan szavahihetőségi vizsgálatra van szükség, amelyben a szubjektív elem a lehető legkisebb szerepet játssza. A szubjektivitás három területen merülhet fel:

- 1 a döntéshozó gondolkodási folyamata;
- 2 a döntéshozó egyéni és helyzetfüggő körülményei; és
- 3 a döntéshozó lelkiállapota.

A kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményeinek figyelembevétele mellett igen nagy jelentősége van annak is, hogy a döntéshozó tisztában legyen azzal, hogy az ő saját egyéni és helyzetfüggő körülményei is befolyásolhatják a döntéshozatali folyamatot.

3.1.1 A döntéshozó gondolkodási folyamata

Megalapozott kutatások arra engednek következtetni, hogy az ösztönös megérzések gyakrabban viszik távolabb a döntéshozót a valóságtól, mintsem közelebb hozzá. A pszichológia igazolta, hogy az emberek a gondolkodáshoz két rendszert használnak.¹⁵⁶ Ez azt jelenti, hogy a koncentrált, motivált ember jobban tud mérlegelni és átgondolni a problémákat. Ha elvonják az illető figyelmet, siettetik, vagy szellemileg kimerült állapotban van (beleértve az alacsony vércukorszintet is),¹⁵⁷ nagyobb valószínűséggel hagyatkozik az ún. gyors gondolkodásra¹⁵⁸ és a nem verbális információkra.¹⁵⁹ Ez több olyan előítéletet is szülhet, melyeknek talán a döntéshozó sincs tudatában.

Amikor például valaki egy bizonyos következtetésre jut, nagyobb valószínűséggel fogadja el a következtetését alátámasztó bizonyítékot, még akkor is, ha a bizonyíték hibás.¹⁶⁰ Másképpen fogalmazva, ha a döntéshozó megérzés vagy sejtés alapján úgy gondolja, hogy a kérelem valótlan, a kutatási eredmények szerint nagyobb valószínűséggel fogad el bármit, ami a következtetésének megfelel, szemben azokkal, melyek azt cáfolják. Ismeretes az ún. dicsfényhatás is, mely szerint végeredményben az illető vagy mindent elhisz, vagy semmit sem.¹⁶¹ Az egyes információk átadásának, illetve gyűjtésének sorrendje tehát rendkívüli jelentőséggel bír e körben. A dicsfényhatás révén

¹⁵⁶ Ez a kettős feldolgozás modelljeként is ismert: az elmélet szerint az egyén párhuzamosan a tudatos és a tudat alatti szinten is feldolgozza az információt. Lásd pl.: S Chaiken, Y Trope, *Dual-Process Theories in Social Psychology*, New York: Guilford Press, 1999.

¹⁵⁷ D Kahneman: *Thinking, Fast and Slow*, London: Allen Lane, 2011, 41–44. o. Lásd még: S Danziger, J Levav, L Avnaim-Pesso, *Extraneous Factors in Judicial Decisions*, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 2011. Egy, a feltételes szabadsággal kapcsolatos bírói döntéseket vizsgáló izraeli tanulmány kimutatta az ebédszünet hatását: a közvetlenül az ebédszünet után hozott döntések sokkal nagyobb valószínűséggel tartották fenn a status quót (vagyis inkább elutasították a feltételes szabadság iránti kérelmet).

¹⁵⁸ D Kahneman: *Thinking, Fast and Slow*, London: Allen Lane, 2011.

¹⁵⁹ M A Reinhard, S L Sporer: *Verbal and Nonverbal Behaviour as a Basis for Credibility Attribution: The Impact of Task Involvement and Cognitive Capacity*, *Journal of Experimental Social Psychology*, 44. évf. 3. sz., 2008, 477–488. o.

¹⁶⁰ Ez az ún. megerősítési torzítás (confirmation bias) elvén alapszik. Lásd: R S Nickerson: *Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises*, *Review of General Psychology*, 2. évf., 2. sz., 1998, 175–220. o.

¹⁶¹ Az „AllPsych” online szakmai enciklopédia szerint a dicsfényhatás (halo effect) az a jelenség, amikor valaki egy konkrét pozitív tulajdonság észlelése után általában pozitív, egy negatív jellemző regisztrálását követően pedig általában negatív jellemzőket társít az illetőhöz – mivel a koherencia fontos az ember számára, így különösen az, hogy minden elem tökéletesen illeszkedjen a többihez.

megnő az első benyomás súlya, alkalmanként olyan mértékben, hogy a döntéshozó a később szerzett információkat irrelevánsnak tekinti. Vagyis az első benyomás olyan mértékben torzíthatja az adatgyűjtési folyamatot, hogy az adatgyűjtő hajlamos lehet nagyobb súllyal figyelembe venni az első megérzését alátámasztó bizonyítékot, még akkor is, ha a bizonyíték nem megbízható.

A döntéshozóknak mindent meg kell tenniük azért, hogy észleljék, ha az adatgyűjtési, indoklási és döntéshozatali tevékenységüket a rendelkezésre álló tények összességének értékelése helyett elsősorban az intuíció határozza meg.

3.1.2 A döntéshozó egyéni és helyzetfüggő körülményei

A szubjektivitás negatívan befolyásolhatja a döntést akkor is, ha a döntéshozó kora, háttere, neme, szexuális irányultsága, nem identitása, kultúrája, vallása, hitvilága, értékei, társadalmi helyzete, végzettsége és élettapasztalatai úgy befolyásolják az értékelést, hogy közben a döntéshozó nem ismeri fel ezt a hatást. A döntéshozók mindegyike önálló személyiség, saját véleménnyel, értékrenddel, preferenciákkal és előítéletekkel, melyeket a döntéshozó pszichológiai fejlődése, tudása és élettapasztalata alakított ki az adott kultúrkörön belül.

Egyes szerzők szerint a döntéshozók szükségszerűen saját hátterük és élettapasztalataik alapján közelítik meg a feladataikat, tehát gyakorlatilag azt a kérdést teszik fel maguknak, hogy „én, vagy valaki, akit jól ismerek, mit tenne ebben a helyzetben?”¹⁶² Sajnos azonban ez a megközelítés nincs tekintettel a kérelmező eltérő élettapasztalataira, személyi körülményeire és pszichológiai reakcióira,¹⁶³ továbbá azokra a rendkívüli körülményekre, amelyek miatt a kérelmező elhagyta a hazáját és nem kíván visszatérni oda.

Az egyén szubjektív élettapasztalatai befolyásolják a megérzéseit. Ha tehát a döntéshozó egy olyan kérelmező esetén hagyatkozik megérzéseire, akinek az

¹⁶² R Graycar: The gender of judgments: an introduction, in: M Thornton (szerk.), Public and Private Feminist Legal Debates, Melbourne: OUP, 1991, 262–282. o.

¹⁶³ J Herlihy, K Gleeson, S Turner: What Assumptions about Human Behaviour Underlie Asylum Judgments?, International Journal of Refugee Law, 22. évf., 3. sz., 2010, 351–366. o.

élettapasztalatai alapvetően idegenek a döntéshozóitól, ezek a megérzések nagy valószínűséggel tévesek lesznek. Az emberek számára természetesnek hathat, hogy a sejtéseiket és érzéseiket gyakorlatilag mindennel kapcsolatban a korlátozott élettapasztalataikra alapozzák.¹⁶⁴ A döntéshozók hajlamosak elfogadni azokat a kijelentéseket, melyeket logikailag vagy asszociáció útján összekapcsolhatnak a saját meggyőződésükkel vagy preferenciáikkal, vagy amelyek megbízható forrásból származnak. Az intuíció származhat korábbi tapasztalatokból vagy szaktudásból is. A másik típusú intuíció – amely szubjektíve nehezen megkülönböztethető az első típustól – egyszerűen csak a korlátozott élettapasztalatokon alapszik.¹⁶⁵

Nagyon óvatossá kell lenni olyankor, amikor a vizsgáló a következőket értékeli: más kultúrákhoz tartozó személyek viselkedése, normái, nemi szerepei és szokásai; más kulturális közegben történő események; más országok politikai, bírósági és társadalmi rendszereinek gyakorlata.¹⁶⁶ A veszélyérzet és az erre adott magatartás személy- és kultúrafüggő.¹⁶⁷ Fennáll annak a veszélye, hogy a döntéshozót túlzottan befolyásolja az, hogy ő mit tekint hihetőnek és mit nem; az adott személy saját háttere, kultúrája, szokásai, neme és társadalmi normái elkerülhetetlenül meghatározzák ezeket a nézeteit.¹⁶⁸ A Kanadai Szövetségi Bíróság óvatosságra intette a jogalkalmazót a kulturális általánosításokkal és a sztereotípiákon alapuló profilk használatával kapcsolatban.¹⁶⁹ A döntéshozónak „olyan» szemüvegen «keresztül kell vizsgálnia az ügyet, melyet az érintett országra vonatkozó információk határoznak meg.”¹⁷⁰

¹⁶⁴ D Kahneman: Thinking, Fast and Slow, London: Allen Lane, 2011, 45. és 97. o.

¹⁶⁵ D Kahneman: Thinking, Fast and Slow, London: Allen Lane, 2011, 185. o.

¹⁶⁶ Immigration and Refugee Board of Canada (Kanada Bevándorlás- és Menekültügyi Tanácsa), Assessment of Credibility in Claims for Refugee Protection (A szavahihetőség megítélése menedékkérelmek során), 2004. január 31., 2.3.5. pont, 34. o.

¹⁶⁷ EAC 7. modul, 4.2.20. pont.

¹⁶⁸ Y kontra Secretary of State for the Home Department (a Belügyminisztérium államtitkára), [2006] EWCA Civ 1223, 2006. július 26. Lásd még: R Graycar: The gender of judgments: an introduction, in: M Thornton (szerk.), Public and Private Feminist Legal Debates, Melbourne: OUP, 1991, 262–282. o.

¹⁶⁹ Immigration and Refugee Board of Canada (Kanada Bevándorlás- és Menekültügyi Tanácsa), Assessment of Credibility in Claims for Refugee Protection (A szavahihetőség megítélése menedékkérelmek során), 2004. január 31., 2.3.5. pont, 35. o.

¹⁷⁰ Y kontra Secretary of State for the Home Department (a Belügyminisztérium államtitkára), [2006] EWCA Civ 1223, 2006. július 26., 27. bek.

A spekulatív érvelés – mely a döntéshozó saját, személyes elméletét tükrözi arról, hogy a kérelmező mit tehetett volna, vagy mit kellett volna tennie, illetve, hogy minek kellett volna történnie – szintén sérti a tárgyilagosság követelményét, ha az nem független, megbízható és objektív forrásokon alapszik.

3.1.3 A döntéshozó lelkiállapota

Rendkívül fontos, hogy a döntéshozók ne döntsenek előre a kérelmező szavahihetőségéről, és ne fenntartásokkal vagy elutasítóan közelítsék meg a feladatot, mert ez torzíthatja az adatgyűjtés eredményét, illetve a kérelmezői nyilatkozatok értékelését.

Tanulmányok igazolták, hogy egy adott személy hangulata és fizikai állapota is meghatározhatja a gondolatait és a cselekvését. Döntéshozók arról számoltak be az UNHCR munkatársainak, hogy amikor arra a következtetésre jutottak, hogy a kérelmező hazudott az interjú során, ezt személyes sértésnek vették és dühösek, ingerültek, izgatottak lettek. Ez a hozzáállás vélhetően befolyásolni fogja a kérelmező többi állításának értékelését is.

A szubjektivitás legjobb ellenszere a személyiség és a gondolkodás szintjén is a tudatosság. A szavahihetőség értékeléséhez az is szükséges, hogy az interjúkészítők és döntéshozók önmagukat is vizsgálják és felmérjék, hogy saját érzelmi és fizikai állapotuk, értékeik, nézeteik, feltételezéseik, előítéleteik és élettapasztalataik mennyiben befolyásolják a döntéshozatali tevékenységüket.¹⁷¹ Rendkívül fontos, hogy az eljáró hatóságok és az egyes döntéshozók ismerjék

¹⁷¹ R Thomas: Administrative Justice and Asylum Appeals: A Study of Tribunal Adjudication, Oxford: Hart Publishing, 2011, 166. o.; J Millbank: „The Ring of Truth”: A Case Study of Credibility Assessment in Particular Social Group Refugee Determinations, International Journal of Refugee Law, 21. évf., 1. sz., 2009; A Macklin: Truth and Consequences: Credibility Determination in the Refugee Context, International Association of Refugee Law Judges (Menekültügyi Bírák Nemzetközi Szövetsége), 1998-as konferencia.

ezeket a hatásokat és odafigyeljenek rájuk, hogy a szubjektív, személyes elem szerepét a lehető legkisebbre szorítsák.¹⁷²

3.2 Politikai, társadalmi és intézményi környezet

Számtalan döntéshozó olyan társadalmi, politikai és intézményi közegben dolgozik, amelyben elvárás az illegális bevándorlás megakadályozása, hogy hamis tartalmú kérelmekkel ne lehessen visszaélni a menedékjogi rendszerrel.

Egyes uniós tagállamokban a nemzetközi védelem iránti kérelmeket ugyanaz a kormányzati szerv vizsgálja, amely a bevándorlási és határ-ellenőrzési ügyekért felel. Az ilyen hatóságok viszont vélhetően a jogsértő bevándorlás ellen fellépő uniós és nemzeti politikai törekvéseket fogják képviselni. Vannak továbbá olyan uniós országok is, amelyekben a menekültüggyel kapcsolatos sajtóreakciók és politikai viták azt sugallják a közvéleménynek, hogy a menekültügy az illegális bevándorlás elleni küzdelem eszköze. Ilyen körülmények között az eljáró hatóságok és döntéshozók hajlamosak lehetnek abból kiindulni, hogy az előttük fekvő kérelem koholt bizonyítékokon alapszik. Ezt a megközelítést az EU legmagasabb szintjén is támogatják, ugyanis maga az Európai Tanács szögezte le, hogy jóllehet a közös európai menekültügyi rendszernek (CEAS) a védelem magas szintjén kell alapulnia, „a visszaélések megelőzését lehetővé tevő tisztességes és hatékony eljárásokra is kellő figyelmet kell fordítani.”¹⁷³

A szavahihetőségi vizsgálatokért felelős döntéshozók és meghallgatást végzők gondolkodásmódját ez a politikai cél befolyásolhatja, akár úgy is, hogy ezt maga a döntéshozó fel sem ismeri.

¹⁷² R Graycar: The gender of judgments: an introduction, in: M Thornton (szerk.), Public and Private Feminist Legal Debates, Melbourne: OUP, 1995, 267. o. „Rendkívüli jelentősége van annak, amit a bírók a világról tudnak, e tudás forrásainak, valamint annak is, ahogy ez a tudás cselekvéssé alakul.” Ha megtanítanánk a bíróknak, hogyan ismerjék fel az előítéleteiket, legalább annyit elérnénk, hogy felismernék, ha az előítéletek már az ítéleteik tartalmát is befolyásolják. Még az is lehet, hogy fokozatosan megváltozna a gondolkodásmódjuk.” A szavahihetőség vizsgálatával kapcsolatos képzések anyagai azt javasolják a döntéshozóknak, hogy a „személyes dolgaikat” tegyék félre, lásd: EAC 7. modul, 4.2.22. pont.

¹⁷³ Európai Tanács: A stockholmi program – A polgárokat szolgáló és védő, nyitott és biztonságos Európa. OJ (2010/C 115/01), 2010, 32. o.

A döntéshozók ugyan kijelentették, hogy a vizsgálat kezdetekor mindig nyitottak,¹⁷⁴ többen hozzátették, hogy a kérelmezők többsége gazdasági migráns.¹⁷⁵ Az egyik beszélgetés során a megkérdezett jogászok arról számoltak be, hogy szerintük a döntéshozók a „kapuk zárva tartását” tekintik a fő céljuknak, és nem a „védelem biztosítását.”¹⁷⁶

A menekültügyi rendszerrel való visszaélések megakadályozásával kapcsolatos társadalmi, politikai és intézményi nyomás tudat alatt befolyásolhatja a döntéshozók gondolkodásmódját, ami azt eredményezi, hogy szkeptikusan és hitetlenkedéssel vizsgálják a kérelmezők szavahihetőségét.¹⁷⁷

Erre figyelemmel nagyon fontos a döntéshozókat emlékeztetni arra, hogy a feladatuk az alapvető emberi jogok érvényre juttatása, a céljuk pedig a védelem nyújtása, pontosabban a nemzetközi védelemre jogosultak azonosítása. Az is lényeges, hogy az eljáró hatóság szükség szerint megfelelő lépéseket tegyen azért, hogy az intézmény a védelem biztosítását tartsa elsődlegesnek és az intézményi kultúra „védelemérzékeny” legyen.

¹⁷⁴ Az UNHCR által megkérdezett döntéshozók azt nyilatkozták, hogy nem volt semmilyen rögzült véleményük a meghallgatást megelőzően. „B” döntéshozó így fogalmazott: „Mindig nyitott vagyok, amikor elkezdem az interjút.” 2. interjú; az „F” döntéshozó a következőképpen fogalmazott: „Jellemzően kutatásokat végzek minden ügy előtt, és elolvasom a szűrő interjút. De nincs kialakult véleményem róluk.” (6. interjú) „A” döntéshozó hasonlóan vélekedett: „Nem engedheted meg magadnak, hogy előre eldöntsd magadban dolgodat. Fontos a puhatólózás, mert egyébként rossz irányba indulsz el, az pedig tönkretelheti az interjúra való felkészülést, ha magadban már a meghallgatáselőtt leteszed a voksot valamelyik álláspont mellett.” (1. interjú)

¹⁷⁵ „A” döntéshozó például így fogalmazott: „Azt hiszem, az esetek 90%-ában gazdasági migránsokkal van dolgom.” (1. interjú); más döntéshozók szerint: „Az összes menedékkérő gazdasági migráns valójában. Volt olyan is köztük, aki nyíltan meg is mondta: gazdasági okokból jött ide.” (3. interjú). Egy másik vélemény: „Általában csak gazdasági okok motiválják őket, semmi más.” (4. interjú); és még egy álláspont: „A kérelmezők hazudnak, visszaélnak a menekültügyi rendszerrel és kihasználják az előnyöket. Nekem elég nyilvánvaló, hogy erre megy ki a játék. Ilyen tapasztalatokkal idővel cinikussá válsz.” (5. interjú)

¹⁷⁶ A gyakorló jogászokkal való találkozóra 2012. június 22-én került sor.

¹⁷⁷ G Coffey: The Credibility of Credibility Evidence at the Refugee Review Tribunal, International Journal of Refugee Law, 15. évf., 3. sz., 2003, 377–417. o., 417. o.: „Rengeteg szempontból végzetes hiba az, ha nem hisznek egy olyan menedékkérőnek, aki az Egyezmény alapján menekültnek minősítendő. Ez justizmord és a menedékkérelveinek lábbal tiprása. Ha ilyesmire kerül sor, az azt jelenti, hogy nem sikerült igazolnunk a kérelmező üldöztetését, vagyis segítettük az üldözö céljának megvalósulását, hiszen kétségbe vontuk az áldozat szavát és elhallgattattuk őt. A feladatunk az, hogy az áldozat szavait alaptalanul ne kérdőjelezzük meg.”

3.3 A feladat repetitív jellege

Nyilvánvaló, hogy nehéz feladat objektívnek és pártatlannak lenni, különösen akkor, ha az eljáró hatóság döntéshozójának rendszeresen úgy kell kérelmeket értékelnie, hogy kevés idő áll rendelkezésre és a kérelmek jelentős részét ugyanazon származási országból érkező személyek nyújtják be. A feladat repetitív jellege miatt fennáll annak a veszélye, hogy a döntéshozó a kérelmeket esettípusok szerint osztályozza (tudatosan vagy tudat alatt),¹⁷⁸ és előítéletei vannak az egyes esettípusokba tartozó kérelmezők szavahihetőségével kapcsolatban.¹⁷⁹ Az egyik tagállamban meghallgatott döntéshozók többsége szerint az, ha újra és újra ugyanazt a történetet hallják, azt sugallja nekik, hogy az előadottak valótlanok.¹⁸⁰

Egyik meghallgatott döntéshozó sem említette azt a lehetőséget, hogy a kérelmezők hasonló történetei a szavahihetőségét is igazolhatják.

El kell kerülni, hogy a szavahihetőséggel vagy annak hiányával kapcsolatos korábbi, a származási vagy a szokásos tartózkodási hely szerinti országban hasonló kérelmek eredményeként tett megállapítások eleve meghatározzák az aktuális eljárás eredményét. Ha tehát egy adott származási vagy szokásos

¹⁷⁸ J Herlihy, S Turner: The Psychology of Seeking Protection, International Journal of Refugee Law, 21. évf., 2. sz., 2009, 191. o. a sztereotípiákról.

¹⁷⁹ Az egyik döntéshozó szerint: „Ahogy telik az idő, elkerülhetetlenül kialakulnak benned a sztereotípiák. Próbálok objektív maradni, hogy megértsem, amit az illető el akar mondani. De nem tudod kizárni a már kialakult véleményed az adott ország polgáiról. Nem nagyon lehet ezt a munkát hosszabb távon csinálni, mert előfeltevéseid lesznek egy idő után sok mindenről” (3. interjú). Egy másik döntéshozó hasonlóan fogalmazott: „Elég sokszor érzem azt, hogy ez egy nehéz munka. Nem hiszem, hogy sokáig lehet csinálni: Idővel megszokod az ügyeket és a sok hasonló történettől preconcepcióid lesznek” (6. interjú). Egy vezető döntéshozó is megjegyezte, hogy „ha folyton hasonló dolgokról számolnak be a kérelmezők, egy idő után a döntéshozó kissé megunja ezeket, és az analom nem a megfelelő lelkiállapot az ügyek vizsgálatához” (8. interjú).

¹⁸⁰ Az „A” jelű döntéshozó szerint „öszönösen hazugságnak érzi az ember, ha már megint ugyanazokat a dolgokat hallja” (1. interjú). Az „E” jelű döntéshozó azt mondta, hogy „az afgánoktól mindig azt hallok, hogy félnek a táliboktól; mindegyik afgánnak van egy öccse vagy bátyja, akit besoroztak a tálibok. Ez megváltoztatja az egész meghallgatás alaphelyzetét, mivel az interjúkészítő pontosan tudja, hogy az afgán kérelmező fél a táliboktól, szóval úgy érzi, hogy megint megy a szokásos. És úgy érzi, nem mond igazat a kérelmező” (5. interjú). A „D” jelű döntéshozó arról beszélt, hogy „ez egy kitalált történet, mert a kérelmező ismer egy olyan régebbi kérelmezőt, aki ezzel a történettel próbált támogatáshoz jutni” (4. interjú). A „C” jelű döntéshozó szerint „elég nehéz hinni a kérelmezőnek, ha már a kérdés feltevése előtt sejtjed, hogy mit fog válaszolni” (3. interjú). Az egyik döntéshozó utalt a feladat bonyolultságára: „Emlékeztetned kell magad arra, hogy ez egy új, önálló ügy, vizsgáld meg a háttérrel külön minden ügynél, mert az nem lehet, hogy mindenki hazudik” (6. interjú).

tartózkodási hely szerinti országhoz kapcsolódó kérelem alapvetően más tartalmú, mint a korábbi kérelmek, kerülendő, hogy a döntéshozó preconcepciót alakítson ki az új kérelemmel kapcsolatban. Megjegyzendő, hogy az egyes kérelmeket önállóan, pártatlanul és tárgyilagosan kell értékelni, függetlenül attól, hogy az országinformáció az adott kérelmet a „veszélyeztetett” kategóriába sorolja-e vagy sem.

3.4 Hozzászokás, a szavahihetőség iránti bizalom eróziója, érzelmi leválás, stressz és másodlagos traumatizáció

Pszichológiai értelemben megviselheti a döntéshozót, ha rendszeresen kínzásokról, erőszakról és embertelen vagy megalázó bánásmódról hall beszámolókat. Az UNHCR által megkérdezett munkatársak pszichológiai stresszről számoltak be azzal összefüggésben, hogy rendszeresen az üldöztetésről kell beszámolókat hallgatniuk, illetve olvasniuk.

Egy döntéshozó így számolt be az élményeiről:

„Az egyik meghallgatásomon arról mesélt a kérelmező, hogy a gyermekeit hátrahagyta Gambiában és a beszélgetés végén el is sírta magát. Megérintett a szomorúsága. Voltak olyan interjúim, amelyekben döbbenetes fotókat mutattak nekem. Az interjúztatásnak vannak utóhatásai; még most is emésztnek azok a dolgok, amiket az interjúkon hallottam.”¹⁸¹

Egy másik döntéshozó pedig arról beszélt, hogy *„folyton rettenetes dolgokat kell hallgatnod, elég erős élmény. Hatással van rád.”¹⁸²*

A meghallgatást végzők és a döntéshozók pszichológiai szorongást élhetnek át, ha ilyen bizonyítékot vizsgálnak; ez az ún. másodlagos traumatizáció jelensége.

¹⁸¹ 3. interjú.

¹⁸² 6. interjú; egy másik döntéshozó hasonlóképp fogalmazott: „Néha nagyon felkavaró, és kétségtelenül hatással van rád.” (4. interjú)

Ilyenkor természetes leküzdési stratégiákat alkalmaznak, amely tudat alatt is befolyásolja a pártatlanságukat.¹⁸³

A meghallgatást végzők gyakran annyira szörnyűnek ítélik a bizonyíték tartalmát, hogy hajlamosak elutasítani azt arra hivatkozva, hogy az ilyesmi elképzelhetetlen, csak kitaláció lehet és így nem hiteles.¹⁸⁴ Egy közelmúltbeli kutatás arra az eredményre jutott, hogy *„egyre nehezebb az egyes új ügyeket tiszta lappal vizsgálni. A döntéshozó hajlamos egyfajta szenvedéshierarchiát kialakítani magában, és egyre súlyosabb visszaélésekről kell hallania ahhoz, hogy együtt érezzen a kérelmezővel.”¹⁸⁵* A kételkedés ismert emberi tulajdonság, de a pártatlanság és az objektivitás ellensége.

Az érzelmi leválás elengedhetetlen lehet az objektivitás megőrzéséhez. A döntéshozóknak azonban nagyon óvatosnak kell lenniük, mert a leválás hitetlenkedésbe fordulhat és előfordulhat, hogy a leválás miatt a döntéshozó nehezen fogadja el a kérelmező beszámolóját.¹⁸⁶ Két döntéshozó is arról számolt be az UNHCR-nek, hogy érzelmi leválással dolgozzák fel a hallott traumatikus élményeket. Az egyik döntéshozó például kijelentette, hogy *„alig van bármilyen*

¹⁸³ Előfordul például, hogy a vizsgáló megpróbálja elérni, hogy ne kelljen olyan bizonyítékot vizsgálnia, ami további szorongást okozna, de ez természetesen befolyásolja a kérdésfeltevést és azt a feladatát is, hogy további releváns, a kérelmet alátámasztó bizonyítékot szerezzen be. Lásd D Bögner, J Herlihy, C Brewin: Impact of Sexual Violence on Disclosure during Home Office Interviews, British Journal of Psychiatry, 191. évf., 1. sz., 2007, 75–81. o., 79. o.

¹⁸⁴ J Cohen: Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies and Errors of Recall in the Testimony of Asylum Seekers, International Journal of Refugee Law, 13. évf., 13. sz., 2001, 293–309. o. idézi R F Mollica fejezetét (The trauma story: the psychiatric care of refugee survivors of violence and torture) a következő műből: F M Ochberg (szerk.), Post Traumatic Therapy and Victims of Violence, 1998, New York: Brunner/Mazel: „Mollica bebizonyította, hogy az meghallgatást végző a saját mentális védekező mechanizmusait arra használja, hogy kizárja a fejéből a felkavaró események negatív hatásait.” Lásd még: C Rousseau, F Crépeau, P Foxen, F Houle: The Complexity of Determining Refugeehood: A Multidisciplinary Analysis of the Decision-Making Process of the Canadian Immigration and Refugee Board, Journal of Refugee Studies, 15. évf., 1. sz., 2002, 43–70. o. felsorol néhány példát a probléma kerülésére, tagadására és trivializálására kanadai menekültügyi bírák részéről.

¹⁸⁵ H Baillot, S Cowan, V Munro: Research Briefing: Rape Narratives and Credibility Assessment (of Female Claimants) at the AIT, 2012. április, 6. o. A kutatás idéz egy előadó tisztviselőtől: „először traumatikus élmény volt (...) és aztán egy idő után, valószínűleg akkor, amikor már elég ügyet látott az ember, eljut arra a pontra, hogy már inkább nem hiszi el azt, amit mondanak a kérelmezők. (...) Nem tudom, ez kiégés-e, gondolom, valamennyire igen; az ember megtanulja, hogyan birkózzon meg ezekkel az érzésekkel.”

¹⁸⁶ H Baillot, S Cowan, V Munro: Research Briefing: Rape Narratives and Credibility Assessment (of Female Claimants) at the AIT, 2012. április, 6. o. Lásd még: C Westaby: Feeling Like a Sponge: The Emotional Labour Produced by Solicitors in their Interactions with Clients Seeking Asylum, International Journal of the Legal Profession, 17. évf., 2010, 153–174. o., az egyesült királyságbeli menekültügyi foglalkozó jogászok érzelmeinek irányításáról.

*érzelmi kötődésem a meghallgatásokhoz. A feladatom a meghallgatás során, hogy információt gyűjtsek, így passzív és kifejezetten távolságtartó vagyok.*¹⁸⁷

A meghallgatást végzők és a döntéshozók tehát esetenként cinikussá válnak, hozzászoknak az egészhez és nem bíznak a kérelmezők szavahihetőségében egyrészt azért, mert érzelmileg nem kötődnek az ügyekhez, másrészt pedig, mert jelentős mennyiségű kérelmet és bizonyítékot kell feldolgozniuk. Az egyik tapasztalt döntéshozó meg is jegyezte, hogy *„nem szabad hagyni, hogy elveszítsük a bizalmunkat a kérelmezők szavahihetőségében, erre legalább annyira oda kell figyelni, mint arra, hogy a hamis kérelmekkel ne lehessen megteveszteni minket.*”¹⁸⁸

Az UNHCR kutatása arra az eredményre jutott, hogy a döntéshozók egy része hajlamos a kiégésre és arra, hogy elveszítse a bizalmát a kérelmezők szavahihetőségét illetően.¹⁸⁹ Néhány meghallgatást végző felvetette, hogy egy tanácsadói szolgálat vagy segélyvonal sokat segítené a helyzetben:¹⁹⁰ *„Azt érzem, hogy túl vagyok terhelve, mintha a futószalag mellett állnék. Biztosan igénybe vennék egy ilyen segítséget és egy esetleges tanácsadó szolgálat szintén hasznos lenne, különösen azoknak, akik pl. emberkereskedelmes ügyekkel foglalkoznak.”*

Egyes döntéshozók megerősítették, hogy hozzájárulna a pártatlansághoz és a kiégés elkerüléséhez, ha lehetőség lenne egymás szakmai értékelésére. Az egyik tagállamban a döntéshozók arról számoltak be, hogy habár régebben voltak szakmai értékelő és konzultációs csoportok, de a kutatás időpontjában

¹⁸⁷ 5. interjú.

¹⁸⁸ Sir Nicholas Blake, az UTIAC elnöke: The Arrival of the Upper Tribunal Immigration and Asylum Chamber (Tribunals Service, 2010. február 11.) 2; lásd még: H Baillot, S Cowan, V Munro: Research Briefing: Rape Narratives and Credibility Assessment (of Female Claimants) at the AIT, 2012. április, 6. o.

¹⁸⁹ 2012. január 23-i interjú.

¹⁹⁰ Nagy-Britannia menekültügyi hatósága olyan programot működtet, mely bizalmasan orvosi segítséget is közvetít a munkatársaknak, és a hatóság munkaügyi osztályától és az alkalmazottak feletteseitől függetlenül működik. A döntéshozók számára egy ingyenesen, a nap 24 órájában, az év 365 napján hívható segélyvonal áll rendelkezésre, amelyen keresztül érzelmi és gyakorlati kérdésekben is segítséget kaphatnak. Rendkívül fontos, hogy minden döntéshozó tudjon erről a szolgáltatásról és a hozzáférés esetleges korlátait megszüntessék. Megjegyzendő, hogy az egyesült királyságbeli kutatás eredménye szerint a megkérdezett döntéshozók nem tudtak erről a szolgáltatásról. Az eljáró belga hatóság afrikai ügyekért felelős részlege az UNHCR vizsgálata idején egy kísérleti projektet folytatott „Take Care” („Gondoskodás”) néven azzal a céllal, hogy megelőzze a stressz kialakulását és megőrizze a döntéshozók empátiáját. Hollandiában pedig egy szakmai team áll rendelkezésre, az ún. Bedrijfs Opvang Team (BOT, vállalati segítő csapat).

az értékelési lehetőség az egyes egységeken belüli munkamódszerektől és *hangulattól* függött, ráadásul az értékelésre informális keretek közt került sor.¹⁹¹ Volt továbbá egy *Intervision* („intervízió”) elnevezésű kurzus, amelyen eseteket elemeztek és visszajelzéseket adtak a résztvevő munkatársaknak.¹⁹² Más döntéshozók arról beszéltek, hogy átadhatták az aktát egy másik döntéshozónak olyan esetekben, ha úgy érezték, hogy nem tudják szakszerűen megítélni az adott személy szavahihetőségét.¹⁹³

Az UNHCR arra bátorítja a tagállamokat, hogy a döntéshozatal pszichológiai terhének enyhítésére biztosítson megfelelő és hozzáférhető támogatási mechanizmusokat a meghallgatást végzők és a döntéshozók számára. Az eljáró hatóságoknak érdemes megfontolniuk azt a lehetőséget is, hogy a döntéshozó munkatársakat rendszeresen „pihentetik” rövid időre, vagyis egy ideig nem kell döntéshozói feladatokat ellátniuk.¹⁹⁴

Az UNHCR három tagállamra kiterjedő kutatása felismerte annak fontosságát is, hogy a döntéshozóknak tisztában kell lenniük azzal, hogy gondolkodásmódjuk, személyes hátterük, illetve fizikai és mentális állapotuk hogyan befolyásolja a szavahihetőségi vizsgálatokat. Az UNHCR hangsúlyozza továbbá annak fontosságát, hogy az eljáró hatóságoknak megfelelő és hozzáférhető támogatási mechanizmusok, továbbá olyan stratégiai álljanak rendelkezésre, amelyek segítségével kezelhető a döntéshozó munkájának pszichológiai hatása. Az UNHCR kutatása felhívta a figyelmet arra is, hogy bár a jogtudomány és a különböző útmutatók elismerik a kultúra relatív, szubjektív jellegét, kevés olyan bírói ítélet van, amely figyelembe veszi az egyéb tényezők hatását a döntéshozatalra. Ez szemben áll a vonatkozó tudományos kutatások eredményeivel.

¹⁹¹ 2012. március 27-i interjú.

¹⁹² Az AUA egy szakpolitikai tisztviselőjétől szerzett információ.

¹⁹³ 2012. február 2-i interjú, 2012. január 31-i interjú.

¹⁹⁴ UNHCR, Quality Initiative Project (Minőségi Kezdeményezés Projekt), első jelentés, 9. oldal, 9. ajánlás; UNHCR, Quality Initiative Project (Minőségi Kezdeményezés Projekt), második jelentés, 3.9.2. bek., 24. o.

4. Következtetés

Az UNHCR által a három tagállamban végzett, a tanácsadást érintő felülvizsgálat több hasznos referenciaanyagot is azonosított a kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményeinek figyelembevételével kapcsolatban. Összességében azonban az UNHCR kutatása arra a következtetésre jutott, hogy az eljáró hatóságok által lefolytatott szavahihetőségi vizsgálatok nem támaszkodnak kellőképpen a fenti területeken elérhető jelentős mennyiségű empirikus és tudományos adatra, illetve a döntésekben nem jelennek meg ezek a tudományos eredmények. Az UNHCR kutatása felismerte, hogy a belső anyagok és az egyes ügyekben hozott döntések gyakran nem vettek tudomást azokról az egyéni és helyzetfüggő körülményekről, amelyek potenciálisan befolyásolhatták a szavahihetőségi vizsgálatot. Így például nem mindig derült ki az aktából, hogy a kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményeit lényeges tényezőként tekintetbe vette-e a döntéshozó. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a fenti tényeket nem is vették figyelembe, de a hivatkozás hiánya, valamint a döntéshozók következtetései jellege azt a benyomást keltheti, hogy a tisztviselők hajlamosak elsiklani ezen tényezők felett, illetve nem tájékoztatták őket megfelelően ezek jelentőségéről.

Mellékletek

Folyamatábrák és ellenőrzőlisták a döntéshozók számára

Útmutató a szavahihetőség vizsgálatához – Áttekintés	30
A szavahihetőségi vizsgálat – cél és elvek.....	31
A tények összegyűjtése: a kérelmező kötelezettsége a kérelemben foglaltak alátámasztására.....	32
A tények összegyűjtése: A döntéshozó együttműködési kötelezettsége	33
A szavahihetőség vizsgálata – Figyelembe veendő tényezők.....	34
Szavahihetőségre utaló tényezők.....	36
A szavahihetőségi vizsgálat strukturált megközelítése	37
2. Melléklet – Az eredeti Jelentés tartalomjegyzéke.....	38

Útmutató a szavahihetőség vizsgálatához – Áttekintés

AZ ELEMZÉS LÉPÉSEI

MAGYARÁZAT

Felkészülés a személyes meghallgatásra

1	A HATÓSÁG KÖTELESSÉGE TÁJÉKOZTATÁS ÉS ÚTMUTATÁS	☐	A személyes meghallgatás előtt a hatóság tájékoztatja a kérelmezőt arról, hogy köteles alátámasztani a kérelmében foglaltakat, egyben tanácsot is ad ennek mikéntjéről. A hatóság e kötelezettsége az eljárás egésze során fennáll.
2	A HATÓSÁG KÖTELESSÉGE ALAPVETŐ INFORMÁCIÓK GYŰJTÉSE A KÉRELMEZŐRŐL	☐	Az alapvető személyes információk (kor, nem, állampolgárság, etnikai hovatartozás, fizikai/szellemi állapot, iskolai végzettség, társadalmi helyzet, vallás, városi vagy vidéki származás, rokoni kapcsolatok stb.) rögzítésére szóbeli meghallgatás vagy formanyomtatvány kitöltése útján kerülhet sor. Szükség esetén tolmács segítségét kell igénybe venni. Ebben a szakaszban fel kell tenni a kérdést: „Miért kér menedéket?” Fontos azonban, hogy a részletekre való rákérdezésre ne ekkor kerüljön sor.
3	A DÖNTÉSHOZÓ KÖTELESSÉGE A FELKÉSZÜLÉS A SZEMÉLYES MEGHALLGATÁSRA	☐	A döntéshozó tanulmányozza a kérelemben rögzített tényeket, utána néz a származási országra vonatkozó általános és konkrét információknak, adatokat gyűjt a kérelem konkrét elemeivel kapcsolatban, mérlegeli a kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményeit, ellenőrzi a családtagok esetleges kérelmeit, majd összeírja a meghallgatás során felteendő kérdéseket.

A személyes meghallgatás során

4	A DÖNTÉSHOZÓ KÖTELESSÉGE TÁJÉKOZTATÁS ÉS ÚTMUTATÁS NYÚJTÁSA	☐	A személyes meghallgatás kezdetén a döntéshozó tájékoztatja a kérelmezőt arról, hogy köteles valószínűsíteni a kérelmében foglaltakat és tanácsot is ad ennek mikéntjéről.
5	A DÖNTÉSHOZÓ KÖTELESSÉGE A KÉRELMEZŐ MEGFELELŐ KÉRDÉSEKEL TÖRTÉNŐ SEGÍTÉSE	☐	A döntéshozó megfelelő kérdéseket tesz fel és a verbális, valamint nem-verbális kommunikációja során is pártatlanságot és objektivitást sugall.
6	A DÖNTÉSHOZÓ KÖTELESSÉGE AZ EGYÉNI ÉS HELYZETFÜGGŐ KÖRÜLMÉNYEK FIGYELEMBE VÉTELE	☐	A döntéshozó a kérdések feltevésekor, a válaszok elemzésekor, értékelésekor és értelmezésekor, valamint a további kérdések megválasztásakor köteles tekintetbe venni a kérelmező korát, nemét, kulturális és etnikai hátterét, iskolai végzettségét, társadalmi helyzetét, továbbá szexuális irányultságát, illetve nemi identitását.
7	A DÖNTÉSHOZÓ MAGA IS KÖTELES BIZONYÍTÉKOT GYŰJTENI A KÉRELEMMEL ÖSSZEFÜGGÉSBEN	☐	Szükség esetén a döntéshozó köteles a rendelkezésére álló valamennyi eszközzel bizonyítékot gyűjteni a kérelemmel kapcsolatban, beleértve a kérelem megalapozottságára utaló bizonyítékokat is.
8	A DÖNTÉSHOZÓ KÖTELES LEHETŐSÉGET BIZTOSÍTANI A KÉRELMEZŐNEK, HOGY ÉSZREVÉTELEZZE/ MEGMAGYARÁZZA A SZAVAHIHETŐSÉGÉT CÁFOLÓ MEGÁLLAPÍTÁSOKAT	☐	A döntéshozó lehetőséget ad a kérelmezőnek arra, hogy a látszólagos következtetéseket és a nehezen hihető elemeket megmagyarázhassa, illetve a részletek hiányát, vagy a kihagyásokat orvosolhassa. A szavahihetőséget megkérdőjelező megállapításokra való reagálás lehetőségét az egész eljárásban biztosítani kell, egészen a döntéshozatalig. A döntéshozó köteles ésszerű lehetőséget és megfelelő időt adni a kérelmezőnek arra, hogy a kérelmező teljesítse a kötelezettségét a kérelmében foglaltak alátámasztására.

A személyes meghallgatást követően

A kérelmező nyilatkozatai és az egyéb bizonyítékok értékelése

9	A RELEVÁNS TÉNYEK HITELESSÉGÉNEK VIZSGÁLATA	☐	A lényeges tények hitelességének vizsgálata során a döntéshozó tekintetbe veszi a szavahihetőségre utaló tényezőket a kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményei tükrében, valamint mindazokat a tényezőket is, amelyek hatással vannak a tények döntéshozó általi értelmezésére.
10	A HITELESNEK TEKINTETT RELEVÁNS TÉNYEK KIVÁLASZTÁSA	☐	A kérelmező egészen a döntéshozatalig jogosult további bizonyítékok benyújtására és bármikor jelezheti, hogy újabb bizonyítékot kíván bemutatni a közeljövőben, így biztosítandó, hogy a legfrissebb bizonyítékot is figyelembe vehesse a döntéshozó a határozatában. A döntéshozó köteles megvizsgálni, mely lényeges tényeket tekint megalapozottnak, melyeket nem fogad el, és melyeket értékel kétségesnek.
11	CONSIDER WHETHER TO APPLY THE BENEFIT OF THE DOUBT TO EACH REMAINING FACT	☐	When the statements are on the whole coherent, plausible and consistent with COI, grant the benefit of the doubt to those facts for which there is no supporting documentary or other evidence, including COI, or an element of doubt remains.
12	LIST ALL MATERIAL FACTS THAT HAVE BEEN ACCEPTED AND THOSE THAT HAVE BEEN REJECTED	☐	The accepted material facts provide the basis for the analysis that will be made in Stage II when determining whether the Applicant has a well-founded fear or risks serious harm.

A szavahihetőségi vizsgálat – cél és elvek

A döntéshozóknak nincs korlátlan mérlegelési jogkörük a szavahihetőség vizsgálatát illetően, ugyanis tiszteletben kell tartaniuk az Európai Unió által biztosított alapvető jogokat, az EU alapelveit, továbbá az uniós közigazgatási jogi rendelkezéseket. A döntéshozó köteles együttműködni a kérelmezővel (Kvalifikációs irányelv 4. cikk (1) bek.), a kérelmet egyedi alapon, néhány konkrét tényező figyelembevételével értékelni (4. cikk (3) bek.), és bizonyos körülmények közt elfogadni az alá nem támasztott tényeket is (4. cikk (5) bek.). A kérelmek elbírálására és a határozathozatalra egyénileg, tárgyilagosan és pártatlanul kell sort keríteni (Eljárási irányelv 8. cikk (2) bek.), és a döntéshozónak ismernie kell a menedékjoggal és a menekültüggyel kapcsolatos rendelkezéseket (8. cikk (2) bek. c) pontja), ideértve az Európai Unió Bírósága, az Emberi Jogok Európai Bírósága és a Kínzás Elleni Bizottság normáit, valamint az UNHCR irányelveit is.

ELVEK ÉS NORMÁK	MEGJEGYZÉSEK	☒
KÖZÖS KÖTELESSÉG	Elvekben a kérelmező kötelezettsége, hogy tárgyi és egyéb bizonyítékokkal támassza alá a kérelmében foglaltakat, de a döntéshozó is köteles együttműködni és hozzájárulni a szükséges információk összegyűjtéséhez. A kérelemben foglaltak alátámasztása tehát közös kötelezettség.	☐
EGYÉNI ÉRTÉKELÉS	A szavahihetőségi vizsgálatot egyénre szabottan, az egyéni és helyzetfüggő körülmények figyelembevételével kell lefolytatni.	☐
OBJEKTÍV ÉS PÁRTATLAN ÉRTÉKELÉS	A nemzetközi védelem megszerzésére irányuló eljárás nem két ellenérdekű fél közt zajlik. A szavahihetőség vizsgálatát tárgyilagosan és pártatlanul kell lefolytatni. A döntéshozónak tisztában kell lennie azzal, hogy a saját értékei, előítéletei, nézetei, valamint fizikai, illetve lelkiállapota befolyásolhatják a vizsgálat tárgyilagosságát, így ezen tényezők hatásait a lehető legkisebbre kell szorítani.	☐
BIZONYÍTÉKON ALAPULÓ ÉRTÉKELÉS	A döntéshozó a tényeket csak bizonyíték alapján fogadhatja, illetve utasítja el. A szavahihetőség nem kérdőjelezhető meg megalapozatlan feltételezések, szubjektív spekuláció, sejtés, sztereotípiák vagy megérzések alapján.	☐
A LÉNYEGES TÉNYEK ELŐTÉRBE HELYEZÉSE	A kérelem megalapozottsága a lényeges tények alapján dől el. Az egyéb tények e szempontból nem relevánsak. A szavahihetőség vizsgálatát azon lényeges tények alapján kell elvégezni, amelyek a kérelem elbírálása szempontjából a legjelentősebbek. A szavahihetőséget cáfoló megállapításoknak jelentős tényekhez kell kapcsolódniuk, kevésbé releváns kérdésekre nem alapozhatók ilyen következtetések.	☐
A SZAVAHIHETŐSÉGET CÁFOLÓ MEGÁLLAPÍTÁSOKRA VALÓ REAGÁLÁS LEHETŐSÉGE	Minden kérelmezőt megillet a meghallgatáshoz való jog [az EU Alapjogi Chartája, 41. cikk]. Ennek megfelelően a kérelmező jogosult magyarázatot adni vagy megjegyzést tenni minden olyan ténnyel kapcsolatban, amely alapján a döntéshozó kételkedik a kérelmező szavahihetőségében. A döntéshozónak ésszerű keretek közt lehetővé kell tennie a kérelmező számára, hogy az illető reagálhasson minden olyan problémára, amely a szavahihetőségének cáfolatához vezethet.	☐
VALAMENNYI BIZONYÍTÉK FIGYELEMBEVÉTELE AZ ÉRTÉKELÉSKOR	A szavahihetőségi vizsgálatot valamennyi, a kérelmező által adott és a döntéshozó által összegyűjtött és rendelkezésre álló információ alapján kell elvégezni, ideértve a kérelmező kiegészítő magyarázatait a látszólagos következtetlenségekre, kihagyásokra, illetve a homályos vagy nehezen hihető állításokra. A döntéshozó tartózkodjon attól, hogy az egyes lényeges tények hitelességéről a többi ténytől függetlenül határozzon.	☐
ALAPOS ÉS SZIGORÚ ELLENŐRZÉS	Mivel a menekültügyekben hozott határozatok közvetve gyakran élet és halál kérdésében döntenek, fontos, hogy minden ügyben alapos és szigorú ellenőrzésnek vessék alá a rendelkezésre álló tényeket. A kérelmezőnek meg kell engedni, hogy az ügyét teljes terjedelemben előadhassa, az összes benyújtott bizonyítékot figyelembe kell venni, a döntéseket az összes rendelkezésre álló információ alapján kell meghozni, és a döntéshozó köteles minden kétséget eloszlatni a határozatában.	☐
A KÉTSÉG A KÉRELMEZŐ JAVÁRA SZÓL	Mivel a döntések tépje rendkívül nagy, és mivel – a kérelmező és a döntéshozó információszerzési erőfeszítései ellenére – a lényeges tények tekintetében könnyen maradhat némi bizonytalanság, esetenként meg kell fontolni a „kétség a kérelmező javára szól” elv alkalmazását.	☐
VILÁGOS MEGÁLLAPÍTÁSOK ÉS STRUKTURÁLT MEGKÖZELÍTÉS	A szavahihetőség vizsgálata során dől el, hogy mely tényeket fogad el a döntéshozó és így mely tényeket vesz figyelembe az üldöztetéstől való félelem, továbbá a súlyos sérelem veszélyének értékelése során. A „kétség a kérelmező javára szól” elve lehetővé teszi a döntéshozó számára, hogy egyértelműen döntsön azon lényeges tények elfogadásáról vagy elutasításáról, amelyek kapcsán kétségei maradtak. A strukturált megközelítés révén megfelelően alkalmazhatók az irányadó normák.	☐

A tények összegyűjtése: A kérelmező kötelezettsége a kérelemben foglaltak alátámasztására

A Kvalifikációs irányelv 4. cikk (1) bekezdése szerint: „A tagállamok a kérelmező kötelezettségének **tekinthetik**, hogy **a lehető leggyorsabban** bemutasson minden, a nemzetközi védelem iránti kérelem megalapozásához szükséges bizonyítékot.”

A Kvalifikációs irányelv 4. cikk (2) bekezdése felsorolja a kérelem alátámasztásához szükséges **bizonyítékokat**, amelyek „a kérelmezőtől kapott (...) információk, valamint **a kérelmező rendelkezésére álló (...) dokumentumok**.”

A 4. cikk (5) bekezdés a) pontja előírja, hogy a kérelmező köteles **mindent megtenni** kérelmének alátámasztása érdekében.

A 4. cikk (5) bekezdés b) pontja szerint „az egyéb jelentős, de hiányzó bizonyítékok vonatkozásában **kielégítő magyarázatot**” kell adni.

A KÉRELMEZŐ „ELVI” KÖTELEZETTSÉGE A KÉRELEMBEN FOGLALTAK ALÁTÁMASZTÁSÁRA

KÖTELESSÉG	☒	MAGYARÁZAT	A BIZONYÍTÉKOK	☒
1. A KÉRELMEZŐ MINDENT KÖTELES MEGTENNI	☐	A bizonyíték szóbeli vagy tárgyi lehet. Bizonyítékok a kérelmező nyilatkozatai, valamint a szakértők, a családtagok és mások tanúvallomásai. Tárgyi bizonyítékok pl. az írásbeli, grafikai, digitális és vizuális anyagok, a származási országgal kapcsolatos információk, az egyéb becsatolt fizikai bizonyítékok (pl. fizikai tárgyak, felvétel sebhelyekről), valamint a hang- és videofelvételek. Bizonyíték minden, ami megerősít vagy alátámaszt valamely releváns tényt, illetve azzal összefügg.	Kor	☐
2. A KÉRELMEZŐTŐL KAPOTT INFORMÁCIÓK, VALAMINT A KÉRELMEZŐ RENDELKEZÉSÉRE ÁLLÓ DOKUMENTUMOK	☐	A kérelmező kötelessége a kérelemben foglaltak alátámasztása, de ez nem jelenti azt, hogy köteles lenne tárgyi vagy más bizonyíték bemutatására minden hivatkozott releváns tényre nézve. A kérelmező nyilatkozatai is bizonyítékok és akár önmagukban is elegendőek a kérelem megalapozására. Nem feltétlenül áll rendelkezésre tárgyi vagy más bizonyíték minden hivatkozott tényrel kapcsolatban.	Nem	☐
3. A KÉRELEMBEN FOGLALTAK „LEHETŐ LEGGYORSABB” ALÁTÁMASZTÁSA	☐	A döntéshozó nem támaszthat nehezen teljesíthető igényeket azzal kapcsolatban, hogy a kérelmezőnek milyen tárgyi és egyéb bizonyítékot kell bemutatnia/tud elvárható módon beszerezni. Annak értékelése során, hogy a kérelmező „mindent” megtett-e, figyelemmel kell lenni a kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményeire, ideértve a tárgyi és egyéb bizonyítékok beszerzésére való lehetőségeit, eszközeit.	Személyazonosság, állampolgárság(ok), etnikai hovatartozás	☐
4. EGYÉB JELENTŐS, DE HIÁNYZÓ BIZONYÍTÉKOK VONATKOZÁSÁBAN KIELÉGÍTŐ MAGYARÁZAT	☐	Előfordulhat, hogy a bizonyítékok mérlegelésének megkezdése után további nyilatkozatot vagy bizonyítékot kérnek a kérelmezőtől, vagy a kérelmező kíván további nyilatkozatot tenni, illetve bizonyítékot benyújtani. A „lehető leggyorsabban” értelmezéséhez szükség van az egyéni és helyzetfüggő körülmények ismeretére, mert ezek akadályozhatják az információk átadását, valamint befolyásolhatják a tárgyi és egyéb bizonyítékok beszerzésének lehetőségét. E körben figyelembe kell venni a származás helye szerinti országban fennálló körülményeket.	A származás vagy a szokásos tartózkodási hely szerinti ország	☐
			Családtagok	☐
			Oktatás	☐
			Társadalmi helyzet	☐
			Városi/vidéki háttér	☐
			Vallás	☐
			Dokumentumok	☐
			Fizikai/szellemi egészség	☐
			Korábbi menedékkérelmek	☐
			A nemzetközi védelem kérelmezésének okai	☐

A tények összegyűjtése: A döntéshozó együttműködési kötelezettsége

Az EU Kvalifikációs irányelvének 4. cikk (1) bekezdése szerint: „A kérelem szempontjából jelentőséggel bíró bizonyítékok értékelése a kérelmezővel **együttműködve** a tagállam **kötelessége**.”

Az Európai Bíróság egy határozatában kifejtette, hogy „bár a kérelmező kötelezettsége, hogy bemutasson minden, a kérelmének megalapozásához szükséges bizonyítékot, továbbra is fennáll, hogy e kérelem releváns információinak meghatározására vonatkozó szakaszban az érintett tagállamnak a kérelmezővel együtt kell működnie”.

A DÖNTÉSHOZÓ EGYÜTTMŰKÖDÉSI KÖTELEZETTSÉGE

KÖTELESSÉG

MAGYARÁZAT

1. DÖNTÉSHOZÓI TÁJÉKOZTATÁS ÉS TANÁCSADÁS A KÉRELMEZŐNEK

Nem elvárás, hogy a kérelmező tisztában legyen a kérelme alátámasztására vonatkozó kötelezettségével, e kötelezettség teljesítésének módjával, valamint azzal, hogy mely tények, illetve mely tárgyi és egyéb bizonyítékok relevánsak. A döntéshozó tájékoztatni köteles a kérelmezőt arról, hogy mit kell tennie a kérelme megalapozásához. A tájékoztatást a kérelmező által értett nyelven kell megadni. A döntéshozó felszólítja a kérelmezőt, hogy nyújtsa be azokat a bizonyítékait, amelyek beszerzése elvárható tőle, és közli a kérelmezővel a bizonyítékok benyújtásának határidejét, illetve azt, hogy milyen eszközök állnak a kérelmező rendelkezésére azért, hogy a szükséges bizonyítékokat bemutathassa. A tájékoztatást úgy kell időzíteni, hogy a kérelmezőnek lehetősége is legyen a kötelezettségei teljesítésére.

2. DÖNTÉSHOZÓI ÚTMUTATÁS AZ MEGHALLGATÁS SORÁN MEGFELELŐ KÉRDEZÉSI TECHNIKÁKKAL

A döntéshozó segíti a kérelmezőt a kérelem lényeges tényeivel kapcsolatos releváns információk összegyűjtésében. A kérelem alátámasztásának lehetővé tétele érdekében a döntéshozó eldöntendő, puhatolózó jellegű, továbbá kifejtendő választ igénylő kérdéseket is feltesz a kérelmezőnek. A kérdező verbális, valamint nem verbális kommunikációja is pártatlanságot, valamint objektivitást sugall a meghallgatás teljes ideje alatt. A kérdéses során a kérdezőnek figyelemmel kell lennie a kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményeire. A kérdezőnek az egész eljárás során tiszteletben kell tartania a szavahihetőségi vizsgálat szabályait, valamint a kérelmező emberi méltóságát.

3. LEHETŐSÉG BIZTOSÍTÁSA A KÉRELMEZŐNEK ARRA, HOGY TISZTÁZZA A SZAVAHIHETŐSÉGÉT MEGKÉRDŐJELEZŐ MEGÁLLAPÍTÁSOKAT

A kérelmezőnek a határozathozatalig lehetővé kell tenni azt, hogy a rá nézve kedvezőtlen megállapításra reagálhasson. A döntéshozó köteles azonosítani a következetlenségeket, ellentmondásokat, eltéréseket, kihagyásokat és irreális állításokat, és ezeket közölni a kérelmezővel. Előfordulhat, hogy ezekre tekintettel a döntéshozónak újra beszélnie kell a kérelmezővel, vagy más módon kell lehetőséget adnia neki a fentiek tisztázására. Ha a kérelmező magyarázattal szolgál, ezt a döntéshozó köteles figyelembe venni a végleges döntés előtt.

4. DÖNTÉSHOZÓI BIZONYÍTÉKGYŰJTÉS A DÖNTÉSHOZÓ SAJÁT ESZKÖZEIVEL

A kérelmező gyakran nehezen tud beszerezni az állításait alátámasztó tárgyi és más bizonyítékokat; ilyen esetben a döntéshozó gyűjti össze a kérelmező által hivatkozott lényeges tényekkel kapcsolatos bizonyítékokat és egyéb konkrét információkat, ideértve szükség esetén a hivatkozott tényeket alátámasztó bizonyítékokat is.

4.1 A SZÁRMAZÁSI ORSZÁGRA VONATKOZÓ ÉS EGYÉB INFORMÁCIÓK

A döntéshozó a saját eszközeivel bizonyítékokat, illetve a származási országra vonatkozóan általános és konkrét információkat szerez be. A származási országra vonatkozó információknak relevánsnak, pontosnak, tárgyilagosságnak, pártatlannak, megbízhatónak és frissnek kell lennie. A döntéshozó értékeli a kérelmezői nyilatkozatokat és a többi bizonyítékot annak fényében, amit általában tudni lehet a származási vagy a szokásos tartózkodási hely szerinti országban fennálló helyzetről, valamint az ügygel kapcsolatos konkrét bizonyítékokra is figyelemmel. A döntéshozó a tárgyilagosság és a pártatlanság elvének megfelelően köteles eljárni és erre tekintettel előfordulhat, hogy a hivatkozott tényeket alátámasztó (és nem csak cáfoló) bizonyítékot is köteles gyűjteni.

4.2 A SZIGORÚ ELLENŐRZÉS ELVE

A döntéshozó köteles értékelné a kérelem alátámasztásával kapcsolatban összegyűjtött összes anyagot, további köteles a kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményeit maradéktalanul figyelembe kell venni. A döntéshozó köteles tekintetbe venni az általa beszerzett anyagokat is. A döntéshozó felelős azért, hogy az ilyen információk megalapozottságával kapcsolatos kétségeket eloszlassa.

A szavahihetőség vizsgálata

– Figyelembe veendő tények

1/2

A KÉRELMEZŐT ÉRINTŐ TÉNYEZŐK

A szavahihetőség vizsgálatát bizonyos jogelvek és normák mentén kell elvégezni. A vizsgálat során a kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményeit is maradéktalanul figyelembe kell venni. E körülmények közé tartoznak a kérelmező személyes háttére (életkor, állampolgárság, etnikai hovatartozás, nem, szexuális irányultság, nemi identitás, iskolai végzettség, társadalmi helyzet, vallás, kulturális és vidéki/városi háttér, szellemi és fizikai állapot), a kérelmező rossz bánásmóddal, kínzással, üldöztetéssel és más súlyos emberi jogi sérelmekkel kapcsolatos múltbeli tapasztalatai, a kérelmező származási vagy szokásos tartózkodási helye szerinti országának jogi, intézményi, politikai, szociális, vallási és kulturális környezete, az ország emberi jogi helyzete, az erőszak foka és az állami védelem elérhetősége. A döntéshozóknak képesnek kell lennie arra, hogy a földrajzi, társadalmi-gazdasági, műveltségi, nemi és vallási választóvonalakon túllépjen és más háttérű személyek tapasztalatait is figyelembe vegye.

AZ EMBERI EMLÉKEZŐTEHETSÉG KORLÁTAI ÉS VÁLTOZATAI	MAGYARÁZAT
VISSZAEMLÉKEZÉS	A döntéshozóknak tisztában kell lennie azzal, hogy az emberek képessége az emlékek rögzítésére, megőrzésére és felidézésére változó. A vizuális, a verbális és a hallott információkat az emberi agy nem az élmény pontos másolataként őrzi meg, hanem a visszaidézéskor rekonstruálja azokat. Nincs két olyan ember, akik ugyanazt az élményt ugyanúgy idéznék fel, így némi inkonzisztencia elkerülhetetlen. Az emlékek idővel megváltoznak, ráadásul gyakran jelentős mértékben módosulnak, „elkopnak”, a részletek elvesznek. Ismétléssel, vagyis az esemény elmesélésével bizonyos emlékek elhalványulnak, mások eltorzulnak, megint mások pedig élénkebbé válnak.
EMLÉKEZÉS TÉNYEKRE, DÁTUMOKRA ÉS TÁRGYAKRA	Az emberek általában rosszul vagy egyáltalán nem emlékeznek a dátumokra, időpontokra, az események gyakoriságára, tartamára, sorrendjére, a tulajdonnevekre, a beszélgetések szó szerinti tartalmára, a kevésbé fontos információkra és a köznapi tárgyak megjelenésére. Az emberek szinte mindig következtetés, becslés és találgatás útján próbálják felidézni az emlékeiket és ennek eredménye jellemzően pontatlan.
ÉRZELEM ÉS EMLÉKEZÉS	A heves érzelmek gyengítik az emlékek kódolását. Az önéletrajzi memória visszaidézését gyakran befolyásolja az adott személy hangulata.
ELMESÉLÉS	A visszaemlékezés körülményei alapvetően meghatározzák az emlékek helyreállítását. A memória működését befolyásolja a kérdés jellege (pl. hogy eldöntendő vagy kifejtendő kérdés-e) és a feltevésének módja. Az emlékezést befolyásolják a sugallatok, különösen akkor, ha a válaszadó nyomás alatt van, kevés az önbizalma, vagy a kérdezőt negatívnak, illetve kritikusnak látja. Más lehet az előhívott információ attól függően is, hogy meghallgatás keretében vagy önállóan kitölthető kérdőív formájában kérdezik rá.
A TRAUMA HATÁSA A MEMÓRIÁRA ÉS A VISELKEDÉSRE	A traumát átélő személyek gyakran az elkerülés jeleit mutatják, vagyis nem hajlandók a traumát okozó eseményekre gondolni és azokról beszélni. Előfordul, hogy disszociációt tapasztalnak a traumatikus élmény idején vagy akkor, amikor visszaemlékezniük rá és így nem tudják felidézni a trauma egyes vagy valamennyi aspektusát, mivel azok eredetileg sem rögzültek. Érzelmi bénulást is átélhetnek és érzelmileg eltávolodhatnak azoktól a tényektől, amelyekre vissza kellene emlékezniük. Megesik, hogy csak benyomásokra (érzelmek, érzések, hangok, szagok) vagy emléktöredékekre emlékeznek és csak apróbb emlékmorzskákat és benyomásokat tudnak felidézni az élménnyel összefüggésben. Az emberek a mellékes részletek rovására többnyire jobban emlékeznek a központi jelentőségű részletekre , vagyis amelyekre odafigyeltek. A fogva tartásnak hatása lehet az emberek azon képességére, hogy események konkrét részleteit rögzítsék, illetve ezekre visszaemlékezzenek. Az emberek gyakran általános információkra (sematikus memória) hagyatkoznak bizonyos helyzetekkel kapcsolatban, hogy ne kelljen visszaemlékezniük bizonyos fájdalmas eseményekre.
FÉLELEM ÉS BIZALOMHIÁNY	A kérelmezők olykor nem bíznak a hatóságban vagy a tolmácsban. A kérelmezők egy része őszintén tart attól, hogy üldözőik kapcsolatokkal rendelkeznek más országokban, így akár a menedéket nyújtó országban is. Ráadásul előfordulhat, hogy azért nem hajlandók bizonyos releváns tények közlésére vagy megosztására, mert féltik a rokonaik, barátaik vagy munkatársaik életét. Azok a személyek, akiknek a félelme szexuális és nemi alapú erőszakhoz, emberkereskedelemből, vagy a nemükhöz, szexuális irányultságukhoz vagy nemi identitásukhoz kapcsolódik, gyakran a családjuk, a közösségük vagy az emberkereskedők haragjától tartanak. A kérelmezők alkalmanként tartanak azoktól is, akik az utazásukat és az országba való belépésüket segítették.
KULTURÁLIS HÁTTÉR ÉS SZOKÁSOK	A kulturális háttérkülönbsége befolyásolja a felek közti kommunikációt. Az információk megértése és értelmezése is függ az adott személy kulturális háttérétől. Az egyének kulturális háttére meghatározhatja az információ átadásának módját és annak interpretációját is. Félreértéshez vezethet és a szavahihetőségi vizsgálat megbízhatóságának csorbulását okozhatja az, ha nem ismerjük fel, hogy az egyes szavak, fogalmak és koncepciók az egyes kultúrákban eltérő tartalommal bírhatnak. Még az idő, távolság és hely koncepcióját is befolyásolja a megfigyelő kultúrája. Az idő felfogása a világ más részein eltér a nyugati megközelítéstől és az eseményeket gyakran évszakok, vallási ünnepek és más ünnepélyek alapján helyezik el időben. Sőt, bizonyos helyeken a születési dátumnak és a különböző évfordulóknak sincs akkora jelentőségük. A kérelmező kulturális háttére és szabályai meghatározhatják azt is, hogyan adja elő a személyes történetét. Bizonyos országokban megszokott, hogy egy nő zárkóztan él, alig kommunikál idegenekkel és a hatóságokkal és természetesnek tartja, hogy egy férfi rokona beszél helyette.
OKTATÁS	A kérelmező végzettsége is meghatározhatja azt, hogy mennyire hatékonyan tudja elmagyarázni a kérelme okait, hogy megfelelő válaszokat tud-e adni a kérdésekre, ideértve többek közt a történelmi, földrajzi, politikai és társadalmi-gazdasági tárgyú általános kérdéseket, és hogy jól értelmezi-e az egyes események tágabb kontextusát.

A szavahihetőség vizsgálata – Figyelembe veendő tények

2/2

A KÉRELMEZŐT ÉRINTŐ TÉNYEZŐK (FOLYT.)

TÁRSADALMI NEM	Az ember társadalmi neme döntő jelentőségű az önazonosság, státusza, feladatai, felelősségi köre és a társadalmon belüli hatalmi viszonyok szempontjából. A nemi szerepeket a társadalom határozza meg és ekként minden társadalomban és kultúrában eltérőek, továbbá az emberek kora, vallása, etnikai és társadalmi származása is érinti a nemi szerepek tartalmát, amely az esetleges társadalmi változások függvényében is módosulhat. A nemi szerepek hatással vannak a nők és férfiak hozzáállására, viselkedésére, szerepeire és tevékenységére. A két nem többnyire korántsem egyenlő, hatalmi egyensúlytalanság áll fenn közöttük. A nemi szerepek az üldöztetéssel és a súlyos sérelemmel kapcsolatos élményeket és ekként a menedékjogi kérelmek tartalmát is meghatározzák. A döntéshozónak a kérelmező történetét a kérelmező nemének, valamint korának, kultúrájának, vallásának, családi háttérének, társadalmi-gazdasági helyzetének tükrében kell értékelnie, és tartózkodnia kell attól, hogy a kérelmező nemére vonatkozó sztereotípiák, valamint felszínes, téves vagy nem helyénvaló felfogások alapján vonjon le következtetéseket.
SZEXUÁLIS IRÁNYULTSÁG ÉS NEMI IDENTITÁS	Az LMBTI kérelmezőknek gyakran el kell hallgatniuk a szexuális irányultságukat/nemi identitásukat, hogy elkerüljék a rossz bánásmódot, ez pedig önmegtagadást, szorongást, szégyent, elszigetelődést, öngyűlöletet és lelki sérüléseket okozhat, így gyakran fel sem fedik kérelmük valódi okát. Az LMBTI kérelmezők közül sokaknak rossz bánásmódot, hátrányos megkülönböztetést, zaklatást és marginalizációt kellett elszenvedniük, a társadalmi normák pedig megnehezítik az ezekről való beszélgetést. Előfordul, hogy azok az LMBTI kérelmezők, akik a szexuális irányultságuk/nemi identitásuk fokozatos elfogadásának szakaszában vannak, az eljárás során módosítanak a kérelmükön. Az ilyen kérelmezők tapasztalatait, és ekként a szexuális irányultságuk/nemi identitásuk kifejezésének módját is befolyásolja a kulturális, gazdasági, családi, politikai, vallási és társadalmi háttérük. Nem szabad, hogy a döntéshozó a szavahihetőségi vizsgálatot az LMBTI kérelmezők tapasztalatainak felületes ismeretére vagy téves, illetve sztereotíp feltevésekre alapozza.
MEGBÉLYEGZÉS ÉS SZÉGYEN	A megbélyegezés, a szégyen, illetve a család vagy a közösség elutasításától való félelem gátja az őszinteségnek. A nemi alapú erőszak áldozatait gyakran erkölcsileg felelősnek tekintik az esetért, amelyet kulturális szempontból elfogadhatatlannak és szégyenteljesnek értékel a közösség. Az áldozat sokszor traumát él át, szégyent érez, önmagát okolja, illetve emlékezetkiesést vagy emléktorzulást tapasztal. A stigmatizáció is oka lehet annak, hogy nem áll rendelkezésre tárgyi vagy más bizonyíték (pl. orvosi jelentés vagy országinformáció).
EGYÉB TÉNYEZŐK	Életkor, társadalmi helyzet, szakma, vallás és hit, városi vagy vidéki háttér stb.

A DÖNTÉSHOZÓT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Az objektivitás és pártatlanság követelményére tekintettel olyan szavahihetőségi vizsgálatra van szükség, amelyben a szubjektív elem a lehető legkisebb szerepet játssza. A döntéshozónak tisztában kell lennie azzal, hogy a szubjektivitás a következő területeken jelentkezhet:

A DÖNTÉSHOZÓ GONDOLKODÁSI FOLYAMATA	Ha a döntéshozó már véleményt alkotott, hajlamos hitelt adni a véleményét alátámasztó bizonyítékoknak még akkor is, ha a bizonyítékok hibásak. Ez az úgynevezett dicsfényhatás: egy olyan folyamat, melynek eredményeként fennáll annak a veszélye, hogy a döntéshozó vagy mindent elhisz, vagy pedig semmit sem. A dicsfényhatás révén megnő az első benyomás súlya és a döntéshozó a később szerzett információkat irrelevánsnak tekintheti.
A DÖNTÉSHOZÓ EGYÉNI ÉS HELYZETFÜGGŐ KÖRÜLMÉNYEI	Nem szabad, hogy a döntéshozó a saját háttéré és élettapasztalatai alapján végezze el a szavahihetőségi vizsgálatot (tehát sose kérdezze magától azt, hogy ő vagy egy ismerőse mit tett volna az adott helyzetben). Fontos, hogy a döntéshozó tisztában legyen azzal, hogy látásmódját a saját iskolázottsága hogyan befolyásolja. A döntéshozó nem veheti figyelembe azt, hogy ő maga általában mit tekint hihetőnek és mit nem. A döntéshozónak tudnia kell, hogy az ember hajlamos olyan állítások valószínűségét történő elfogadására, amelyek a saját meggyőződésével logikailag összekapcsolhatók vagy összeegyeztethetők.
A DÖNTÉSHOZÓ LELKIÁLLAPOTA	Nem szabad, hogy a döntéshozó eleve szkeptikusan vagy elutasítón álljon hozzá a kérelemhez, mert ez befolyásolhatja, torzíthatja a szavahihetőségi vizsgálat eredményét. A döntéshozó nem bosszankodhat és nem lehet ingerült akkor, ha úgy véli, hogy a kérelmezőt hazugságon kaptá. A szubjektivitás legjobb ellenszere a tudatosság.
A DÖNTÉSHOZÓ POLITIKAI, TÁRSADALMI ÉS INTÉZMÉNYI KÖRNYEZETE	A döntéshozónak tisztában kell lennie azzal, hogy hozzáállását, gondolkodásmódját meghatározhatja az illegális bevándorlást ellenző társadalmi, politikai és intézményi környezet. A döntéshozónak arról sem szabad elfeledkeznie, hogy az eljárás célja a védelem biztosítása és az alapvető jogok garantálása.
A FELADAT REPETITÍV JELLEGE	A feladat repetitív jellege miatt előfordulhat, hogy a döntéshozó a kérelmeket esettípusok szerint osztályozza és előítéletei vannak az egyes esettípusokba tartozó kérelmezők szavahihetőségével kapcsolatban.
KIÉGÉS, SZAVAHIHETŐSÉG ERŐZÍÓJA, ÉRZELMI LEVÁLÁS, STRESSZ ÉS HELYETTES TRAUMA	Pszichológiai értelemben megviselheti a döntéshozót, ha rendszeresen hall történeteket kínzásról, erőszakról és rossz bánásmódról. Az ezek megalapozottságában való kételkedés gyakori stratégia a hallottak feldolgozására, de alááshatja a döntéshozó tárgyilagosságát és pártatlanságát. Az érzelmi leválás hitetlenkedéssé fajulhat és a döntéshozó vonakodhat attól, hogy elhiggye a kérelmező beszámolóját.

Szavahihetőségre utaló tényezők

A szavahihetőségi vizsgálat az az eljárás, amely során a döntéshozó beszerzi a kérelmezőtől a releváns adatokat, megvizsgálja ezeket a rendelkezésére álló valamennyi információ tükrében és eldönti, hogy mely állítások, illetve a kérelem lényeges elemeihez kapcsolódóan mely bizonyítékok fogadhatók el valószínűként. Ezeket az elfogadott tényeket lehet figyelembe venni az üldöztetéstől való megalapozott félelem, valamint a súlyos sérelem valószínűségének értékelése során.

A kérelmeket önállóan, tárgyilagosan és pártatlanul kell vizsgálni és elbírálni, szem előtt tartva azt is, hogy nincs olyan módszer, amely segítségével csálthatatlanul és teljesen objektíven megállapítható lenne a kérelmező által hivatkozott lényeges tények hitelessége. A szubjektivitás minimalizálása érdekében szavahihetőségre utaló indikátorokat kell alkalmazni, habár olyan indikátor nem létezik, amely alapján egyértelműen eldönthető, hogy a kérelmező szavahihető-e. A döntéshozónak ismernie kell azokat a feltételezéseket, amelyeken az egyes indikátorok alapulnak, és tudnia kell, hogy milyen tényezők és körülmények tehetik azokat adott esetben irrelevánssá vagy megbízhatatlanná (lásd a szavahihetőségi vizsgálatot befolyásoló tényezőkről szóló részt).

SZAVAHIHETŐSÉGRE UTALÓ TÉNYEZŐK	MAGYARÁZAT
KELLŐEN RÉSZLETES ÉS KONKRÉT ELŐADÁS	A döntéshozó köteles megvizsgálni, hogy a kérelmező beszámolójának részletezettsége, jellege hiteles személyes élményre utal-e egy olyan személy részéről, aki hasonló egyéni körülmények között él (kor, nem, származási térség, végzettség stb.).
BELSŐ ÖSSZHANG (KÖVETKEZETESSÉG)	A belső összhang vagy következetesség a meghallgatáson tett kijelentések közötti, a kérelmező szóbeli és írásbeli nyilatkozatai közötti, valamint a kérelmezői kijelentések és a tárgyi vagy egyéb kérelmezői bizonyítékok közti összhangot jelenti. Az összhang akkor áll fenn, ha az egyes információk közt nincsenek ellentmondások vagy eltérések.
A KÉRELMEZŐ NYILATKOZATAI, VALAMINT A CSALÁDTAGOK ÉS/VAGY TANÚK ÁLTAL SZOLGÁLTATOTT INFORMÁCIÓK KÖZTI ÖSSZHANG	A kérelmező által hivatkozott tények, valamint a családtagjai és a többi tanú nyilatkozatai közötti összhang is igazolhatja a kérelmező szavahihetőségét.
A KÉRELMEZŐ NYILATKOZATAI, VALAMINT AZ ELÉRHETŐ ÁLTALÁNOS ÉS KONKRÉT INFORMÁCIÓK KÖZTI ÖSSZHANG	A döntéshozó köteles a kérelmező által bemutatott lényeges tények megalapozottságát a származási vagy szokásos tartózkodási hely szerinti országban fennálló helyzettel kapcsolatos közismert tények, továbbá független és friss országinformációk, a rendelkezésre álló konkrét információk és más szakértői bizonyítékok (orvosi, antropológiai, nyelvelemzési és okirat-elemzési szakvélemények) tükrében megvizsgálni.
HIHETŐSÉG	Az tekinthető „híhetőnek”, ami ésszerűnek vagy valószínűnek tűnik. A döntéshozónak figyelnie kell arra, hogy a szavahihetőségi vizsgálat eredményét ne szubjektív feltételezésekre, prekoncepciókra, sejtésekre és spekulációra, hanem független, tárgyilagos, megbízható és aktuális bizonyítékokra alapozza.

A szavahihetőségi vizsgálat strukturált megközelítése

A nemzetközi védelemről határozó döntési folyamatnak két szakasza van. Az első szakasz során információt gyűjt a döntéshozó, azonosítja a kérelem lényeges tényeit és eldönti, hogy a kérelmező nyilatkozatai és a többi bizonyíték közül melyek fogadhatók el. A második fázisban kerül sor az üldöztetéstől való megalapozott félelem, valamint a súlyos sérelem valós veszélyének értékelésére.

LÉPÉSEK	MAGYARÁZAT	☒	
ELSŐ FÁZIS: A kérelmező nyilatkozatai és az egyéb bizonyítékok hihetőségének értékelése			
Megjegyzés: A szavahihetőséget megkérdőjelező megállapításokra való reagálás lehetőségét egészen a döntéshozatalig biztosítani kell.			
1. LÉPÉS: A KÉRELEMBEN FOGLALTAK ALÁTÁMASZTÁSA ÉRDEKÉBEN SZÜKSÉGES VALAMENNYI INFORMÁCIÓ ÖSSZEGYŪJTÉSE	A kérelmet megalapozó nyilatkozatok és egyéb bizonyítékok beszerzése a kérelmezőnek és a döntéshozónak is feladata. A kérelmező és a döntéshozó egészen a döntéshozatalig benyújthatnak, illetve szerezhethetnek új bizonyítékokat. Tekintettel arra, hogy a kérelmező nincs feltétlenül tisztában azzal, hogy mi szükséges a nemzetközi védelem megalapozásához, a tények széles körű vizsgálatára van szükség.	☐	
↓			
2. LÉPÉS: A LÉNYEGES TÉNYEK MEGHATÁROZÁSA	A döntéshozó az ügy szempontjából releváns tények összegyűjtését követően eldönti, mely tények kapcsolhatók olyan indokhoz, amely alapján nemzetközi védelem illeti meg a kérelmezőt. A menekülti jogállás megadásával kapcsolatos döntéseket a kérelem lényeges tényeinek vizsgálata alapján kell meghozni. A kérelem megalapozottsága a lényeges tények alapján dől el, így fontos azok körének pontos azonosítása.	☐	
↓			
3. LÉPÉS: AZ EGYES LÉNYEGES TÉNYEK HITELESSÉGÉNEK VIZSGÁLATA	Az egyes lényeges tények hitelességének vizsgálata során a döntéshozó tekintetbe veszi a szavahihetőségre utaló tényezőket a kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményei tükrében, valamint mindazokat a tényezőket is, amelyek hatással lehetnek az adott tények értelmezésére.	☐	
↓			
4. LÉPÉS: ANNAK ELDÖNTÉSE, HOGY MELY LÉNYEGES TÉNY TEKINTHETŐ			
↓			
1 Elfogadott lényeges tények Az elfogadott tények egymással összhangban vannak, kellően részletezettek, továbbá hihetők, függetlenül attól, hogy tárgyi vagy egyéb.	2 Elutasított lényeges tények Az elutasított tények nem kellően részletezettek, nem következetesek és nehezen hihetők.	3 Bizonytalan lényeges tények A bizonytalan tények azok a tények, amelyekhez nem áll rendelkezésre tárgyi vagy egyéb bizonyíték, vagy amelyeket nem sikerült minden kétséget.	☐
		↓	
5. LÉPÉS: ANNAK MÉRLEGELÉSE, HOGY A MÉG KÉTSÉGES TÉNYEKET FIGYELEMBE LEHET-E VENNİ A KÉRELMEZŐ JAVÁRA	A döntéshozónak meg kell fontolnia a „kétség esetén a kérelmező javára kell dönteni” elv alkalmazását minden olyan további lényeges tény vonatkozásában, amelyeket nem tekint minden kétséget kizáróan bizonyítottnak, ha a nyilatkozatok összességükben következetesek, hihetők és a származási országra vonatkozó információkkal összhangban vannak, továbbá a kérelmező meg tudta magyarázni az esetleges következtelenségeket, ellentmondásokat, kihagyásokat és nehezen hihető tényeket.	☐	
↓			
ÍRÁSOS HATÁROZAT: A HATÁROZATBAN EGYÉRTELMEŰEN MEG KELL JELÖLNI, HOGY MELY TÉNYEK FOGADHATÓK EL, ÉS MELYEKET UTASÍTOTT EL A HATÓSÁG, ÉS EZEKET A DÖNTÉSEKET INDOKOLNI KELL	A döntéshozónak rögzítenie kell azokat az elfogadott lényeges tényeket, amelyeket a megalapozott félelemre/súlyos sérelem veszélyére vonatkozó elemzés során figyelembe vesz. Ezek a 4. lépés során elfogadott lényeges tények, valamint azok az 5. lépés során elfogadott tények, amelyeket a hatóság a kétség ellenére igaznak tekint. A döntéshozónak rögzítenie kell minden egyes lényeges tény vonatkozásában az elfogadás és az elutasítás okát.	☐	
MÁSODIK FÁZIS: A megalapozott félelemre/súlyos sérelem veszélyére vonatkozó elemzés			

2. Melléklet

Az eredeti Jelentés tartalomjegyzéke

Köszönetnyilvánítás	3
1. FEJEZET – Bevezetés	11
1. Háttér.....	13
2. A jelentés célja és a vizsgálat tárgya.....	15
A kutatás korlátai.....	16
3. Módszertan.....	18
3.1 Kutatási módszertan.....	18
3.2 Nemzeti kutatási módszertan.....	19
Elméleti kutatás.....	19
Esetek és döntések kiválasztása és vizsgálata	20
Személyes meghallgatások megfigyelése.....	21
Személyes meghallgatás és konzultáció tagállami érdekeltekkel.....	21
A nemzeti kutatás számokban	21
4. Figyelmeztetések, fogalmak használata, magyarázata.....	22
Figyelmeztetések.....	22
Fogalmak használata, magyarázata	22
Fordítások.....	23
2. FEJEZET – A szavahihetőség vizsgálata: Cél és elvek	25
1. Mi az a szavahihetőségi vizsgálat?	27
1.1 A szavahihetőségi vizsgálat célja.....	27
1.2 A szavahihetőségi vizsgálat jelentősége	28
1.3 A szavahihetőségi vizsgálat problémái.....	30

2. A szavahihetőségi vizsgálat elvei és normái	34
2.1 Közös kötelesség	35
2.2 Egyéni értékelés.....	35
2.3 Objektív és pártatlan értékelés	37
2.4 Bizonyítékon alapuló értékelés.....	41
2.5 A lényeges tények előtérbe helyezése	42
2.6 Kérelmezői reaklási lehetőség a szavahihetőséget megkérdőjelező megállapításokra	43
2.7 Valamennyi bizonyíték figyelembevétele a szavahihetőség vizsgálata során	45
2.8 Alapos és szigorú vizsgálat	48
2.9 A kétség a kérelmező javára szól	49
2.10 Világos és egyértelmű megállapítások a szavahihetőséggel kapcsolatban és strukturált megközelítés	50
3. FEJEZET – A szavahihetőség vizsgálata: Multidisziplináris megközelítés	53
1. Bevezetés	55
2. A kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményei.....	56
2.1 Az emberi emlékezőtehetség korlátai és változatai	57
2.1.1 Visszaemlékezés.....	57
2.1.2 Emlékezés tényekre: dátumok és tárgyak	58
2.1.3 Érzelem és emlékezés	60
2.1.4 Elmesélés	60
2.2 A trauma hatása a memóriára és a viselkedésre	61
2.3 Félelem és bizalomhiány	65
2.4 Kulturális háttér és szokások	66
2.5 Oktatás	68
2.6 Nem	69
2.7 Szexuális irányultság és nemi identitás	71
2.8 Megbélyegzés és szégyen	72
2.9 A kérelmező hátterének egyéb összetevői, úgymint kora, városi vagy vidéki származása, szakmája, társadalmi-gazdasági státusza, vallása	74

3. A döntéshozót befolyásoló tényezők	75
3.1 A döntéshozó.....	75
3.1.1 A döntéshozó gondolkodási folyamata	75
3.1.2 A döntéshozó egyéni és helyzetfüggő körülményei.....	76
3.1.3 A döntéshozó lelkiállapota	77
3.2 Politikai, társadalmi és intézményi környezet	78
3.3 A feladat repetitív jellege	79
3.4 Hozzászokás, a szavahihetőség iránti bizalom eróziója, érzelmi leválás, stressz és másodlagos traumatizáció	79
4. Következtetés	82
4. FEJEZET – A tények összegyűjtése	83
1. Bevezetés – A kérelemben foglaltak alátámasztása	85
2. Kinek a kötelezettsége a kérelemben foglaltak alátámasztása?	86
3. A kérelmező elvi kötelezettsége a kérelemben foglaltak alátámasztására	89
3.1 Mit kell benyújtania a kérelmezőnek a kérelemben foglaltak alátámasztásához?	89
3.2 A kérelmező birtokában levő dokumentumok és egyéb bizonyítékok.....	92
3.2.1 A „kérelmező birtokában levő dokumentumok” fordulat tartalma	93
3.2.2 A „kielégítő magyarázat” fordulat tartalma	96
3.3 A kérelmező kötelezettsége a kérelemben foglaltak „lehető leggyorsabb” alátámasztására	97
3.3.1 A „lehető leggyorsabb” jelentése az állami gyakorlatban.....	98
3.3.2 A „lehető leggyorsabb” benyújtás kötelezettsége és a kérelmező egyéni, illetve helyzetfüggő körülményei	102
4. Az eljáró hatóság feladata a kérelemben foglaltak alátámasztásával összefüggésben	104
4.1 Tájékoztatás és tanácsadás a kérelmezőnek.....	105
4.1.1 A kérelmező háttérének figyelembevétele a tanácsadás során	106
4.1.2 Tanácsadás a tárgyi és egyéb esetlegesen releváns bizonyítékokról..	107
4.2 Útmutatás adása a személyes meghallgatáson megfelelő kérdéssel.....	110
4.2.1 „Közismert információkra” való rákérdezés a szavahihetőség ellenőrzésére	113
4.2.2 A „közismert információkra” irányuló kérdésekre adott válaszok értékelése.....	114
4.2.3 A „közismert információkra” való rákérdezés technikája mögötti feltételezések	116
4.3 Ésszerű lehetőség biztosítása a kérelmezőnek arra, hogy tisztázza a szavahihetőségét megkérdőjelező megállapításokat.....	119
4.3.1 A meghallgatáshoz való jog.....	121
4.3.2 Együttműködési kötelezettség	124
4.4 Az eljáró hatóság kötelezettsége bizonyítékok gyűjtésére a saját eszközeivel.....	126
4.4.1 A származási országra vonatkozó információk összegyűjtése.....	128
4.4.2 A tények összegyűjtése és a szigorú ellenőrzés elve	131
5. Következtetés	134
5. FEJEZET – Szavahihetőségre utaló tényezők	135
1. Bevezetés	137
2. Kellően részletes és konkrét előadás	138
2.1 A részletezettségre vonatkozó előírások	138
2.2 A memória és a kellő részletezettség	139
2.3 A kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményei, valamint a kellő részletezettség	142
2.4 A séggyen, a megbélyegzés és a kellő részletezettség	145
2.5 A részletezettség szintjét érintő egyéb tényezők.....	145
2.6 Közismert információkra való rákérdezés és a kellő részletezettség.....	146
3. A kérelmező által szóban vagy írásban hivatkozott lényeges tények belső összhangja (következetessége)	149
3.1 A belső összhangra (következetességre) vonatkozó szakpolitikai keretrendszer	150

3.2	A memória és a belső összhang	151
3.3	A kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményei, valamint a belső összhang	153
3.4	A korábbi és későbbi nyilatkozatok következetessége, összhangja	154
3.5	A korábbi és későbbi nyilatkozatok következetességével, összhangjával kapcsolatos állami gyakorlat	156
3.6	A kérelmező nyilatkozatai és a kiegészítő dokumentumok vagy más, a kérelmező által benyújtott bizonyítékok közti összhang	160
3.7	Szavahihetőségről való döntés valamennyi bizonyíték alapján	161
4.	A kérelmező nyilatkozatai, valamint a családtagok és/vagy tanúk által szolgáltatott információk közti összhang	165
4.1	A memória és a családtagok és/vagy tanúk által szolgáltatott információkkal való összhang	165
4.2	Összhang más kérelmezők nyilatkozataival	166
4.3	Egyéni és helyzetfüggő körülmények, valamint a családtagok és/vagy tanúk által szolgáltatott információkkal való összhang	167
4.4	A családtagok és/vagy tanúk által szolgáltatott információkkal való összhanggal kapcsolatos állami gyakorlat	168
5.	A kérelmező nyilatkozatai, valamint az elérhető általános és konkrét információk közti összhang (következetesség)	169
5.1	Jogi és szakpolitikai keretrendszer	169
5.2	A „külső összhang” használatával kapcsolatos útmutató	170
5.3	A kérelmező egyéni és helyzetfüggő körülményei, valamint a „külső összhang”	171
5.4	Következetesség a származási országgal kapcsolatos információkkal összefüggésben	173
6.	Hihetőség	176
6.1	A „hihetőség” tartalma	176
6.2	A döntéshozó egyéni és helyzetfüggő körülményei	177
6.3	A hihetőséggel kapcsolatos állami gyakorlat	181
6.3.1	Szubjektív feltételezések, spekuláció	181
6.3.2	A veszély felfogása, megítélése	183

7.	Viselkedés	185
7.1	Egyéni és helyzetfüggő körülmények	186
7.2	A viselkedéssel kapcsolatos állami gyakorlat	189
8.	Következtetés	191
6. FEJEZET – A kérelmező viselkedésének értékelése	193	
1.	Bevezetés	195
2.	Az üldöztetéstől való félelemnek vagy a súlyos sérelem kockázatának hiányára utaló magatartás	199
2.1	A menedékkérelem benyújtásának késedelme	199
	Figyelembe veendő tények	200
2.2	A kérelmező nem igényelt védelmet biztonságos harmadik országban ...	204
	Figyelembe veendő tények	205
	A kérelem biztonságos harmadik országban történő benyújtásának elmulasztásával kapcsolatos állami gyakorlat	206
3.	A szavahihetőség megállapíthatóságához elvárt megatartás a részes államban	208
4.	A kérelmező őszintétlenségére vagy félrevezetési szándékára utaló magatartás	211
	A figyelembe veendő tényezők	213
5.	Következtetés	217
7. FEJEZET – A szavahihetőségi vizsgálat megközelítései	219	
1.	Bevezetés	221
2.	A szavahihetőségi vizsgálat megközelítései az állami gyakorlatban	222
2.1	A holland megközelítés	222
	Első lépés: a dokumentumok értékelése	222

Második lépés: Az alkalmazandó szavahihetőségi „küszöb” megállapítása: A külföldiekről szóló törvény 31. § (2) bek. (a)–(f) pontjainak alkalmazása	223
Harmadik lépés: Hitelességi vizsgálat a kérelmező kijelentéseire nézve ...	224
2.2 Az Egyesült Királyságban alkalmazott megközelítés	225
2.3 Az EAC (európai menekültügyi képzési program) megközelítése.....	226
2.4 A különböző megközelítések elemzése	226
2.4.1 A kiindulási pont	227
2.4.2 Az egyes lényeges tények hitelességének vizsgálata	227
2.4.3 A „kétség esetén a kérelmező javára kell dönteni” elv alkalmazása.....	229
2.5 A szavahihetőség megállapíthatóságának „küszöbe”	237
3. Egyértelmű nyilatkozat arról, hogy mely tények fogadhatók el hitelesként, és mely tények nem.....	243
4. A szavahihetőségi vizsgálat strukturált megközelítése.....	245
4.1 A „kétség esetén a kérelmező javára kell dönteni” elv	246
4.2 A „kétség esetén a kérelmező javára kell dönteni” elv figyelembevétele ...	247
4.3 A „kétség esetén a kérelmező javára kell dönteni” elv alkalmazása	248
5. Következtetés.....	250
Véggövetkeztetés	251
Mellékletek	253
Folyamatábrák és ellenőrzőlisták a döntéshozók számára	254
Folyamatábrák a nemzeti menekültügyi eljárásokhoz.....	262
Felhasznált irodalom	265
Az ítélkezési gyakorlat szempontjából releváns esetek jegyzéke	277
Rövidítések jegyzéke.....	285